

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GOD. I—SEPTEMBAR 1957

Uredivački odbor

Predsednik NIKOLA MINČEV *Članovi*: BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA, JOŽE ZEMLJAK.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

STANOVNIŠTVO

Stanovništvo prema aktivnosti i zanimanju 409—412

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Udruživanje u privredi 413—418

Organizacija Jugoslovenske narodne armije 418—420

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Šesti plenum Saveznog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije 421

Osmi plenum CK SKJ 422

Šesti kongres Narodne omladine Slovenije 422

Drugi kongres geologa Jugoslavije 422

PRIVREDA

Investicije u privrednom razvoju Jugoslavije 423—434

Industrija kože 435—438

Industrija papira 439—440

KULTURA

Škole za obrazovanje nastavnog kadra 441—443

Stipendije 444—446

Akademski savet FNRJ 447

Dubrovačke letnje igre 448

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Zdravstveno osiguranje radnika i službenika 449—450

Medicinsko osoblje sa srednjoškolskim obrazovanjem .. 451—452

SPOLJNA POLITIKA

Poseta partisko-vladine delegacije NR Poljske 453—454

Poseta ministra inostranih poslova Velike Britanije 454

STANOVNIŠTVO PREMA AKTIVNOSTI I ZANIMANJU

Aktivno i izdržavano stanovništvo

U Jugoslaviji je, prilikom poslednjeg popisa stanovništva (31 marta 1953 g.), živelo 7,848.857 lica sa aktivnim zanimanjem¹ i 541.781 lice koje je ostvarivalo prihode bez aktivnog vršenja nekog zanimanja, dok je izdržavanih lica bilo 8,545.935.

Ako se prve dve kategorije uzmu zajedno i tretiraju kao aktivno stanovništvo u širem smislu, izlazi da na stanovništvo koje privređuje, odnosno ima prihode, otpada 49,5%, a na izdržavano 50,5% ukupnog stanovništva, što znači da od rada i prihoda svake stotine lica živi prosečno oko 202 lica (100 aktivnih i 102 izdržavana lica).

Koliko će u nekoj zemlji biti aktivnog stanovništva zavisi u prvom redu od njenih privrednih mogućnosti i ekonomsko-društvene razvijenosti, dok je broj izdržavanog stanovništva pretežno zavisen od prirodnog priraštaja stanovništva, od broja dece nedorasle za rad i broja žena koje su se, prvenstveno radi rađanja i podizanja dece, posvetile domaćim poslovima.

Pod dejstvom i jednih i drugih faktora stanovništvo Jugoslavije je u vremenu od 1921 do 1953 g. menjalo svoj sastav po aktivnosti, kao što prikazuje tabela 1.

Tabela 1

Godina popisa*	Pol	Ukupno stanovništvo	Aktivno stanovništvo	Lica sa ličnim prihodom	Izdržavano stanovništvo
1921	Sv. m. ž.	11,684.767 5,729.293 5,955.474	5,964.516 3,747.431 2,217.085	68.595 24.968 43.627	5,651.656 1,956.894 3,694.762
1931	Sv. m. ž.	13,934.038 6,891.627 7,042.411	6,558.235 4,390.725 2,167.510	124.380 54.972 69.408	7,251.423 2,445.930 4,805.493
1953	Sv. m. ž.	16,936.573 8,204.595 8,731.978	7,848.857 5,168.592 2,680.265	541.781 245.246 296.535	8,545.935 2,790.757 5,755.178
Struktura stanovništva po aktivnosti					
1921	Sv. m. ž.	100,0 100,0 100,0	51,0 65,4 37,2	0,6 0,4 0,8	48,4 34,2 62,0
1931	Sv. m. ž.	100,0 100,0 100,0	47,1 63,7 30,8	0,9 0,8 1,0	52,0 35,5 68,2
1953	Sv. m. ž.	100,0 100,0 100,0	46,3 63,0 30,7	3,2 3,0 3,4	50,5 34,0 65,9

* Podaci popisa stanovništva iz 1948 godine nisu uključeni u ovu tabelu, jer je u popisu bila primenjena drugačija definicija aktivnosti, pa se rezultati ne mogu upoređivati. Najveća razlika se javlja kod ženskog stanovništva, jer su u 1948 g. gotovo sve žene u poljoprivrednim domaćinstvima popisane kao poljoprivrednici, pa uključene u aktivno stanovništvo. Razlika je još i u tome što su lica sa ličnim prihodom uključena u aktivno stanovništvo, a nisu grupisana tako da bi se mogla izdvojiti. Na taj način je ukupno aktivno stanovništvo u 1948 g. iskazano sa 9.783.567 lica ili 62,0% od ukupnog stanovništva, muško aktivno sa 4.994.768 (65,9%) i žensko aktivno sa 4.788.799 lica ili 58,5% ukupnog ženskog stanovništva.

Iako metodologije popisa 1921, 1931 i 1953 g. nisu na sasvim isti način opredeljivale aktivno stanovništvo, procenti aktivnog stanovništva (tabela 1) mogu se koristiti jer odražavaju: izostao prirodni priraštaj za vreme Prvog svetskog rata i visoku zaposlenost u 1921 g., smanjenu zaposlenost izazvanu ekonomskom krizom 1931, te visok priraštaj stanovništva u godinama koje su prethodile 1931, odnosno 1953 godini.

¹ Po metodologiji popisa iz 1953 aktivnim stanovništvom su smatrana sva lica koja su imala bilo koje zanimanje, uključiv i ona lica koja svoje zanimanje privremeno nisu vršila (nezaposleni, na otsluženju vojnog roka, lišeni slobode i sl.). Lični i porodični penzioneri, uživaoci invalidne, rentijeri i uživaoci imanja, kao i sva druga lica čiji prihodi ne proističu iz vršenja nekog zanimanja, svrstani su u grupu nazvanu lica sa ličnim prihodom. U izdržavana lica su uključena deca, daci, studenti, domaćice, još nezaposlena lica, lica nesposobna za rad i sl.

Porast učešća izdržavanog stanovništva od 48,4% u 1921 na 52,0% u 1931 godini, posledica je pojačanog priraštaja stanovništva posle Prvog svetskog rata. To što je, i pored viših stopa priraštaja u godinama koje su prethodile 1953 godini od onih u intervalu 1921—1931, opalo učešće izdržavanog stanovništva od 52,0% (u 1931) na 50,5% (u 1953), proističe iz opšteg privrednog i društvenog razvitka zemlje posle Drugog svetskog rata i veće zaposlenosti u 1953 god.

Razlike u stepenu privrednog razvitka pojedinih narodnih republika, kao i različita gustina naseljenosti i priraštaj stanovništva, izrazito se ispoljavaju u strukturi stanovništva po aktivnosti, što se vidi iz sledećeg pregleda sastavljenog na osnovu podataka popisa 1953 godine.

Tabela 2

Narodna republika	Pol	Ukupno stanovništvo	Aktivno stanovništvo	Lica sa ličnim prihodom	Izdržavano stanovništvo
Jugoslavija	Sv. m. ž.	16,936.573 8,204.595 8,731.978	7,848.857 5,168.592 2,680.265	541.781 245.246 296.535	8,545.935 2,790.757 5,755.178
Srbija	Sv. m. ž.	6,979.154 3,411.534 3,567.620	3,380.929 2,218.175 1,162.754	191.041 88.236 102.805	3,407.184 1,105.123 2,302.061
Uža Srbija	Sv. m. ž.	4,458.394 2,175.350 2,283.044	2,334.204 1,451.775 882.429	113.086 53.299 59.787	2,011.104 670.276 1,340.828
AP Vojvodina	Sv. m. ž.	1,712.619 823.574 889.045	778.479 541.142 237.337	68.948 30.302 38.646	865.192 252.130 613.062
AKM Oblast	Sv. m. ž.	808.141 412.610 395.531	268.246 225.258 42.988	9.007 4.635 4.372	530.888 182.717 348.171
Hrvatska	Sv. m. ž.	3,918.817 1,852.437 2,066.380	1,869.530 1,211.866 657.664	159.138 69.569 89.569	1,890.149 571.002 1,319.147
Slovenija	Sv. m. ž.	1,466.425 693.321 773.104	703.663 429.027 274.636	100.608 45.033 55.575	662.154 219.261 442.893
Bosna i Hercegovina	Sv. m. ž.	2,847.790 1,385.724 1,462.066	1,209.910 816.522 393.388	56.407 26.355 30.052	1,581.473 542.847 1,038.626
Makedonija	Sv. m. ž.	1,304.514 659.861 644.653	531.903 384.434 147.469	17.369 9.208 8.161	755.242 266.219 489.023
Crna Gora	Sv. m. ž.	419.873 201.718 218.155	152.922 108.568 44.354	17.218 6.845 10.373	240.733 86.305 163.428

Podaci iz tabele 2 izraženi u procentima omogućuju lakše poređenje između narodnih republika, kao i uočavanje i analizu razlika koje postoje između aktivnosti muškog i ženskog stanovništva u pojedinim narodnim republikama.

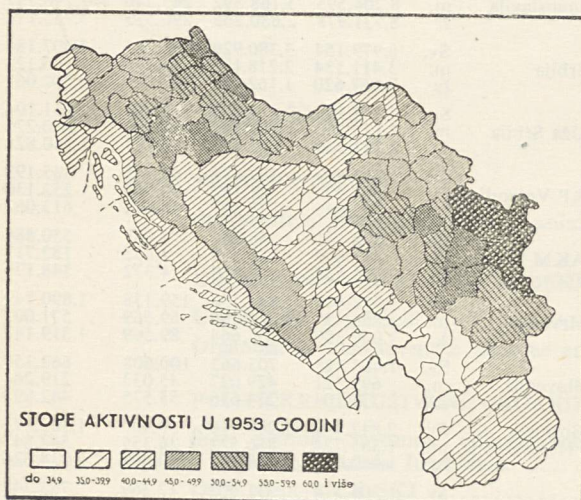
Tabela 3

Narodna republika	% učešća u ukupnom stanovništvu odnosno polu									
	aktivno			lica sa lič. prih.			izdržavana			
	Sv.	m.	ž.	Sv.	m.	ž.	Sv.	m.	ž.	
Jugoslavija	46,3	63,0	30,7	3,2	3,0	3,4	50,5	34,0	65,9	
Srbija	48,4	65,0	32,6	2,7	2,6	2,9	48,8	32,4	64,5	
Uža Srbija	52,4	66,7	38,7	2,5	2,5	2,6	45,1	30,8	58,7	
AP Vojvodina	45,5	65,7	26,7	4,0	3,7	4,3	50,5	30,6	69,0	
AKM Oblast	33,2	54,6	10,9	1,1	1,1	1,1	65,7	44,3	88,0	
Hrvatska	47,7	65,4	31,8	4,1	3,8	4,3	48,2	30,8	63,8	
Slovenija	48,0	61,9	35,5	6,9*	6,5	7,2	45,2	31,6	57,3	
Bosna i Hercegovina	42,5	58,9	26,9	2,0	1,9	2,1	55,5	39,2	71,0	
Makedonija	40,8	58,3	22,9	1,3	1,4	1,3	57,9	40,3	75,9	
Crna Gora	36,4	53,8	20,3	4,1	3,4	4,8	59,5	42,8	74,9	

* Relativno visoko učešće lica sa ličnim prihodom u Sloveniji dolazi otuda što, zbog razvijenosti privrede i dugogodišnjeg postojanja administracije, ima dosta penzionera, a sem toga rasprostranjen je običaj da se i privatna poljoprivredna imanja još za života vlasnika ustupaju pod određenim uslovima naslednicima ili drugim licima. Lica koja su ustupila imanje (»previžtkarji«) tretirana su u popisu stanovništva kao lica sa ličnim prihodom, jer više ne vrše nijedno aktivno zanimanje, a imaju prihode bilo u novcu bilo i naturi.

Podaci iz tabele 3 pokazuju u kojoj meri je struktura stanovništva po aktivnosti zavisna od priraštaja stanovništva. S obzirom na privrednu razvijenost pojedinih krajeva, najviše učešće aktivnog stanovništva trebalo bi da bude u Sloveniji, AP Vojvodini i Hrvatskoj; međutim, najvišu stopu aktivnosti² ima uža Srbija u kojoj se nalaze područja relativno niskog nataliteta, gde je zbog malog broja dece i uključivanja žena u aktivna zanimanja jako sniženo učešće izdržavanog u ukupnom stanovništvu. Sem toga, iz tabele se vidi da znatne razlike koje postoje u opštim stopama aktivnosti po narodnim republikama ne proističu toliko iz razlika u stopama muškog koliko iz razlika u stopama aktivnosti ženskog stanovništva koje variraju³ od 10,9% (AKM Oblast) do 38,7% (uža Srbija).

Razlike koje u stopama aktivnosti postoje u pojedinim narodnim republikama mogu se videti iz kartograma u kome su, po srezovima, prema političkoj teritorijalnoj podeli iz 1955 godine, iskazane opšte stope aktivnosti.

Najvišu opštu stopu aktivnosti ima srez Zaječar, u kome na aktivno stanovništvo otpada 63,0% stanovništva, a to je dva puta više od stope aktivnosti u srezu Peć (31,48), koji ima najnižu opštu stopu aktivnosti u Jugoslaviji. Relativno veoma visoke stope aktivnosti u severoistočnoj Srbiji, koja je poznata kao područje depopulacije, nisu toliko rezultat visokog stepena zaposlenosti stanovništva toga kraja koliko posledica veoma niskog prirodnog priraštaja i starosne strukture stanovništva. Područja niskih stopa aktivnosti, kao što su Kosovo i Metohija i neki delovi Makedonije i Crne Gore, u isto vreme su i područja visokog prirodnog priraštaja. Očigledno je takođe da niske stope aktivnosti u srezovima Zenica (38,9) i Tuzla (39,8) nisu posledica nedovoljne zaposlenosti, već veoma visokog prirodnog priraštaja u tim srezovima. Kartogram stopa aktivnosti veoma liči na negativ kartograma prirodnog priraštaja stanovništva⁴.

² Stopom aktivnosti se naziva odnos broja aktivnog i broja ukupnog stanovništva (opšta stopa aktivnosti), odnosno broja aktivnog muškog ili ženskog prema ukupnom muškom, odnosno ženskom stanovništvu.

³ Jače variranje stopa aktivnosti kod ženskog stanovništva postaje razumljivo kad se uzmu u obzir sledeći momenti: tamo gde su mogućnosti zaposlenja manje od raspoloživog stanovništva sposobnog za rad prvenstveno se zapošljava muška radna snaga, žene sa decom su sklone da se posvete odgoju dece i kućnim poslovima, utoliko više ukoliko imaju više dece. U poslednjem slučaju stopa aktivnosti ženskog stanovništva smanjuje se ne samo zbog manjeg broja aktivnosti žena nego i zbog brojnijeg ukupnog stanovništva koje se javlja kao posledica visokog prirodnog priraštaja (relativno velikog broja dece). Sem toga, opredeljenje aktivnosti žena u poljoprivrednim domaćinstvima je veoma složen problem, pa nisu isključene varijacije koje od popisa do popisa nastaju zbog razlika u metodologiji, a u istom popisu zbog različitog shvatanja, odnosno primene popisnih definicija u pojedinim krajevima zemlje.

⁴ Vidi »Jugoslovenski pregled«, januar 1957, str. 5.

U poređenju sa ostalim evropskim zemljama Jugoslavija se ubraja među zemlje sa srednjom opštom stopom aktivnosti (tabela 4).

Tabela 4

Zemlje	Godina popisa	Stope aktivnosti stanovništva		
		opšta	muškog	ženskog
Austrija	1951	48,5	63,9	35,1
Belgija	1947	40,9	63,3	19,0
Bugarska	1946	59,5	66,3	52,7
Čehoslovačka	1947	48,1	64,2	32,9
Danska	1950	48,2	64,5	32,2
Finska	1950	49,2	61,1	38,4
Francuska	1954	45,6	62,6	29,9
Grčka	1951	37,2	62,6	13,0
Holandija	1947	39,8	60,4	19,5
Irska	1951	43,0	62,9	22,3
Italija	1951	41,2	63,0	20,3
Jugoslavija	1953	46,4	63,0	30,7
Mađarska	1949	45,1	66,7	25,2
Nemačka Demokratska Republika	1950	46,1	62,3	33,1
Nemačka Savezna Republika	1950	46,3	63,2	31,4
Norveška	1950	42,3	65,2	19,9
Portugalija	1950	39,0	62,8	16,8
Španija	1950	38,6	67,4	11,8
Švajcarska	1950	45,7	66,7	26,2
Švedska	1950	44,1	65,2	23,2
Velika Britanija	1951	46,2	66,6	27,4

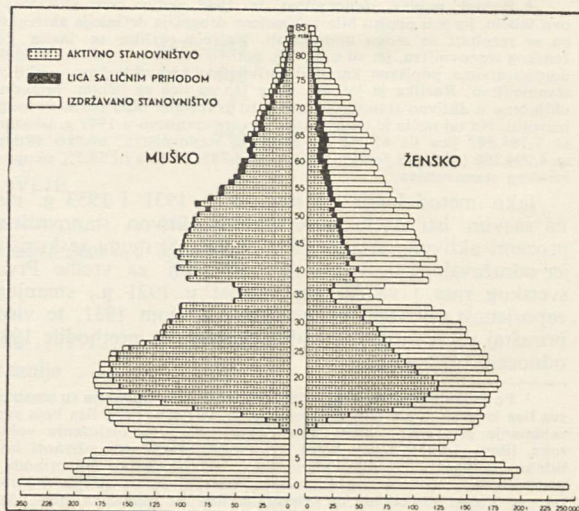
(Po Demographic Yearbook 1956 — United Nations).

I ovaj pregled pokazuje u kojoj meri su opšte stope aktivnosti zavisne od stopa aktivnosti ženskog stanovništva, jer dok stope aktivnosti muškog stanovništva variraju između 61,1% (Finska) i 67,4% (Španija) tj. u intervalu od svega 6,3%, dotle stope aktivnosti ženskog stanovništva variraju u intervalu od 40,9% (Španija: 11,8% i Bugarska: 52,7%).

Ostupanja se javljaju i kao posledice razlika u definicijama. Prema tome, međunarodno poređenje stopa aktivnosti bolje je vršiti na bazi stopa aktivnosti muškog stanovništva, umesto opštih stopa.

Sem strukture po polu, za analizu sastava aktivnog stanovništva od naročito je značaja njegova starosna struktura, koja omogućuje da se sagleda ne samo njegov aktuelni starosni sastav već i da se predviđaju promene koje se mogu očekivati u budućnosti. Pregled strukture stanovništva Jugoslavije po polu, starosti i aktivnosti pruža sledeća »starosna piramida« stanovništva iz 1953 godine.

STANOVNIŠTVO PO STAROSTI, POLU I AKTIVNOSTI

Ako se analiza aktivnosti stanovništva s obzirom na pol i starost počne time što će se, na piramidi, najpre posmatrati uključivanje najmlađih godišta u aktivno stanovništvo, vidi se da u starosti od 10 do 14 godina ne postoje znatnije razlike između muške i ženske dece. U starosti od 18 godina žensko stanovništvo dostiže maksimalnu stopu aktivnosti: 69,3%. Kod muškog stanovništva od 18 godina već je 87,0% privredno aktivnih, a maksimum od 98,0% aktivnih muško stanovništvo dostiže u četrdesetom godištu, do koga je procenat aktivnog ženskog stanovništva već spao na 35,5%. Naročito naglo opada stopa aktivnosti ženskog stanovništva u intervalu od 20 do 35 godina starosti, tj. u vreme kada žene rađaju i podižu decu.

Na piramidi se vidi da kod ženskog stanovništva starog 50 i više godina osetno raste udeo lica sa ličnim prihodom jer zaposlene žene ranije postaju lični penzioneri, a pored toga tu su i žene porodični penzioneri.

U pogledu budućeg sastava aktivnog stanovništva piramida pokazuje da će kroz 6—7 godina u aktivno stanovništvo ući »krnja godišta« koja su u 1953 godini bila stara 5—11 godina. Tada će se u aktivnom stanovništvu nalaziti sva tri useka na piramidi izazvana demografskim gubicima Jugoslavije usled Prvog i Drugog svet-skog rata.

Podela stanovništva prema zanimanju⁵

Grupisano prema glavnom zanimanju (kod aktivnog stanovništva), prema osnovu ili izvoru prihoda (kod lica sa ličnim prihodom), odnosno prema svojstvu zbog koga se ubraja među izdržavana lica, stanovništvo Jugoslavije je u 1953 g. imalo sledeći sastav.

Tabela 5

Grupe zanimanja* odnosno kategorije lica sa ličnim prihodom i izdržavanog stanovništva	Broj	% učešća u	
		ukupnom stanovništvu	odnosnim grupama po aktivnosti
Ukupno stanovništvo	16,936.573	100,0	—
Aktivno stanovništvo	7.848.857	46,3	100,0
Nekvalifikovani radnici	475.218	2,8	6,1
Poljoprivrednici	5,324.637	31,4	67,8
Rudari	57.629	0,3	0,7
Industrijski i zanatski radnici	960.132	5,7	12,2
Saobraćajno osoblje	107.578	0,6	1,4
Trgovačko osoblje	100.114	0,6	1,3
Osoblje zaštite i usluga	234.995	1,4	3,0
Administrativno i rukovo-			
deće osoblje	364.076	2,2	4,6
Stručnjaci i umetnici	224.478	1,3	2,9
Lica sa ličnim prihodom	541.781	3,2	100,0
Lični penzioneri (starnosni i invalidski)	218.964	1,3	40,4
Porodični penzioneri	106.574	0,6	19,7
Uživaoci invalidnine i dr.	216.243	1,3	39,9
Izdržavano stanovništvo	8,545.935	50,5	100,0
Deca do 10 godina	3,498.182	20,6	40,9
Đaci i studenti	1,609.926	9,5	18,8
Domaćice	3,064.383	18,1	35,9
Ostala izdržavana lica	373.544	2,2	4,4

* Sastav grupa zanimanja objavljen je u uvodnom objašnjenju »Statističkog biltena«, br. 73, izdanje Saveznog zavoda za statistiku, Beograd, 1957 g.

⁵ U popisu stanovništva 1953 je svako lice davalo odgovor na pitanje o zanimanju. Lica sa aktivnim zanimanjem davala su detaljan naziv svoga zanimanja, odnosno upisivala vrstu posla kojim se pretežno bave; lica sa ličnim prihodom su davala odgovor iz koga se moglo videti po kom osnovu ostvaruju prihod (lična penzija, porodična penzija, invalidnina, renta, prihod u naturi od imanja datog drugom na korišćenje itd.), dok je za izdržavana lica utvrđeno kojoj kategoriji izdržanih lica pripadaju (deca, daci, studenti, domaćice, još nezaposleni, nesposobni za rad i sl.).

Procenti učešća pojedinih kategorija stanovništva navedenih u tabeli 5 u ukupnom stanovništvu Jugoslavije dati su da bi se istaklo učešće dece do 10 godina starosti (20,6%), domaćica (18,1%) i daka (9,5%) od kojih su jedino poljoprivrednici (31,4) brojnije zastupljeni.

Iz strukture aktivnog stanovništva vidi se da je posle poljoprivrednika, koji čine veliku većinu aktivnog stanovništva (67,8%), najbrojnije zastupljena grupa industrijskih i zanatskih radnika (12,2%). Ako bi se tome dodali nekvalifikovani radnici (6,1%), rudari (0,7%) i radnici iz grupa zanimanja usluga, saobraćajno osoblje i trgovačko osoblje, onda na nepoljoprivredna radnička zanimanja dolazi preko dvadeset procenata ukupnog aktivnog stanovništva.

U popisu stanovništva 1953 nije vršena podela stanovništva na radnike i službenike, jer nije bilo moguće naći objektivne kriterije i dati precizna uputstva za grupisanje svakog pojedinog zanimanja u kategoriju radnika, odnosno službenika, pa su sva lica u radnom odnosu svrstana u grupu »radnici i službenici«. Međutim iz grube podela stanovništva po zanimanju, kakva je data u tabeli 5, izlazi da na službenička zanimanja, uključiv i slobodne profesije⁶ otpada oko dvanaest procenata aktivnog stanovništva.

Kako je u popisu stanovništva 1953 g. grupisanje stanovništva po zanimanju vršeno prema vrsti posla koji neko obavlja, to se i podaci iz tabele 5 odnose na sva lica odnosnog zanimanja bez obzira da li neko svoje zanimanje vrši kao lice u radnom odnosu, kao član radne zadruge ili kao privatni vlasnik poljoprivrednog poseda, odnosno zanatske radnje. U grupi poljoprivrednika zajedno su svrstani poljoprivredni radnici, članovi SRZ i privatni poljoprivrednici, a u grupi industrijskih i zanatskih radnika nalaze se i proizvođače zanatlije (uslužne se nalaze u grupi »osoblje zaštita i usluga«). Ovaj veoma značajan aspekt svojstva u kome se vrši zanimanje osvetljen je u popisu 1953 pitanjem o »položaju u zanimanju«.

Raščlanjajući podatke o pojedinim zanimanjima (radi uštede prostora izdvojene su samo dve grupe zanimanja: poljoprivrednici i industrijski i zanatski radnici), odnosno kategorijama aktivnosti, prema položaju u zanimanju, dobija se sledeći pregled za Jugoslaviju.

Tabela 6

Grupe zanimanja i kategorije aktivnosti	Ukupno	Radnici, službenici i učenici u privredi	Članovi radnih zadruga	Samostalni bez radnika	Poslodavci	Pomažući članovi porodice
Poljoprivrednici	5,324.637 100,0	182.555 3,4	549.894 10,3	1,772.259 33,3	35.858 0,7	2,784.071 52,3
Industrijski i zanatski radnici	960.132 100,0	791.320 82,4	29.294 3,1	108.422 11,3	16.437 1,7	14.759 1,5
Ostala zanimanja	1,088.870 100,0	1,042.350 95,7	12.906 1,2	25.644 2,4	4.672 0,4	3.298 0,3
Ukupno aktivno stanovništvo	7,848.857 100,0	2,482.628 31,6	593.063 7,6	1,912.284 24,4	57.050 0,7	2,803.832 35,7
Izdržavano stanovništvo grupisano prema položaju u zanimanju izdržavaoca	8,545.935* 100,0	3,102.492 36,3	678.255 7,9	3,795.816 44,4	98.270 1,1	507.201 5,9

* U ukupno izdržavano stanovništvo uključeno je i 363.911 lica izdržanih od lica sa ličnim prihodom koja se ne raspoređuju prema položaju u zanimanju. Ovaj deo izdržavanog stanovništva učestvuje sa 4,4% u ukupnom izdržavanom stanovništvu, a na 100 lica sa ličnim prihodom dolazi 67 izdržanih lica.

Među poljoprivrednicima najbrojnije su zastupljeni pomažući članovi porodice, gde su uvršćeni članovi poljoprivrednih domaćinstava (sem starešina) koji rade na gazdinstvu, a za to ne dobijaju određenu platu. U grupi samostalnih bez radnika nalaze se starešine i vlasnici poljoprivrednih gazdinstava koja ne upošljavaju redovno tuđu radnu snagu. Podatak o

⁶ Na osnovu grupisanja stanovništva po delatnosti u kojoj vrši glavno zanimanje u 1953 g. u FNRJ je bilo oko 5.400 lica popisanih u grupi slobodnih profesija.

broju članova radnih zadruga u grupi poljoprivrednika (549.894 lica) teško je koristiti jer je popis stanovništva vršen baš u vreme reorganizacije seljačkih radnih zadruga. U grupi zanimanja industrijski i zanatski radnici u velikoj većini su lica u radnom odnosu, dok na proizvođačko zanatstvo i zadržnog i privatnog sektora otpada 17,6%.

Kao što se iz podataka o broju izdržanih lica vidi pojedine kategorije aktivnog stanovništva različito su opterećene izdržanim licima. Na stotinu aktivnih radnika i službenika dolazi 125, na stotinu članova radnih zadruga 114, na stotinu samostalnih bez radnika 198, na stotinu poslodavaca 172 i na stotinu pomažućih članova porodice 18 izdržanih lica.

Zbog promena nastalih u vezi sa reorganizacijom seljačkih radnih zadruga posle popisa stanovništva, podaci o broju članova radnih zadruga, broju samostalnih bez radnika i broju pomažućih članova ne odgovaraju sadašnjoj strukturi.

Sem toga učešće poslodavaca u aktivnom stanovništvu gotovo je bez značaja (0,7%), tako da je najcelishodnije ograničiti se na posmatranje kategorije lica u radnom odnosu (radnici, službenici i učenici u privredi), čiji su raspored po narodnim republikama i učešće u ukupnom aktivnom stanovništvu dati u sledećem pregledu.

Tabela 7

Narodna republika	Radnici, službenici i učenici u privredi	
	Broj	% učešća u aktivnom stanovništvu
Jugoslavija	2.482.628	31,6
Srbija	878.937	26,0
Uža Srbija	552.877	23,7
AP Vojvodina	265.787	34,2
AKM Oblast	60.273	22,5
Hrvatska	668.776	35,8
Slovenija	366.927	52,2
Bosna i Hercegovina	366.573	30,3
Makedonija	153.642	28,9
Crna Gora	47.773	31,3

Sa više od polovine (52,2%) aktivnog stanovništva u radnom odnosu Slovenija se nalazi daleko ispred ostalih narodnih republika. Za njom dolaze Hrvatska (35,8%) i AP Vojvodina (34,2%) kao područja sa razvijenom privredom i administracijom. Procenat 31,3% u Crnoj Gori — viši nego u Bosni i Hercegovini, Makedoniji i užoj Srbiji — nije izraz veće privredne i administrativne razvijenosti Crne Gore već razvijenije poljoprivrede u ovim republikama, što snižava učešće lica u radnom odnosu u njihovom ukupnom aktivnom stanovništvu.

U poređenju sa drugim evropskim zemljama sledeći pregled pokazuje da Jugoslavija ima najniže učešće lica u radnom odnosu u ukupnom aktivnom stanovništvu (tabela 8).

Tabela 8

	Godina popisa	% učešća u aktivnom stanovništvu			
		lica u radnom odnosu	samostalnih i poslodavaca	pomažućih članova porodice	ostalih
Austrija	1951	59,5	17,4	17,6	5,5
Belgija	1947	71,4	22,2	6,4	—
Čehoslovačka	1947	60,7	19,2	20,1	—
Danska	1950	72,6	21,2	6,2	—
Finska	1950	58,1	20,2	21,7	—
Francuska	1946	65,7	34,3	...	—
Grčka	1951	36,8	40,7	16,2	6,3
Holandija	1947	68,2	18,9	10,4	2,5
Irska	1951	59,4	25,7	14,2	0,7
Italija	1951	59,1	23,5	17,4	—
Jugoslavija	1953	31,6	25,1	35,7	7,6
Mađarska	1949	48,7	33,1	18,2	—
Nemačka Demokratska Republika	1946	71,7	15,5	12,8	—
Nemačka Savezna Republika	1950	70,8	14,8	14,4	—
Norveška	1950	71,2	24,7	4,1	—
Portugalija	1950	69,8	20,7	6,1	3,4
Španija	1950	65,7	22,0	11,1	1,2
Švajcarska	1950	74,9	19,0	6,1	—
Švedska	1950	76,8	19,3	3,9	—
Velika Britanija	1951	90,8	7,0	0,2	2,0

Za razvijene zemlje je karakterističan visok procenat lica u radnom odnosu i nizak procenat pomažućih članova domaćinstava, a Jugoslavija je prema učešću lica u radnom odnosu na poslednjem mestu, dok je prema učešću pomažućih članova porodice daleko ispred ostalih zemalja. Objašnjenje treba tražiti u poljoprivrednom sitnosopstveničkom karakteru jugoslovenske privrede, kao i u rezervama radne snage koje postoje u poljoprivredi i dolaze do izražaja u kategoriji pomažućih članova porodice, za koje nije izvesno da li ispunjavaju uvek uslove za uključivanje u aktivno stanovništvo.

Iako je u pogledu strukture aktivnog stanovništva Jugoslavija još daleko ispod evropskog proseka, značajan je razvoj kroz koji je Jugoslavija prošla od Prvog svetskog rata do 1953 godine (tabela 9).

Tabela 9

Godina popisa	Lica u radnom odnosu		Indeks porasta učešća lica u radnom odnosu u aktivnom stanovništvu
	Broj	% učešća u aktivnom stanovništvu	
1921	1.086.908	18,2	100,0
1931	1.495.437	22,8	125,3
1953	2.482.307	31,6	183,5

Učešće lica u radnom odnosu u ukupnom aktivnom stanovništvu nalazi se u stalnom porastu, tako da je u 1953 g. gotovo dvostruko veće nego u 1921 g.

M. B.

UDRUŽIVANJE U PRIVREDI

Oblici udruživanja

Sistem samouprave u okviru teritorijalno-političkih jedinica (opština, srezova, narodnih republika) i radničkog samoupravljanja preduzećima upotpunjen je udruživanjem u privredi, koje se ostvaruje putem privrednih komora, stručnih udruženja i zajednica privrednih organizacija. Svi ovi oblici udruživanja u privredi zasnovani su na načelima samoupravljanja.

Razvitak pojedinih oblika udruživanja

U periodu tzv. administrativnog upravljanja privredom (1945—1950 g.) preduzećima su upravljali državni organi neposredno ili preko generalnih i glavnih direkcija u sklopu državnih organa. Direkcije su rukovodile preduzećima, vršile za njih određene komercijalno-finsanske poslove, kontrolisale njihov rad itd. Njihov je zadatak u isto vreme bio i da usklađuju rad preduzeća.

Obrazovanje prvih komora bilo je uslovljeno specifičnim potrebama odnosnih privrednih grana i one su tada nosile administrativna obeležja. Još u 1946 g. osnovana je Trgovinska komora u Beogradu, čija se delatnost ograničavala na unapređenje spoljne trgovine. U 1949 g., na osnovu Opšteg zakona o zanatstvu, bile su osnovane sreske i gradske zanatske komore, kao i zanatske komore narodnih republika. Zanatske komore trebalo je da povezuju delatnost državnih, zadruženih i privatnih zanatskih radnji radi opšteg unapređenja zanatstva kao privredne grane.

Posle uvođenja radničkog samoupravljanja¹ najpre je došlo do osnivanja komora u oblasti robnog prometa. Uredbom donetom 1952 g. bila je data samo pravna mogućnost za udruživanje preduzeća u trgovinske i ugostiteljske komore (sreske, gradske, republičke i savezne), ali osnivanje komora nije bilo obavezno. Međutim, uredba doneta krajem 1953 g., koja je i danas u važnosti, predviđa, ustvari, tri oblika udruživanja: privredne komore, stručna udruženja preduzeća i zajednice privrednih organizacija.

Privredne komore

Uloga i delokrag

Privredne komore su samostalne samoupravne organizacije koje se osnivaju radi unapređenja pojedinih oblasti privrede (industrije, poljoprivrede, trgovine itd.). One imaju javno-pravni karakter koji se naročito ogleda u tome što se osnivaju zakonom, što im se poverava vršenje pojedinih poslova iz nadležnosti državnih organa, što saraduju pri donošenju privrednih propisa i mera, što vrše kontrolu nad stručnim udruženjima itd. Kao javno-pravne organizacije, komore u svojoj delatnosti polaze i od opštedruštvenih interesa, a ne samo od interesa svojih članova.

Privredne komore su viši oblik udruživanja privrednih organizacija, jer njihove organe sačinjavaju predstavnici privrednih organizacija koje biraju njihovi radnički saveti.

Zadatak privrednih komora je, pre svega, da rade na unapređenju oblasti privrede za koju su osnovane. U cilju unapređenja svoje oblasti privrede komore se naročito bave pitanjima povećanja proizvodnosti rada, primene savremenih postupaka i metoda, kooperacije i specijalizacije, investicione izgradnje i rekonstrukcije kapaciteta, unapređenja robne razmene i tržišta, zajedničkih proučavanja i istraživanja, premiranja i normiranja, unapređenja organizacije i poslovanja preduzeća i stručne

izgradnje i usavršavanja kadrova. Komore pružaju stručne usluge i privredne informacije preduzećima i rade na razvijanju dobrih poslovnih običaja i odgovornosti preduzeća prema društvenoj zajednici.

Privredne komore iznose pred državne organe probleme svoje oblasti privrede i predlažu donošenje privrednih mera, saraduju u izradi predloga propisa i društvenih planova, nastoje da se načela privredne politike i donete mere sprovede i prate njihovo primenjivanje u praksi.

Na komore je prenet i niz poslova iz nadležnosti državnih organa, naročito u oblasti unutrašnje trgovine, spoljne trgovine, poljoprivrede i zanatstva. Na Savez trgovinskih komora FNRJ preneto je: određivanje stručne sprema radnika i službenika trgovinskih preduzeća i trgovinskih radnji, određivanje trgovinskih struka, donošenje propisa o tehničkim uslovima, uređajima i opremi poslovnih prostorija trgovinskih preduzeća i radnji, donošenje bližih propisa o organizaciji i poslovanju na aukcijama itd. Na Saveznu spoljnotrgovinsku komoru preneto je, između ostalog, i: određivanje stručnih kvalifikacija službenika koji rade na spoljnotrgovinskim poslovima, određivanje spoljnotrgovinskih struka, kontrola kvaliteta poljoprivrednih proizvoda namenjenih izvozu, određivanje proizvoda namenjenih izvozu koji moraju biti snabdeveni oznakom o kvalitetu i poreklu robe, donošenje odluka o brisanju privrednih organizacija iz Spoljnotrgovinskog registra itd. Na Savez poljoprivrednih komora Jugoslavije preneti su poslovi u vezi sa priznavanjem sorti semena i selekcije stoke, izdavanje odobrenja za uvoz sorte i selektivne semenske robe, davanje ovlašćenja za uvoz priplodne stoke, regulisanje načina odabiranja stoke za priplod, vođenje jednoobraznog stočnog matičnog knjigovodstva i organizovanje selekcijskih smotri, utvrđivanje stručnih uslova za održavanje izložbi i sajмова priplodne stoke itd. Na republičke zanatske komore preneto je određivanje bližih uslova i načina polaganja ispita na kraju školske godine učenika u zanatstvu, određivanje zanatskih radnosti koje se mogu obavljati bez stalnog poslovnog mesta, donošenje dopunskih pravila o tome koje se privredne delatnosti smatraju zanatskim radnostima itd.

Vrste i područja privrednih komora

Organizacija komora zasnovana je na principu postojanja posebnih komora za pojedine oblasti privrede (industriju, građevinarstvo, poljoprivredu, saobraćaj, spoljnu trgovinu, unutrašnju trgovinu, ugostiteljstvo i zanatstvo). U pogledu teritorijalne nadležnosti ne polazi se od jedinstvenog principa. U nekim oblastima privrede postoje jedinstvene komore za celu zemlju, tzv. savezne komore: Savezna spoljnotrgovinska komora, Savezna industrijska komora i Savezna građevinska komora. U drugim oblastima privrede postoji stepenasta komorska organizacija: u istoj oblasti privrede više komora sa delatnošću na užim i širim područjima (sreske komore, republičke komore i savezi komora). Odnosi između komora užih i širih područja zasnivaju se na principu poštovanja samoupravnosti svake komore. Stepenasta organizacija komora postoji u oblasti unutrašnje trgovine, ugostiteljstva, zanatstva, poljoprivrede i saobraćaja.

U oblasti unutrašnje trgovine postoje: sreske trgovinske komore², republičke trgovinske komore³ i Savez trgovinskih komora FNRJ; u oblasti ugostiteljstva: sreske ugostiteljske komore, republičke ugostiteljske komore i Savez ugostiteljskih komora FNRJ; u oblasti zanatstva: sreske zanatske komore, republičke zanatske komore i Savez zanatskih komora FNRJ; u oblasti poljoprivrede (i šumarstva): republičke poljoprivredne komore i Savez poljoprivredno-šumarskih komora FNRJ; u oblasti saobraćaja: republičke saobraćajne komore i Savezna saobraćajna komora.

¹ Neposredno posle predaje preduzeća na upravljanje radnim kolektivima (1950 g.) bila su formirana, kao oblik udruživanja, viša privredna udruženja koja su bila obaveznog karaktera. Organe udruživanja birali su radnički saveti udruženih preduzeća. Ali zbog sve većeg osamostaljenja preduzeća, a naročito posle ukidanja administrativnog planiranja, ona se nisu mogla održati kao oblik objedinjavanja preduzeća, pa su u toku 1952 g. prestala da postoje.

² U Srbiji postoje i trgovinske, ugostiteljske i zanatske komore za Autonomnu Pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu Kosovsko-Metohijsku Oblast.

³ Za područja nekih srezova (naročito u Hrvatskoj) osnovane su mesovite sreske trgovinsko-ugostiteljske komore.

⁴ U Crnoj Gori postoji republička trgovinsko-ugostiteljska komora.

Broj komora u pojedinim oblastima privrede iznosi:

Savezna industrijska komora	1
Savezna spoljnotrgovinska komora	1
Savezna građevinska komora	1
Savez poljoprivredno-šumarskih komora	1
Republičke i pokrajinske poljoprivredne komore	8
Savezna saobraćajna komora	1
Republičke saobraćajne komore	6
Savez trgovinskih komora Jugoslavije	1
Republičke i pokrajinske trgovinske komore	7
Sreske trgovinske komore:	
Srbija	39
Hrvatska	15
Slovenija	11
Bosna i Hercegovina	15
Makedonija	7
Crna Gora	2

Savez ugostiteljskih komora Jugoslavije 1
 Republičke i pokrajinske ugostiteljske komore 7
 Sreske ugostiteljske komore:

Srbija	37
Hrvatska	14
Slovenija	11
Bosna i Hercegovina	15
Makedonija	7
Crna Gora	1

Republičke trgovinsko-ugostiteljske komore 1
 Sreske trgovinsko-ugostiteljske komore:

Srbija	2
Hrvatska	12
Crna Gora	3

Savez zanatskih komora 1
 Republičke i pokrajinske zanatske komore 8
 Sreske zanatske komore:

Srbija	41
Hrvatska	27
Slovenija	11
Bosna i Hercegovina	15
Makedonija	7
Crna Gora	5

Članstvo u komorama

Članstvo u komorama je dobrovoljno, sem u Saveznoj spoljnotrgovinskoj komori, Saveznoj saobraćajnoj komori i u zanatskim komorama u koje je uclanjavanje obavezno. Stručna udruženja su obavezno članovi odgovarajućih komora. Privredna preduzeća se uclanjuju u komoru one oblasti privrede u koju spada njihova osnovna delatnost. Izuzetak predstavlja Savezna spoljnotrgovinska komora u koju se obavezno uclanjuju sve privredne organizacije upisane u Spoljnotrgovinski registar. Privredna preduzeća mogu se uclaniti i u komore drugih oblasti privrede za čiji su rad zainteresovana. U oblastima privrede u kojima postoji stepenasta komorska organizacija preduzeća se, po pravilu, uclanjuju u komore za uža područja (sreske komore). Komore za uža područja (sreske) uclanjuju se u komoru iste oblasti privrede za šire područje (republičku). Članovi Saveza komora su republičke komore.

Broj članova u komorama za pojedine oblasti privrede iznosi:

Savezna industrijska komora	2.477
Savezna građevinska komora	998
Savezna spoljnotrgovinska komora	425
Savezna saobraćajna komora	458
Republičke saobraćajne komore	427
Savez poljoprivredno-šumarskih komora	72
Republičke i pokrajinske poljoprivredne komore	1.158
Savez trgovinskih komora	8
Republičke i pokrajinske trgovinske komore	1.589
Sreske trgovinske komore	7.696
Savez ugostiteljskih komora	8
Republičke i pokrajinske ugostiteljske komore	126

Sreske ugostiteljske komore	5.764
Republičke trgovinsko-ugostiteljske komore	86
Sreske trgovinsko-ugostiteljske komore	1.133
Savez zanatskih komora	8
Republičke i pokrajinske zanatske komore	106
Sreske zanatske komore	128.821

Zaključci komora

Zaključci komora nisu obavezni za članove, ali neki zaključci imaju obavezu snagu. Zaključak komore obavezan je za preduzeće uclanjeno u komoru ako je predstavnik preduzeća, na osnovu odluke radničkog saveta, bio ovlašćen da po određenom pitanju preuzme obavezu ili ako se radnički savet preduzeća sa zaključkom komore naknadno saglasio. Za članove komore obavezni su i oni zaključci komore koji se odnose na poslove poverene komorama propisima državnih organa kao i zaključci koji se odnose na obaveze članova prema komori (zaključci komore u pogledu određivanja osnovice i višine članskog doprinosa, dostavljanje komori statističkih i drugih podataka, sprovođenje anketa i sl.). Zaključci Savezne spoljnotrgovinske komore obavezni su i u slučajevima predviđenim statutom Komore. Svi ostali zaključci komore imaju karakter preporuka.

Organi komora

Osnovni organi privrednih Komora su: skupština, upravni odbor i stručne sekcije. Komore imaju i neke savetodavne organe i organe sa posebnim funkcijama.

Skupština komore je najviši organ komore, a sačinjavaju je predstavnici privrednih organizacija, koje biraju radnički saveti tih organizacija. Mandat predstavnika traje godinu dana. Skupština donosi zaključke o načelnim i drugim važnim pitanjima, daje smernice za rad, donosi predračun prihoda i rashoda komore i odobrava završni račun, donosi statut komore i poslovnik za rad pojedinih organa komore (skupštine, suda časti itd.), bira i razrešava upravni odbor, određuje visinu i osnovicu za obračun doprinosa komori itd.

Upravni odbor bira skupština komore. U upravni odbor po svom položaju ulazi sekretar komore, a u nekim komorama i predsednici stručnih sekcija i stručnih udruženja. Mandat članova upravnog odbora traje godinu dana. Upravni odbor stara se o sprovođenju zaključaka skupštine, donosi zaključke u poslovima komore, ako donošenje zaključaka po određenim pitanjima nije stavljeno u delokrug koga drugog organa (skupštine, stručnih sekcija), podnosi predloge državnim organima za donošenje privrednih propisa i mera od značaja za unapređenje odgovarajuće oblasti privrede i daje mišljenja i primedbe na nacрте propisa, rešava o obrazovanju stručnih sekcija, odbora i komisija, osniva ustanove komore itd. U saveznim i nekim republičkim komorama postoji i izvršni odbor, koji je izvršni organ upravnog odbora, kome upravni odbor poverava vršenje pojedinih poslova iz svoje nadležnosti.

Nadzorni odbor vrši kontrolu nad materijalno-finansiskim poslovanjem komore.

Stručne sekcije komore osnivaju se radi unapređenja pojedinih grana (struka) ili više srodnih grana, a, izuzetno, i za pojedinu privrednu delatnost u određenoj grani. U nekim saveznim komorama poslove stručnih sekcija vrše stručna udruženja osnovana za pojedine grane (u Saveznoj industrijskoj komori). Stručnu sekciju sačinjavaju privredne organizacije uclanjene u komoru koje prema svojoj osnovnoj delatnosti pripadaju određenoj grani (grani industrije, saobraćaja, zanatskoj radinosti, trgovinskoj struci itd.). Stručne sekcije razmatraju i donose zaključke o pitanjima koja su od značaja za granu (struku) i predlažu upravnom odboru mere za unapređenje grane. Ako stručnu sekciju sačinjava više privrednih organizacija, one imaju i uže telo (odbor) koji upravlja radom sekcije između plenarnih sastanaka stručne sekcije.

Stručni odbori i komisije komore su savetodavni organi. Stručni odbori razmatraju pitanja koja su od značaja za

sve ili više stručnih sekcija i daju mišljenja i predloge o pojedinim stručnim pitanjima od opšteg značaja (odbor za saobraćajno-tarifna pitanja, odbor za stručno uzdizanje kadrova itd.). Komisije imaju privremeni karakter, a obrazuju se radi proučavanja pojedinih pitanja. Komore mogu obrazovati i druge organe (disciplinski odbor i sl.).

Sudovi časti postoje pri svakoj komori. Oni raspravljaju slučajeve povrede dobrih poslovnih običaja. Odlukom suda časti mogu se izricati kazne predviđene statutom komore.

Spoljnotrgovinska arbitraža pri Saveznoj spoljnotrgovinskoj komori rešava privredne sporove iz spoljnotrgovinskih odnosa, kao i pomorske sporove domaćih privrednih preduzeća, ustanova ili organizacija sa inostranim fizičkim i pravnim licima. Za nadležnost spoljnotrgovinske arbitraže potreban je pismeni ugovor stranaka.

Finansiranje komora i fondovi komora. — Svaka komora ima svoj predračun prihoda i rashoda. Prihode komore sačinjavaju doprinosi članova i prihodi od usluga komore i njenih ustanova.

Pri pojedinim saveznm i republičkim komorama obrazovani su fondovi za unapređenje pojedinih grana privrede. Ti fondovi imaju karakter društvenih fondova sa određenom namenom. Takvi fondovi su:

Fond za unapređenje industrijske proizvodnje pri Saveznoj industrijskoj komori i Fond za unapređenje građevinarstva pri Saveznoj građevinskoj komori. Sredstva ovih fondova obrazuju se od posebnih doprinosa privrednih organizacija. Fondom upravlja upravni odbor komore. Program za upotrebu sredstava fonda donosi skupština komore uz saglasnost Saveznog izvršnog veća.

Fond za unapređenje spoljne trgovine pri Saveznoj spoljnotrgovinskoj komori je budžetski fond. Njome upravlja upravni odbor Savezne spoljnotrgovinske komore.

Savezni fond za unapređenje poljoprivrede pri Savezu poljoprivredno-šumarskih komora FNRJ i republički fondovi za unapređenje poljoprivrede pri republičkim poljoprivrednim komorama su budžetski fondovi. Fondom upravlja posebni upravni odbor fonda koji imenuje skupština komore. Program za unapređenje poljoprivrede donosi upravni odbor komore, a odobrava izvršno veće.

Administracija (sekretarijat) komore priprema materijale za pojedina pitanja, daje savete članovima komore o raznim pravnim, kreditno-finansijskim, saobraćajno-tarifnim, carinsko-deviznim i drugim pitanjima, prikuplja privredno-statističke podatke, organizuje ankete, vodi zbirku poslovnih običaja i uzansa, izdaje uverenja o činjenicama potrebnim članovima radi dokazivanja njihovih prava ili koja im služe u robnom prometu i obavlja administrativne poslove. Administracija ne može donositi odluke, jer je odlučivanje isključivo u nadležnosti organa komore.

Ustanove komore. — Komore mogu osnivati i razne ustanove za unapređenje privredne delatnosti (biro, institute, laboratorije, konjunktne službe itd.).

Odnos državnih organa prema komorama

Pretstavnička tela (narodne skupštine, narodni odbori) i njihovi izvršni organi kontrolišu rad komora u pogledu zakonitosti. Pretstavnička tela i njihovi političko-izvršni organi mogu ukinuti i poništiti odluke komore koje su u suprotnosti sa propisima i mogu smeniti organe komore ako rade protivno propisima i odredbama statuta. Ona odobravaju statut komore.

Kontrolu nad radom saveznih komora i saveza komora sprovode Savezna narodna skupština i Savezno izvršno veće. Republičke narodne skupštine i republička izvršna veća vrše kontrolu nad republičkim komorama, a narodni odbori srezova i njihovi saveti nad sreskim komorama. Organi državne uprave kontrolišu zakonitost individualnih akata koje donose komore.

Pretstavnička tela i njihovi političko-izvršni organi mogu komorama davati preporuke za rad, ali te preporuke nemaju obavezni karakter.

U određenim slučajevima državni organi dužni su da pre donošenja pojedinih privrednih propisa pribave mišljenje zainteresovanih komora. Ali, državni organ nije obavezan da usvoji mišljenje komora.

Komorama je povereno i donošenje određenih opštih akata (propisa). Neke od tih akata komore donose potpuno samostalno, dok je za pojedina takva akta nužna saglasnost određenih državnih organa.

Delatnost privrednih komora⁴

Privredne komore su se u 1956 g. bavile mnogim pitanjima i problemima iz svoje oblasti privrede. Savezne komore i savezi komora naročito su razmatrali pitanja:

Savezna spoljnotrgovinska komora: izvršenje plana izvoza, poboljšanje strukture izvoza i koordinirano istupanje domaćih spoljnotrgovinskih organizacija na inostranim tržištima, održavanje pozicija na inostranim tržištima i zadobijanje novih tržišta, učešće na međunarodnim sajmovima u inostranstvu, organizovanje kontrole kvaliteta poljoprivrednih proizvoda namenjenih izvozu, poboljšanje transporta, platni sistem i premije u spoljnoj trgovini, izgradnju kadrova, pitanja devizno-finansijske prirode itd.

Savezna industrijska komora: kretanje industrijske proizvodnje, snabdevanje domaćeg tržišta, snabdevanje industrije reprodukcijom materijalom, stanje tržišta domaće opreme, plasman gotove robe za široku potrošnju, izvoz industrijskih proizvoda, probleme u vezi sa obrtnim sredstvima industrijskih preduzeća, produktivnost rada u industriji, stanje kapaciteta, perspektivni plan razvoja industrije, programe za unapređenje industrijske proizvodnje, probleme u vezi sa amortizacijom i anuitetima, investicije u industriji, platni sistem, uzdizanje kadrova, tehničku saradnju sa inostranstvom itd.

Savezna građevinska komora: planiranje i finansiranje investicione izgradnje, investiciona ulaganja za rekonstrukciju i razvoj građevinarstva, anuitete, obrtna sredstva, premije, platni sistem, prekid rada usled elementarnih nepogoda i u toku zime, probleme tržišta, izradu analize građevinske proizvodnje, perspektivni razvoj građevinarstva, programe radova u okviru fonda za unapređenje građevinarstva, probleme stanbene izgradnje, uzdizanje i specijalizacija kadrova, izradu teza za građevinski zakon, regulisanje pitanja licitacija itd.

Savezna saobraćajna komora: godišnje i perspektivne planove razvoja saobraćaja, izmene saobraćajnih tarifa, analizu izvršenja obima i kvaliteta saobraćajnih usluga, izradu orijentacionih perspektivnih i operativnih planova međunarodnog prometa robe preko naših luka i pristaništa, otklanjanje poremećaja zbog zakrčenja pojedinih luka i pristaništa itd.

Savez poljoprivredno-šumarskih komora FNRJ: cene poljoprivrednih proizvoda, sistem kontrahiranja, kreditnu politiku, regres za sredstva za proizvodnju i reprodukciju u poljoprivredi, dejstvo ekonomskih instrumenata na poljoprivredu, mere za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, korišćenje sredstava fonda za unapređenje poljoprivrede, pripreme za setvu, premije za sortno seme, odabiranje stoke za priplod, organizaciju sajmova i nagrađivanje na izložbama, kvalitet poljoprivrednih proizvoda namenjenih izvozu, itd.

Savez trgovinskih komora FNRJ: perspektivni plan razvoja trgovine, sistem kreditiranja otkupa, uvoz robe široke potrošnje, stanje na tržištu, investicije u trgovini, usavršavanje platnog sistema, rad aukcijskih mesta, mere za oživljavanje prometa, pripajanje preduzeća i radnji zadržanim poslovnim savezima, stručnu spremu

⁴ Izvor: »Godišnji izveštaji saveznih komora i Saveza komora za 1956 godinu«, a za Savez poljoprivredno-šumarskih komora FNRJ njegov godišnji izveštaj za 1955 godinu, koji obuhvata period do kraja marta 1956 godine.

Pregled sadrži samo najvažnije probleme i pitanja kojima su se bavili upravni odbori i izvršni odbori saveznih komora i saveza komora. Pregled ne obuhvata rad drugih organa komora (stručnih sekcija, odbora itd.).

osoblja u trgovini, paušalni odnos između preduzeća i prodavnica, ulogu i mesto trgovinskih agencija u robnom prometu, unapređenje stručnog školstva i izgradnju kadrova, itd.

Savez ugostiteljskih komora FNRJ: kategorizaciju hotela, pansiona i prenoćišta, snabdevanje ugostiteljstva opremom, ugostiteljsku propagandu, finansiranje mera za unapređenje ugostiteljstva, mere za proizvodnju uređaja i opreme za mehanizaciju i savremenije uređivanje ugostiteljskih preduzeća i radnji, devizni sistem u ugostiteljstvu, kreditiranje investicija, platni sistem, učešće ugostiteljstva na međunarodnim izložbama i kulinarskim takmičenjima, stručno školstvo i kadrove, itd.

Savez zanatskih komora FNRJ: mere za brzi socijalistički razvoj zanatstva, razgraničenje zanatstva od industrije i građevinarstva, izvoz zanatskih proizvoda, unapređenje građevinskog zanatstva, radna snaga u zanatstvu, uticaj ekonomskih instrumenata na zanatstvo, investicije i krediti za obrtna sredstva u zanatstvu, davanje potrošačkih kredita od strane zanatskih privrednih organizacija pri prodaji njihovih proizvoda i vršenju zanatskih usluga, poreze i takse, korišćenje sredstava iz fonda za unapređenje zanatstva, platni sistem i produktivnost rada, cene zanatskih usluga, kadrovi i stručna sprema, sajmovi i izložbe, stručna savetovanja u okviru pojedinih zanatskih radinosti, unapređenje građevinskog zanatstva, problemi pri sprovođenju radničkog upravljanja u zanatstvu, bespravni rad, socijalno osiguranje privatnih zanatlija, stanje i poslovanje zanatskih nabavno-prodajnih zadruga, itd.

Stručna udruženja⁵

Stručna udruženja se osnivaju radi unapređenja pojedinih ili više srodnih grana (struka). Ova udruženja mogu osnivati samo proizvođačke i transportne privredne organizacije (industrijska preduzeća, poljoprivredna preduzeća, preduzeća pojedinih grana saobraćaja i sl.). O osnivanju udruženja rešavaju same zainteresovane privredne organizacije.

Stručna udruženja razmatraju pojedina tehnička i ekonomska pitanja grane, naprimer, modernizaciju tehnoloških postupaka, rekonstrukciju kapaciteta i usklađivanje investicione izgradnje, kooperaciju i specijalizaciju preduzeća, proširenje izvora sirovina i oplemenjivanje sirovina, asortiman i kvalitet, normative utroška materijala, energije i radne snage, zajednička istraživanja i prikupljanje tehničke dokumentacije. Stručna udruženja ne mogu se baviti privrednim poslovanjem.

Stručna udruženja mogu se osnivati za teritoriju cele zemlje ili za pojedina uža područja (teritoriju narodne republike).

Stručna udruženja mogu osnivati institute, biroa, laboratorije. Zaključci udruženja imaju karakter preporuke. Zaključak udruženja obavezan je za preduzeće učlanjeno u udruženje samo u slučaju ako se sa zaključkom saglasio radnički savet.

Nadzor nad radom stručnih udruženja vrše uporedo odgovarajuće komore i državni organi (nadležni za poslove odnosne oblasti privrede).

U pojedinim oblastima privrede osnovana su sledeća stručna udruženja:

U oblasti industrije:

Za teritoriju Jugoslavije:

- Udruženje industrije uglja (Beograd*)
- Udruženje plinara i koksara (Zagreb)
- Udruženje preduzeća za geološko-istražne i konsolidacione radove (Beograd)
- Udruženje jugoslovenskih preduzeća za preradu nafte i plina (Beograd)
- Udruženje jugoslovenskih železara (Beograd)
- Udruženje rudnika, topionica i preradaivačke industrije obojenih metala (Beograd)
- Stručno udruženje keramičke industrije (Beograd)
- Udruženje rudnika i industrije nemetala (Zagreb)
- Udruženje staklarske industrije (Zagreb)
- Udruženje rudnika i industrije vatrostalnih materijala (Beograd)

⁵ Osnivanje stručnih udruženja regulisano je odredbama Uredbe o udruživanju privrednih organizacija (»Službeni list FNRJ«, br. 54/53; 27/54; 43/54).

* U Zagradi sedište udruženja.

- Udruženje industrije cementa (Zagreb)
- Udruženje mašingradnje (Beograd)
- Udruženje proizvođača motora i motornih vozila (Beograd)
- Udruženje jugoslovenske metaloprerađivačke industrije (Beograd)
- Udruženje proizvođača poljoprivrednih mašina, sprava i alata (Beograd)
- Udruženje jugoslovenskih proizvođača šinskih vozila (Beograd)
- Udruženje brodograđevne industrije (Rijeka)
- Udruženje elektroindustrije (Beograd)
- Udruženje hemijske industrije (Beograd)
- Udruženje industrije drveta (Beograd)
- Udruženje industrije papira (Beograd)
- Udruženje preduzeća tekstilne industrije (Beograd)
- Udruženje kožarsko-prerađivačke industrije (Beograd)
- Udruženje preduzeća za industriju gume (Beograd)
- Udruženje industrije vrenja (Beograd)
- Udruženje prehranbene industrije (Beograd)
- Udruženje industrije čokolade, bombona i keksa (Beograd)
- Udruženje konzervne industrije (Beograd)
- Udruženje industrije za proizvodnju i preradu brašna (Beograd)
- Udruženje grafičke industrije (Beograd)
- Udruženje industrije duvana (Beograd)
- Udruženje filmskih proizvođača (Beograd)
- Udruženje proizvođača sportskih rekvizita (Ljubljana)
- Udruženje novinskih preduzeća (Beograd)

Za područja narodnih republika:

- Stručno udruženje rudnika uglja NR Hrvatske (Zagreb)
- Strokovno združenje kovačkih in kovinskih podjetij LR Slovenije (Ljubljana)
- Strokovno združenje podjetij prehranbene industrije Slovenije (Ljubljana)

U oblasti građevinarstva:

Za teritoriju Jugoslavije:

- Udruženje projektnih organizacija FNRJ (Beograd)
- Udruženje montažnih preduzeća FNRJ (Zagreb)
- Udruženje privrednih organizacija za građevinsko-zanatske radove Jugoslavije (Beograd)

Za područja narodnih republika:

- Udruženje građevinskih preduzeća NR Srbije
- Udruženje industrije građevinskih materijala NR Srbije
- Udruženje industrije građevinskih materijala AP Vojvodine
- Udruženje građevinskih preduzeća NR Hrvatske
- Udruženje industrije građevinskih materijala NR Hrvatske
- Strokovno združenje podjetij građevne stroke in industrije građbenog materijala LR Slovenije
- Udruženje građevinskih preduzeća NR Bosne i Hercegovine
- Udruženje industrije građevinskog materijala Bosne i Hercegovine
- Udruženje za pretprijatija od gradežnota struka na NR Makedonija
- Udruženje građevinarstva NR Crne Gore

U oblasti poljoprivrede:

Za teritoriju Jugoslavije:

- Udruženje morskog ribarstva Jugoslavije (Rijeka)
- Udruženje proizvođača semena kukuruza FNRJ (Beograd)
- Stručno udruženje krmnih smjesa FNRJ (Zagreb)
- Jugoslovensko udruženje proizvođača i preradaivača maslina (Split)
- Stručno udruženje proizvođača pamuka FNRJ (Beograd)
- Udruženje tehnike hlađenja (Beograd)

Za područja narodnih republika:

- Udruženje poljoprivrednih dobara (NR Srbije, Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine)
- Združenje gozdnih gospodarstev LR Slovenija
- Udruženje poljoprivrednih stanica NR Hrvatske
- Udruženje mlecarskih privrednih organizacija NR Hrvatske
- Udruženje šumskih privrednih organizacija NR Hrvatske

U oblasti saobraćaja:

Za teritoriju Jugoslavije:

- Udruženje privrednih organizacija rečnog saobraćaja FNRJ (Beograd)
- Stručno udruženje gradskih saobraćajnih preduzeća Jugoslavije (Beograd)
- Stručno udruženje preduzeća za transportne usluge u rečnim pristaništima i železničkim stanicama Jugoslavije (Beograd)
- Udruženje jugoslovenskih pomorskih luka (Beograd)
- Udruženje pomorskog brodarstva (Rijeka)
- Savez udruženja drumskog saobraćaja FNRJ (Beograd)

Za područja narodnih republika:

- Za područje narodnih republika postoje udruženja drumskog saobraćaja i remonta.

U oblasti komunalnih poslova:

Za teritoriju Jugoslavije:

- Udruženje vodovoda i kanalizacija FNRJ (Beograd)
- Udruženje preduzeća i ustanova za održavanje javne čistoće FNRJ (Beograd)

Zajednice privrednih organizacija

Postoje dve vrste zajednica: zajednice koje se osnivaju propisom i zajednice koje se osnivaju ugovorom.

Zajednice osnovane propisom

U ove zajednice udružuju se privredne organizacije čija je privredna delatnost uslovljena zajedničkim korišćenjem osnovnih sredstava ili kod kojih je potpuno korišćenje kapaciteta uslovljeno međusobnim usklađivanjem rada. Ove zajednice, pored obavljanja privredne delatnosti, vrše i javnu službu i određene upravne poslove. One se osnivaju posebnim uredbama, a učlanjivanje u zajednicu je obavezno za privredne organizacije one grane za koju je zajednica osnovana. Osnivanjem zajednice ograničava se u određenoj meri samostalnost udruženih privrednih organizacija.

Do sada su posebnim uredbama osnovane Zajednica Jugoslovenskih železnica, Zajednica preduzeća jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona i zajednice elektroprirodnih preduzeća.

Zajednicu Jugoslovenskih železnica čine zajednice železničkih transportnih preduzeća i preduzeća za održavanje železničkih sredstava na određenoj mreži železničkih pruga (teritorije zajednica uglavnom se poklapaju sa područjima republika)⁶. Zajednicama preduzeća rukovode organi upravljanja preko direkcija, a Zajednicom Jugoslovenskih železnica organi upravljanja preko Generalne direkcije. Preduzećima u sastavu zajednica upravljaju radnički saveti i upravni odbori preduzeća. Posebne organe radničkog upravljanja imaju i osnovne jedinice preduzeća. Kod privrednih organizacija železnica radničko samoupravljanje je organizovano u četiri stepena (upravni odbor Generalne direkcije, upravni odbori direkcija, radnički saveti i upravni odbori preduzeća i radnički saveti i upravni odbori osnovnih jedinica). Pri tome su prava i dužnosti organa upravljanja nižeg stepena u izvesnoj meri ograničeni ovlašćenjima organa višeg stepena.

Direkcije obezbeđuju primenu jedinstvenih saobraćajno-tehničkih propisa o sigurnosti i bezbednosti saobraćaja, usklađuju red vožnje sa javnim i privrednim potrebama mreže zajednice železničkih preduzeća i mreže Jugoslovenskih železnica, vrše inspekciju poslovanja preduzeća u ime zajednice železničkih preduzeća i preduzimaju mere kojima se obezbeđuje jedinstven način poslovanja na Jugoslovenskim železnicama. Direkcijama upravljaju predstavnici koje delegiraju radnički saveti preduzeća. Organi direkcija su upravni odbor i direktor. Upravni odbor se sastoji od 20 — 30 članova. Upravni odbor direkcije biraju radnički saveti preduzeća i to na dve godine.

Generalna direkcija Jugoslovenskih železnica donosi i obezbeđuje primenu jedinstvenih saobraćajno-tehničkih propisa o sigurnosti i bezbednosti železničkog saobraćaja, donosi privredno-upravne mere za usklađivanje i usmeravanje kapaciteta prema potrebama privrede i međunarodnog saobraćaja, usklađuje tarifnu politiku sa privrednom politikom zemlje, donosi mere za usklađivanje prevoza putnika i robe sa međunarodnim saobraćajem, vrši inspekciju poslovanja preduzeća i direkcija. Generalnom direkcijom upravljaju predstavnici koje delegiraju upravni odbori direkcija. Organi Generalne direkcije su: upravni odbor i generalni direktor. Upravni odbor Generalne direkcije sastoji se od 30 — 40 članova. Članove upravnog odbora Generalne direkcije biraju upravni odbori direkcija. Mandat upravnog odbora Generalne direkcije traje dve godine.

Generalni direktor organizuje i neposredno rukovodi poslovanjem Generalne direkcije, predstavlja Jugoslovenske železnice pred državnim organima i trećim licima, kao i u odnosima sa inostranim železničkim organizacijama.

Zajednicu preduzeća jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona sačinjavaju preduzeća poštanskog, telegrafskog i

telefonskog saobraćaja⁷. Organ zajednice je Generalna direkcija, koja ima upravni odbor i generalnog direktora. Upravni odbor Generalne direkcije sastoji se od 30 — 40 članova, a biraju ga radnički saveti preduzeća u sastavu zajednice. Broj članova upravnog odbora određuje se pravilima direkcije. Mandat članova upravnog odbora traje 2 godine.

Upravni odbor Generalne direkcije donosi zaključke o unapređenju poštanskog, telegrafskog i telefonskog saobraćaja, donosi tehničke propise o vršenju službe, o jedinstvenom finansiskom, materijalnom i komercijalnom poslovanju, propisuje osnovne standarde i tipove sredstava, predlaže poštansko-telegrafsko-telefonske tarife itd.

Preduzećima u sastavu zajednice upravljaju radnički saveti i upravni odbori preduzeća. U osnovnim jedinicama takođe postoje radnički saveti i upravni odbori. (Za razliku od železnica, u Zajednici preduzeća jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona radničko samoupravljanje organizovano je u tri stepena, jer nema direkcija, pa ni upravnih odbora direkcija).

Generalni direktor organizuje i neposredno rukovodi poslovanjem direkcije i predstavlja jugoslovenske pošte, telegrafe i telefone pred državnim organima i u pravnim odnosima sa trećim licima i pred međunarodnim poštansko-telegrafsko-telefonskim organizacijama.

Zajednice elektroprirodnih preduzeća⁸ čine obavezno udružena preduzeća za proizvodnju i prenos električne energije sa područja narodne republike koja su u procesu proizvodnje i prenosa energije međusobno tehnički povezana. U zajednicu se mogu udružiti i preduzeća za proizvodnju i prenos električne energije koja sa drugim preduzećima članovima zajednice nisu tehnički povezana, kao i preduzeća za prodaju električne energije (distributivna preduzeća). Udruživanje preduzeća u zajednicu vrši se radi ekonomičnijeg korišćenja elektroprirodnih postrojenja, zadovoljenja potreba potrošača u električnoj energiji i proširenja elektroprirodnog sistema i elektrifikacije.

Prava i obaveze udruženih preduzeća prema zajednici i prava i obaveze zajednice prema udruženim preduzećima određeni su statutom pojedine zajednice i ugovorima o kupoprodaji električne energije, koje zajednica zaključuje sa svakim od udruženih preduzeća.

Zajednicama upravljaju radni kolektivi udruženih preduzeća i radni kolektivi zajednice preko svojih izabranih predstavnika u upravnom odboru zajednice. Zajednica ima direktora koji rukovodi poslovima zajednice, zaključuje ugovore i punovažno zastupa zajednicu pred državnim organima, članovima zajednice i drugim pravnim i fizičkim licima.

Udružena preduzeća dužna su da celokupnu proizvodnju električne energije prodaju zajednici, i to na osnovu pojedinačno zaključenih ugovora sa zajednicom. Zajednica vrši određena prava nadzora nad udruženim preduzećima.

Pored republičkih zajednica postoji i Zajednica jugoslovenske elektroprivrede⁹ čija delatnost obuhvata celu zemlju. Ova zajednica nema karakter privredne organizacije, jer se ne bavi privrednim poslovanjem, već joj je zadatak da državnim organima podnosi predloge o organizaciji elektroprivrede, o perspektivnim i godišnjim elektroenergetskim bilansima i planovima elektrifikacije zemlje, o programima osnovne investicione izgradnje elektroenergetskih izvora i povezivanju elektroenergetskih sistema, o jedinstvenom tarifnom sistemu za električnu energiju, o standardima iz oblasti elektroprivrede itd. Zajednica predstavlja jugoslovensku elektroprivredu u zemlji i inostranstvu.

Članovi ove Zajednice su republičke zajednice. Zajednicom upravljaju upravni odbor i direktor zajednice. Svaka republička zajednica delegira u upravni odbor Zajednice jugoslovenske elektroprivrede po jednog predstavnika.

⁷ Zajednica preduzeća jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona osnovana je Uredbom o organizaciji, poslovanju i upravljanju jugoslovenskim poštama, telegrafima i telefonima (Službeni list FNRJ, br. 53/53).

⁸ Ove zajednice osnivaju se na osnovu Uredbe o zajednicama elektroprirodnih preduzeća (Službeni list FNRJ, br. 4/54).

⁹ Organizacija i rad ove zajednice regulisani su Uredbom o osnivanju Zajednice jugoslovenske elektroprivrede (Službeni list FNRJ, br. 7/55).

Ugovorne zajednice¹⁰

Ugovorne zajednice mogu osnivati zainteresovane privredne organizacije radi zajedničkog vršenja poslova izvoza i uvoza (izvozno-uvodne zajednice), kao i radi zajedničkog vršenja drugih privrednih poslova u inostranstvu (naprimer, zajednice za izvođenje investicionih radova u inostranstvu). Zajednica se osniva putem ugovora koji odobrava nadležni državni organ i posluje kao privredna organizacija. Zajednicom upravlja upravni odbor koji sačinjavaju predstavnici udruženih privrednih organizacija (nema organe radničkog upravljanja). Osnovna sredstva zajednice obrazuju se iz osnovnih sredstava koja joj članovi stave na raspolaganje, a iz dugoročnih bankarskih kredita. Obrtna sredstva zajednica obrazuje na način predviđen za privredne organizacije, ali joj ista mogu dati i članovi zajednice. Za obaveze zajednice solidarno jamče članovi zajednice. Zajednica ima pravila kojima se bliže određuju poslovi zajednice, organi i njihov delokrug, sastav i način izbora, kao i međusobni odnosi udruženih privrednih organizacija.

Do sada su registrovane ove ugovorne zajednice: Industrijsko-gradevinska eksportna zajednica »Ingra« (Zagreb) za izvođenje investicionih radova u inostranstvu i izvoz industrijskih i elektropostrojenja i »Jugoinvest« (Beograd) za izvođenje investicionih radova u inostranstvu.

Z. C.

¹⁰ Osnivanje ugovornih zajednica regulisano je odredbama Uredbe o udruživanju privrednih organizacija (»Službeni list FNRJ«, br. 54/53, 27/54 i 43/54) i Uredbe o spoljnotrgovinskom poslovanju (»Službeni list FNRJ«, br. 25/55).

ORGANIZACIJA JUGOSLOVENSKE
NARODNE ARMIIJE

Organizaciona struktura

Jugoslovenska narodna armija (JNA) se sastoji od kopnene vojske, ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva kao tri posebna, u određenim granicama autonomna, vida oružanih snaga FNRJ. U sastavu Jugoslovenske narodne armije nalaze se i granične jedinice, čiji je zadatak obezbeđenje FNRJ na kopnu i na moru.

Kopnena vojska, ratna mornarica i ratno vazduhoplovstvo imaju određene rodove i službe.

Rodovi Jugoslovenske narodne armije su pešadija, artiljerija, oklopne jedinice, avijacija, pomorstvo, inženjerija, konjica i jedinice veze.

Službe Jugoslovenske narodne armije su tehnička, vazduhoplovno-tehnička, mornaričko-tehnička, hemiska, intendantska, sanitetska, veterinarska, saobraćajna, građevinska, pravna, geodetska, finansijska, administrativna i muzička.

Rodovi i službe su zajednički za celu armiju, tj. za sva tri vida oružanih snaga. Neki rodovi i službe su zajednički za dva ili za sva tri vida oružanih snaga. Pešadije ima i u kopnenoj vojsci, i u ratnoj mornarici i u ratnom vazduhoplovstvu. To je slučaj i sa intendantskom, sanitetskom, pravnom i još nekim službama. Vazduhoplovno-tehnička i mornaričko-tehnička služba nalaze se samo u sastavu ratnog vazduhoplovstva odnosno ratne mornarice.

S obzirom na karakteristike i specijalnosti rodovi se mogu deliti na vrste (naprimer: poljska, brdska, planinska, motorizovana, vazdušno-desantna, mornaričko-desantna pešadija itd.), a službe na grane (naprimer: artiljerijska, inženjerijska, tenkovska, automobilska grana i grana veze tehničke službe i sl.).

Rodovi i službe neposredno ili njihove vrste odnosno grane, dele se na specijalnosti (naprimer: streljačka, mitralješka, protivtenkovska, minobacačka itd. u svakoj vrsti pešadije ili kuvarska, pekarska, mesarska, obučarska, krojačka specijalnost itd. u intendantskoj službi itd.).

U operativnom i taktičkom smislu, kao i radi celishodne uprave, JNA se deli na jedinice (odeljenje, vod, četa, bataljon,

PRESEDNICI UPRAVNIH ODBORA I SEKRETARI SAVEZNIH
KOMORA I SAVEZA KOMORA

Savezna spoljnotrgovinska komora

Predsednik: Rudi Kolak
Generalni sekretar: Ivan Barbalić

Savezna industrijska komora

Predsednik: Todor Vujašinić
Sekretari komore: Ing. Zvonko Morić i
Ing. Vlado Vujović

Savezna građevinska komora

Predsednik: Ing. Boris Bakrač
Generalni sekretar: Ing. Obrad Bojović

Savezna saobraćajna komora

Predsednik: Ljubiša Veselinović
Sekretar: (nema)

Savez poljoprivredno-šumarskih komora FNRJ

Predsednik: Ivan Buković
Generalni sekretar: Ing. Vojin Popović

Savez trgovinskih komora FNRJ

Predsednik: Nikola Džuverović
Generalni sekretar: Risto Bajalski

Savez zanatskih komora FNRJ

Predsednik: Tone Fajfer
V. d. sekretara: Miodrag Šaponjić

Savez ugostiteljskih komora FNRJ

Predsednik: Krsto Filipović
Sekretar: (nema)

puk, divizija itd.) i ustanove (škole, institute, bolnice, radionice, skladišta itd.).

Vojni teritorijalni organi

Teritorija Federativne Narodne Republike Jugoslavije deli se u vojnom pogledu na armijske oblasti, vojna područja i vojne oteke, na kojima se obrazuju odgovarajući vojni teritorijalni organi: komande armijskih oblasti, komande vojnih područja i uprave vojnih oteka.

Vojni teritorijalni organi vode evidenciju vojnih obveznika; vrše regrutovanje građana za JNA i upućuju obveznike-regrute na otsluženje vojnog roka; organizuju i sprovode pozivanje i upućivanje vojnih obveznika u JNA radi vežbe ili mobilizacijske popune jedinica i ustanova; vrše mobilizacijske i instruktorske poslove i kontrolu u oblasti predvojničke obuke i u oblasti mobilizacijskih poslova koji su stavljeni u dužnost narodnih odbora opština; vode evidenciju jahače, tegleče i tovarne stoke sa priborom, prevoznih i građevinskih sredstava, sa rezervnim delovima i alatom, popisanih za potrebe JNA.

Predstavnici vojnih teritorijalnih organa učestvuju u radu odbora narodne odbrane narodnih republika i autonomnih oblasti odnosno u komisijama narodne odbrane srezova i opština.

Narodni odbori opština i srezova i organi uprave sarađuju sa vojnim teritorijalnim organima po svim pitanjima od neposrednog interesa za narodnu odbranu. Naročito važnu funkciju imaju narodni odbori opština koji pomoću svojih referata (otseka) narodne odbrane, pored obavljanja drugih poslova iz oblasti narodne odbrane, pomažu vojnim osecima ustrojavanjem i vođenjem pomoćne evidencije obveznika-regruta i vojnih obveznika, obavljanjem prijavne i odjavne službe obveznika-regruta i vojnih obveznika prilikom promene prebivališta, vođenjem evidencije obveznika predvojničke obuke, kao i vođenjem evidencije popisane stoke, pribora, prevoznih i građevinskih sredstava i vršenjem drugih mobilizacijskih poslova koje odredi državni sekretar za poslove narodne odbrane. Predstavnici narodnih odbora opština ulaze u sastav regrutnih komisija pri pregledu obveznika-regruta kao i u sastav komisija za pregled stoke, pribora, prevoznih i građevinskih sredstava koja se popisuju za potrebe narodne odbrane.

Lični sastav

Lični sastav Jugoslovenske narodne armije deli se na stalni i rezervni.

Stalni sastav JNA sačinjavaju vojna lica na otsluženju vojnog roka (vojnici odnosno mornari), vojna lica u aktivnoj službi (podoficiri, oficiri, vojni službenici i pitomci vojnih škola), kao i građanska lica na službi u JNA.

Građanska lica na službi u JNA su radnici i službenici koji u jedinicama i ustanovama JNA obavljaju stručne poslove za koje se ne traži vojna stručna sprema niti da ih obavlja vojno lice.

Stalni sastav JNA, brojno i po činovima odnosno klasama starešina, određuje se formacijom koju propisuje vrhovni komandant. Okviri formacije ne mogu biti prekoračeni.

Rezervni sastav JNA sačinjavaju vojni obveznici i to vojnici (mornari) obveznici, rezervni podoficiri, rezervni oficiri i rezervni vojni službenici. Rezervni sastav, brojno i po činovima odnosno klasama starešina, određuje se prema potrebi popunjavanja JNA u mobilno i ratno doba, tako da se može izvršiti popuna ratnih jedinica i ustanova i obezbediti popuna gubitaka u toku rata.

Zvanja, činovi i klase

Najviše vojno zvanje je maršal Jugoslavije koje se može dodeliti samo vrhovnom komandantu. Zvanje maršala Jugoslavije može dodeliti jedino Savezna narodna skupština.

Činove imaju ona vojna lica (izuzev vojnih službenika koji se svrstavaju u klase) koja u JNA zauzimaju mesto starešine. Činovima se obeležava ne samo stepen starešinstva, već i položaj koji vojna lica zauzimaju.

U kategoriji **vojnika (mornara)**, pored vojnika bez čina, ima i vojnika sa činom: razvodnika i desetara. Čin razvodnika može da ima vojnici koji vrši neku važniju funkciju, naprimer, puškomitraljezac, nišandžija mitraljeza i topa itd. Njemu mogu biti potčinjeni i ostali vojnici koji poslužuju odnosno oruđe. Desetar je obično komandir poluodeljenja ili odeljenja.

Podoficirski činovi su: vodnik, vodnik I klase, stariji vodnik, stariji vodnik I klase i zastavnik. Vodnik i vodnik I klase, po pravilu, zauzimaju položaj komandira odeljenja, stariji vodnik i stariji vodnik I klase položaj četnog (baterijskog itd.) starešine, a zastavnik položaj komandira voda. Oni mogu zauzimati odgovarajući položaj u administraciji, a mogu biti i specijalisti na raznim oruđima i materijalnim sredstvima (naprimer radisti i sl.).

Oficirskih činova ima tri stepena: nižih oficira, viših oficira i generala.

Činovi nižih oficira su: potporučnik, poručnik, kapetan i kapetan I klase. Oficiri prva dva čina su, po pravilu, komandiri vodova, a druga dva — komandiri četa (baterija i sl.).

Činovi viših oficira su: major, potpukovnik i pukovnik. Oficiri čina majora i potpukovnika su, po pravilu, komandanti bataljona (divizion a i sl.), a pukovnici su komandanti pukova i brigada.

Generalski činovi su: generalmajor, generalpotpukovnik, generalpukovnik, general armije i general. Ove činove imaju starešine viših taktičkih i operativnih jedinica ili zauzimaju njima odgovarajuće položaje u komandama jedinica i upravama ustanova (naprimer na položaju komandanta divizije se obično nalazi generalmajor itd.).

Činovi podoficira, nižih i viših oficira **označavaju se i nazivom roda odnosno službe** kojoj dotični oficiri po svojoj specijalnosti pripadaju, kao, naprimer, pešadski vodnik, artiljerijski kapetan, major oklopnih jedinica, veterinarski potpukovnik, pukovnik pravne službe itd. U stepenu generala ovaj čin se pobježe označava jedino kod službi (naprimer intendantski generalmajor), kao i u avijaciji (naprimer generalpukovnik avijacije).

Oficirski činovi u vojnom pomorstvu. Tu postoje sledeći činovi:

— za niže oficire: pomorski potporučnik, poručnik korvete, poručnik fregate i poručnik bojnog broda;

— za više oficire: kapetan korvete, kapetan fregate i kapetan bojnog broda;

— za admirale: kontraadmiral, viceadmiral, admiral i admiral flote.

Nazivi činova u vojnom pomorstvu postoje prema klasičnoj podeli brodova, po veličini i naoružanju, na tri klase: korvete, fregate i bojne brodove, iako se ova podela tokom vremena dosta izmenila.

Vojni službenici koji mogu biti samo u službama, a ne i u rodovima JNA, svrstavaju se u dvanaest klasa, koje se obeležavaju rimskim brojevima od XII — I:

— klase od XII—VIII odgovaraju činovima podoficira;

— klase od VII—IV odgovaraju činovima nižih oficira;

— klase od III—I odgovaraju činovima viših oficira.

Podoficir odnosno oficir je uvek stariji od vojnog službenika odgovarajuće klase (naprimer poručnik je stariji od vojnog službenika VI klase).

Popunjavanje JNA

Popunjavanje stalnog sastava JNA vojnicima vrše vojni teritorijalni organi upućivanjem obveznika-regruta na otsluženje vojnog roka i to u godini u kojoj navršavaju dvadeset godina, a izvesne kategorije izuzetno i docnije. Vojnici se mogu nalaziti u stalnom sastavu armije samo za vreme služenja vojnog roka.

Popuna stalnog sastava JNA podoficirima, oficirima i vojnim službenicima vrši se iz odgovarajućih vojnih škola. Podoficirski kadar se popunjava iz podoficirskih škola u koje stupaju građani sa završenom osmogodišnjom školom, a oficirski kadar iz vojnih akademija u koje se primaju građani sa završenom srednjom odnosno srednjom stručnom školom. Popuna starešinskog kadra vrši se i proizvodstvom vojnika čina desetara u podoficire, a podoficira u čin oficira uz polaganje ispita i ispunjavanje drugih uslova, kao i prevodom vojnih obveznika (rez. podoficira, rez. oficira i rez. vojnih službenika) u aktivnu službu uz ispunjavanje opštih i posebnih uslova, među kojima je i polaganje ispita. Svaki građanin sa odgovarajućim kvalifikacijama može da bude primljen u aktivnu vojnu službu i može da dostigne i najviše činove u armiji.

Za aktivnog podoficira, oficira ili vojnog službenika JNA može biti primljen i proizveden državljani FNJR koji ispunjava opšte uslove: da je zdrav i sposoban za vojnu službu; da poslednje dve godine nije sudski kažnjavan; da se protiv njega ne vodi krivični postupak; da je otslužio ili na drugi način regulisao vojni rok, a žena (ona ne služi vojni rok) da je navršila osamnaest godina života; za podoficire i oficire da nije prešao godine života propisane Zakonom o JNA za svaki čin (naprimer za čin vodnika 32 godine, za čin poručnika 38 godina itd.).

Pored opštih uslova, za svaku kategoriju vojnih lica (podoficire, oficire i vojne službenike), kao i za pojedine rodove i službe, posebni uslovi koje građanin treba da ispuni da bi mogao biti primljen u aktivnu službu JNA.

Strani državljani mogu biti primljeni u JNA i sticati činove odnosno klase samo u pripravnom, mobilnom i ratnom stanju. Strani državljani, prema tome, u redovnom stanju ne mogu biti primljeni u JNA, odnosno ne mogu da ostanu u njenom sastavu posle prestanka pripravnog, mobilnog odnosno ratnog stanja, a ne mogu ostati u JNA ni u slučaju ako dobije otpust iz državljanstva FNJR i primi drugo državljanstvo. Strani državljani koji je dobio čin starešine JNA može biti primljen u rezervni sastav JNA. Takvo lice se vodi u vojnoj evidenciji kao počasni starešina. Vrhovni komandant može dodeliti stranom državljaninu počasni čin, iako nije služio u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

Građanska lica primaju se u službu u JNA kao radnici ili službenici na osnovu opštih propisa i posebnih propisa koje je doneo državni sekretar za poslove narodne odbrane.

Popunjavanje rezervnog sastava JNA vojnicima (mornarima) obveznicima (podrazumevajući i razvodnike i desetare-obveznike) vrši se građanima koji su otslužili vojni rok u JNA. U rezervni sastav može se, međutim,

prevesti i lice koje nije služilo vojni rok u JNA, već mu je služenje vojnog roka priznato, naprimjer, lice koje je primilo naše državljanstvo i ot služilo vojni rok u stranoj državi; strani državljanin stariji od 27 godina, koji je primio naše državljanstvo — bez obzira da li je služio vojni rok — a ocenjen je kao sposoban za vojnu službu; naš državljanin koji je bio u inostranstvu pa se vratio u zemlju posle navršene 27 godine života, a ocenjen je kao sposoban za vojnu službu, i građanin oglašen nesposobnim za vojnu službu ako reviziona komisija smatra da je, posle navršene 27 godine starosti, sposoban za vojnu službu. Takvi građani uvode se u evidenciju vojnog oteka na čijoj teritoriji stalno prebivaju i osposobljavaju se za vojne dužnosti pozivanjem na vojne vežbe.

Rezervni sastav JNA popunjava se **podoficirima** proizvedenjem desetara u čin vodnika, ako su ocenjeni kao sposobni za vršenje te dužnosti, kao i prevođenjem aktivnih podoficira u rezervne.

Rezervni oficirski kadar popunjava se proizvođenjem rezervnih podoficira koji su završili školu za rezervne oficire u čin rezervnog potporučnika, kao i prevođenjem aktivnih oficira u rezervni sastav. Izuzetno, u čin rezervnog potporučnika može biti proizveden i vojnik-obveznik koji ima višu ili visoku stručnu spremu i koji za vreme služenja vojnog roka ili na vojnoj vežbi dobije preporučljivu ocenu za proizvodstvo, pod uslovom da položi ispit za rezervnog potporučnika. Postoji takođe mogućnost da rezervni podoficir, koji vojni rok nije služio u školi za rezervne oficire, može izuzetno biti proizveden u čin rezervnog potporučnika ako za vreme služenja vojnog roka ili na vojnoj vežbi ispolji sposobnost za vršenje dužnosti rezervnog oficira, a ispunjava ostale uslove koje propisuje državni sekretar za poslove narodne odbrane.

Kadar rezervnih vojnih službenika popunjava se prevođenjem aktivnih vojnih službenika u rezervni sastav i prevođenjem u vojne službenike vojnika-obveznika sa, najmanje, srednjom stručnom spremom koji su se na vojnoj vežbi osposobili za vršenje dužnosti vojnog službenika odgovarajuće službe. U ovom slučaju vojni obveznici sa visokom ili višom stručnom spremom proizvode se za rezervne vojne službenike VII klase, a vojnici sa srednjom stručnom spremom za rezervne vojne službenike IX klase.

U **pripravnom, mobilnom i ratnom stanju** popunjavanje JNA vrši se vojnim obveznicima, a po odluci Saveta narodne odbrane odnosno Ratnog kabineta JNA može se popunjavati i obveznicima-regrutima mlađim od 20 godina, onima koji su stari 19 i 18 godina.

U **ratnom stanju** popunjavanje JNA podoficirima, oficirima i vojnim službenicima vrši se, po pravilu, kao i u mirno doba prema normama predviđenim u Zakonu o JNA.

Popunjavanje JNA stokom i materijalom vrši se putem nabavki iz sredstava koja se obezbeđuju saveznom budžetom, a čije je sprovođenje propisano Uredbom o materijalnom i finansijskom poslovanju u JNA.

U **pripravnom, mobilnom i ratnom stanju** uopšte, a u redovnom stanju samo u cilju vršenja vojnih vežbi, JNA se može popunjavati određenim materijalnim sredstvima koja su dužni da stavljaju na raspoloženje državljani FNRJ, privredne i društvene organizacije, ustanove i državni organi, kao i strani državljani koji žive na teritoriji FNRJ, izuzev stranih diplomatskih i konzularnih predstavništava. U ova sredstva spadaju: jahaća, tegleća i tovarna stoka (konji, mazge, mule, a po potrebi i druga radna stoka) sa odgovarajućim priborom, prevozna sredstva (zaprežna, mehanička, putna, plovna i vazduhoplovna) sa priborom, građevinske mašine, ljudska i stočna hrana, pogonski materijal, ogrev i druge potrebne stvari koje neposredno služe za vojne potrebe, kao i zgrade i zemljišta za smeštaj ljudstva i stvari. Ovu popunu JNA organizuju i sprovode vojni teritorijalni organi.

Rukovođenje Jugoslovenskom narodnom armijom

Jugoslovenskom narodnom armijom komanduje vrhovni komandant, čiju funkciju, po Ustavnom zakonu, vrši predsednik Republike. Upravnu funkciju nad JNA vrši državni sekretar za poslove narodne odbrane, prema smericama i pod nadzorom Saveznog izvršnog veća. U okviru ovakve podele rukovođenja JNA Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane ima dvojaku ulogu: on je pomoćni (radni) organ — štab vrhovnog komandanta za poslove komandovanja, a ujedno je i organ uprave. Takvo rešenje je uslovljeno tesnom povezanošću funkcije komandovanja i uprave, a njihovo jedinstvo je obezbeđeno i činjenicom da funkciju vrhovnog komandanta i predsednika Saveznog izvršnog veća vrši jedno lice — predsednik Republike (vidi: »Predsednik Republike«, »Jugoslovenski pregled«, maj 1957 g.). Državni sekretar za poslove narodne odbrane pojavljuje se u svojstvu zamenika vrhovnog komandanta.

U vršenju upravnih poslova JNA državni sekretar za poslove narodne odbrane: priprema propise i planove koje donosi vrhovni komandant, kao i propise o JNA koje donosi Savezno izvršno veće; rukovodi poslovima pripremanja JNA za odbranu i njenog snabdevanja; proizvodi, unapređuje, postavlja i razrešava podoficire i vojne službenike (proizvođenja, unapređenja, postavljenja i razrešenja oficira on vrši samo u okviru onih kategorija i činova za koje ga je ovlastio vrhovni komandant); postavlja građanska lica za službenike u JNA, rešava o prestanku njihove službe, a na osnovu opštih propisa donosi posebne propise o njihovom prijemu u JNA i radnim odnosima; izdaje naredjenja i uputstva za vršenje poslova vojnih teritorijalnih organa u njihovoj upravnoj funkciji; odobrava vojnim licima prijem stranih odlikovanja; donosi propise o ispitima vojnih lica za činove (klase); propisuje vreme koje podoficiri i oficiri treba da provedu na komandnim položajima odnosno određenim dužnostima u službi kao uslov za unapređenje u viši čin; propisuje uslove za alternativnu popunu formacijskih mesta, tj. oficirskih mesta vojnim službenicima, vojnoslužbeničkih mesta građanskim licima itd.; donosi propise o vojnim školama, o sklapanju braka vojnih lica, o prekalifikaciji vojnih lica kojima prestaje služba u JNA bez njihove krivice, a nemaju pravo na socijalno osiguranje itd.

Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane je zajednički organ za vršenje poslova komandovanja i upravljanja svim trima vidovima oružanih snaga: kopnenom vojskom, ratnom mornaricom i ratnim vazduhoplovstvom sa zajedničkim generalštabom. Time je obezbeđeno najefikasnije jedinstvo rukovođenja svim trima vidovima oružanih snaga. U cilju slobodnijeg razvoja i dejstvovanja ratno vazduhoplovstvo i ratna mornarica imaju potrebnu autonomiju i posebne komande. To najbolje odgovara našim prilikama u kojima ratno vazduhoplovstvo i ratna mornarica imaju prvenstveno operativno-taktičku ulogu podrške kopnene vojske.

Generalštab JNA čini jednu od organizacionih jedinica Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane sa ulogom pomoćnom i savetodavnom u klasičnim funkcijama: operativnom, obaveštajnom, organizacijskom i nastavnom, kao i sa ulogom opšteg koordiniranja poslova radi njihovog celishodnog prilagođavanja planovima za odbranu zemlje. Generalštab JNA obavlja poslove komandovanja, ali ne komanduje već planira, priprema i predlaže odluke za upotrebu JNA i stara se o sprovođenju odluka (nadzorna funkcija). Komandne funkcije Generalštab vrši samo u okviru ovlašćenja koja mu daje državni sekretar za poslove narodne odbrane, a u granicama koje odredi vrhovni komandant.

V. K.

IZVORI:

Zakon o JNA, Zakon o narodnoj odbrani, Uredba o organizaciji odбора, komisija i republičkih i lokalnih organa uprave narodne odbrane, Uredba o materijalnom i finansijskom poslovanju u JNA, Pravilnik za izvršenje vojne obaveze.

ŠESTI PLENUM SAVEZNOG ODBORA SOCIJALISTIČKOG SAVEZA RADNOG NARODA JUGOSLAVIJE

U Beogradu je 9 septembra 1957 g. održan Šesti plenum Saveznog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije pod predsedništvom Edvarda Kardelja, generalnog sekretara Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije. Na Plenumu je raspravljano o izborima za narodne odbore opština i srezova, o čemu je podneo referat član Predsedništva Saveznog odbora Petar Stambolić.

Petar Stambolić je govorio o značaju izbora za opštinske i sreske narodne odbore koji će se održati u toku oktobra i novembra, i zadatke organizacija Socijalističkog saveza radnog naroda.

»U našoj politici izgradnje socijalističkih odnosa i u borbi za dosledno ostvarenje principa samoupravljanja radnog naroda — rekao je Petar Stambolić — zadaci su se kretali u dva pravca: prvo, da se upravljanje u privrednim organizacijama da u ruke samih proizvođača i, drugo, da u svim drugim oblastima društvenog života ostvarimo principe neposredne demokratije. Osnovni oblik u kome se ovi principi socijalističke demokratije ostvaruju jeste razvitak sistema društvenog samoupravljanja i izgradnje komunalnog sistema.«

Novi komunalni sistem u Jugoslaviji uveden je u septembru 1955 g. Pre uvođenja novog komunalnog sistema bilo je 338 srezova i 4.113 opština, a sada ima 91 srez i 1.193 opštine, navodi se dalje u referatu. Smanjenjem broja srezova i opština nije se brojno smanjilo učešće građana u organima narodne vlasti. Naprotiv, ono se povećavalo. Pre 1955 g. u narodnim odborima opština i srezova bilo je 105.096 odbornika i članova saveta, a sada ima 61.626 odbornika, a u savetima 85.419 članova. Znači da u Jugoslaviji gotovo 150.000 građana aktivno učestvuje u radu narodnih odbora. Pored toga, u mesnim odborima ima 45.382 člana.

Jedna od značajnih promena jeste povećanje prava i kompetencija narodnih odbora opština, kaže se dalje u referatu. Opština je postala nosilac mnogobrojnih funkcija bitnih za život i rad ljudi u njoj. Na opštinu su prenete nove nadležnosti u oblasti privrede, komunalnih poslova i građevinarstva, upravljanja opštenarodnom imovinom, u oblasti narodnog zdravlja, socijalne politike, prosvete, kulture, rada, unutrašnjih poslova i opšte uprave. Opštine donose svoje društvene planove i vrše raspodelu sredstava koja im pripadaju. Na opštinama su, uglavnom, poslovi oko osnivanja i organizacije zdravstvenih, prosvetnih i drugih ustanova.

Proširenje nadležnosti opština bilo je odlučujuće za dalje razvijanje organa društvenog upravljanja. Ogromno je poraslo interesovanje građana za rad narodnih odbora, koji sada rešavaju osnovna pitanja od životnog interesa za njih. U novom komunalnom sistemu opština postaje »osnovna političko-teritorijalna organizacija samoupravljanja radnog naroda i osnovna društveno-ekonomska zajednica na svom području«.

Opština je postala nosilac i svih prava koja država kao predstavnik opštedruštvene zajednice vrši prema privrednim i drugim organizacijama. Opštine rešavaju i ona pitanja bez kojih se privreda ne može razvijati, kao što su saobraćaj, stanbeni uslovi i komunalne usluge.

Narodni odbori sve više neposredno investiraju u privredu. Godine 1953 narodni odbori investirali su u privredu 14,5 milijardi dinara, a 1956 g. šest puta više — 86,5 milijardi dinara. To znači da narodni odbori raspolazu sa sve više sredstava. Formiranjem investicionih fondova, fondova za unapređenje poljoprivrede, za stanbeni izgradnju, puteve i drugih fondova, komunalni sistem u Jugoslaviji dobio je stvarnu sadržinu. a narodnim odborima stvorene su mogućnosti da rešavaju osnovne potrebe svojih građana.

Petar Stambolić je dalje naveo da se vreme izbora za narodne odbore opština i srezova poklapa sa završetkom jedne faze u izgradnji komunalnog sistema. Na osnovu postignutih rezultata i stečenih iskustava težište napora može se sada preneti na druga pitanja — na unutrašnji mehanizam sistema, njegovo usavršavanje, pravilno funkcionisanje i kvalitetniji rad.

Nivo privrednog razvika Jugoslavije daje mogućnosti za postepeno, ali stalno povećavanje materijalne baze opština i srezova. Privreda Jugoslavije nalazi se sada u mnogo boljem položaju nego ranijih godina. U vrlo teškim okolnostima nacionalni dohodak je povećan za 50% u odnosu na predratno stanje. Procenat poljoprivrednog stanovništva iznosi 59%, dok je u 1938 g. seosko stanovništvo predstavljalo 76%. Industrijska proizvodnja trostruko se povećala u odnosu na 1939 g. Sve ovo je realna osnova da možemo na jednom višem nivou prići rešavanju daljeg privrednog razvika, daljeg jačanja materijalne osnove opština i srezova.

S obzirom da će ove jeseni Savezna narodna skupština doneti perspektivni plan razvika Jugoslavije, u kome će značajnu ulogu igrati pitanje unapređenja poljoprivrede, podizanje životnog standarda stanovništva, povećanje proizvodnje na bazi korišćenja unutrašnjih rezervi i na bazi povećanja produktivnosti rada, itd., uloga i značaj opština i srezova vidno će porasti, kaže se dalje u referatu. Niz pitanja perspektivnog plana direktno će rešavati opštine i srezovi.

Neke grane privrede — zanatstvo, trgovina, ugostiteljstvo, turizam i saobraćaj — zaostaju u izvesnom smislu, pa se nameće potreba njihovog unapređenja. A njihov razvitak zavisi, u prvom redu, od aktivnosti narodnih odbora opština i srezova.

Sve ovo ukazuje na ogroman značaj izbora za narodne odbore opština i srezova.

Petar Stambolić se osvrnuo i na novine u izbornom sistemu. Na ovim izborima prvi put biće birana veća proizvođača za opštinske narodne odbore. Dvogodišnje iskustvo funkcionisanja novog komunalnog sistema pokazalo je neophodnost veća proizvođača i u opštinama. Prava narodnog odbora opština u odnosu na privredne organizacije tako su se proširila, organi opštine primili su znatne privredne funkcije, te se pojavila potreba za većem proizvođača opštine.

Druga značajna novina je uvođenje delegatskog sistema za izbore odbornika za narodni odbor sreza. Ovakav način izbora više je u skladu sa ulogom koju srez ima kao zajednica komuna.

Posebnu pažnju Petar Stambolić je obratio ulozi i funkcionisanju zborova birača. Kandidovanje na zborovima birača je jedna od bitnih crta izbornog sistema i jedan od najdemokratskijih elemenata. Na njima se ne samo ističu kandidati i diskutuje o njima, već se iznose i pretresaju sva pitanja rada narodnog odbora. Preko zborova birača obezbeđuje se učešće najširih narodnih masa i u kandidovanju odbornika i u celokupnom radu organa narodne vlasti.

Ovogodišnji izbori za narodne odbore održavaju se u bitno promenjenim uslovima. Društveno samoupravljanje izazvalo je snažan porast društveno-političke aktivnosti i inicijative masa i dovelo je do veće intenzivnosti i novih originalnih oblika političkog života. Hiljade i hiljade novih ljudi aktivno učestvuje u raznim organima samoupravljanja. U tom radu istakao se svojom aktivnošću i zalaganjem veliki broj novih društveno-političkih radnika — radnika, seljaka, intelektualaca, omladinaca, žena, komunista i članova Socijalističkog saveza. Zbog toga je logično da pri kandidovanju na zborovima birača, i na samim izborima, u sastavu narodnih odbora dođe do izražaja ta svest radnih ljudi i njihova društveno-politička aktivnost. Trebalo bi da sastav narodnih odbora bude realan izraz te aktivnosti, pa se preporučuje organizacijama Socijalističkog saveza da kandiduju i biraju u narodne odbore najaktivnije društveno-političke radnike, koji su već pokazali socijalističku svest i odgovornost. U referatu se ocenjuje kao nepravilna izvesna orijentacija da se biraju samo oni koji »razumeju problem«, »koji su stručni«, koji su »sposobni« za određena pitanja. Zatim se ukazuje i na izvesnu nepravilnu tendenciju da se u veća proizvođača bira pretežno direktorski i funkcionijski kadar.

Istaknuta je potreba kandidovanja i biranja u narodne odbore omladine i žena. Često, zbog predrasuda i zaostalosti shvatanja, učešće omladine i žena u odborima i njihovim organima ne odgovara njihovoj stvarnoj društvenoj i političkoj aktivnosti. Zbog toga prilikom kandidovanja i izbora treba uskladiti njihovo učešće u radu narodnih odbora s njihovom stvarnom društvenom aktivnošću.

Šesti plenum Saveznog odbora Socijalističkog saveza podvukao je značaj diskusije o svakom kandidatu. Neobično je važno da ta diskusija dođe do izražaja na zborovima birača.

Posle referata Petra Stambolića i diskusije, donesen je Proglas Saveznog odbora povodom izbora za opštinske i sreske narodne odbore.

D. V.

OSMI PLENUM CENTRALNOG KOMITETA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Devetog septembra 1957 g., pod predsjedništvom generalnog sekretara Saveza komunista Jugoslavije Josipa Broza Tita, održan je u Beogradu Osmi plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije.

Na Plenumu Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije donesena je odluka da se Sedmi kongres Saveza komunista Jugoslavije odloži za april 1958 g. zbog prestojećih izbora za narodne odbore opština i srezova, zbog skupštinskih izbora, donošenja perspektivnog plana i drugih neodložnih poslova.

ŠESTI KONGRES NARODNE OMLADINE SLOVENIJE

Šesti kongres Narodne omladine Slovenije održan je 13 septembra 1957 g. u Celju.

Kongresu su prisustvovali, pored 397 delegata iz svih krajeva Slovenije, i sekretar Centralnog komiteta Saveza

Na Plenumu Centralnog komiteta je podnesen izveštaj o razgovorima, koji su 1 i 2 avgusta 1957 g. vođeni u Rumuniji između delegacije Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije i vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije i delegacije Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza i vlade Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika. Plenum je odobrio rad delegacije i ocenio sastanak u Rumuniji kao pozitivan za dalji razvitak odnosa između FNRJ i SSSR i u interesu socijalizma i mira u svetu.

Plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije je, na kraju, izabrao Jovana Veselinova za člana Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije.

komunista Slovenije Miha Marinko, član CK Saveza komunista Jugoslavije Boris Zihelr, predsednik CK Narodne omladine Jugoslavije Mika Tripalo i drugi gosti.

Šesti kongres otvorio je predsednik CK Narodne omladine Slovenije Franček Mirtič i podneo izveštaj Centralnog komiteta Narodne omladine Slovenije o radu između Petog i Šestog kongresa.

Sekretar Centralnog komiteta Narodne omladine Slovenije Tono Kropušek podneo je referat »Za aktivniju društvenu ulogu omladine«, u kome je govorio o nekim aktuelnim pitanjima i problemima omladine u Sloveniji.

DRUGI KONGRES GEOLOGA JUGOSLAVIJE

Od 8 do 14 septembra 1957 g. održan je u Sarajevu, pod pokroviteljstvom predsednika Republike Josipa Broza Tita, Drugi kongres geologa Jugoslavije. Kongres su pozdravili izaslanik Predsednika Republike Osman Karabegović, predstavnik Srpske akademije nauka prof. dr Kosta Petković, rektor Sarajevskog univerziteta dr Ethem Čazma i drugi. U ime mađarskih gostiju, Kongres je pozdravio dr Janoš Kiš, a od strane Akademije nauka Bugarske prof. Bojan Kamenov.

U prisustvu 500 delegata-geologa iz Jugoslavije i gostiju iz inostranstva podnet je referat »Deset godina rada geološke službe Jugoslavije« (referent savetnik Saveznog geološkog zavoda Vjekoslav Mikinčić) i koreferat »Geološki kadrovi Jugoslavije« (referent prof. dr Petar Stevanović).

Posle glavnog referata pročitano je, na posebnim sastancima po sekcijama 70 stručnih radova i to u sekcijama za mineralogiju i petrografiju (18 referata); za stratigrafiju i paleontologiju (9 referata); za rudna ležišta i geofiziku (15 referata); za inženjersku i hidrogeologiju (13 referata); za regionalnu geologiju (7 referata); o geologiji Bosne i Hercegovine (4 referata).

Na Kongresu je doneta rezolucija u kojoj se predlaže: donošenje zakonske uredbe o geološkoj službi kojom bi se odredile kompetencije i obaveze pojedinih organizacija i njihovi međusobni odnosi. Predlaže da se ustanovi savezna geološka institucija koja bi imala funkciju upravnog organa po pitanju koordinacije rada, izrade zakonskih propisa (propisi o izračunavanju i kategorizaciji rezervi mineralnih sirovina i fonda stručnih dokumenata) i uputstva po svim pitanjima iz delokruga rada geološke službe i usmeravanja u politici sirovinne baze u zemlji itd.; donošenje uredbe o finansiranju geološke službe formiranjem stalnog fonda za geološko-rudarska istraživanja itd., kako bi se obezbedio kontinuitet radova; pristupanje sistematskom kompleksnom geološkom kartiranju Jugoslavije i obezbeđenje stalnih sredstava za ovu svrhu i uvođenje geologije kao obaveznog predmeta u srednjim školama kao deo opšteg obrazovanja.

Kongres je izabrao delegaciju sastavljenu od predstavnika geoloških institucija, koja će upoznati nadležne organe sa radom i zaključcima Kongresa i preduzeti dalje mere, kako bi geološka služba Jugoslavije zauzela ono mesto koje joj po značaju pripada.

L. J.

INVESTICIJE U PRIVREDNOM RAZVOJU JUGOSLAVIJE

Kao socijalistička zemlja, a naročito kao zemlja sa nasleđenom zaostalom privredom, Jugoslavija posvećuje posebnu pažnju problemima privrednog razvoja. Iako paspolaže znatnim prirodnim bogatstvima i velikim rezervama radne snage, zbog oskudice u stručnim kadrovima, niske proizvodnosti rada i male akumulativnosti, postoje ograničene mogućnosti odvajanja sredstava za proširenu privrednu reprodukciju, za aktiviranje prirodnih bogatstava i rezervi radne snage. Zbog toga je brz tempo u privrednom razvoju,

a naročito porast industrijske proizvodnje, tražio velike napore čitave zajednice.

Obim investicija

U proteklih deset godina¹ karakteristična su tri perioda za investicije: period od 1947 do 1949 g., u kome su investicije naglo rasle; period od 1950 g. do 1952 g., kada nastupa konstantno smanjenje investicionih ulaganja kako u osnovne tako, naročito, i u obrtne fondove; i period koji počinje 1953 g. i koji se karakteriše porastom investicija, i to relativno blagim. U 1956 g., kada je počela nova politika investiranja, došlo je do smanjenja investicija.

Ukupne društvene bruto investicije u proteklih deset godina prikazane su u tabeli 1.

Tabela 1

(U milijardama dinara)

Godina	U osnovne fondove			U obrtne fondove*			Ukupno	
	Iznos	U procentima	Indeks	Iznos	U procentima	Indeks	Iznos	Indeks
1947	269,7	80,0	100	67,9	20,0	100	337,6	100
1948	390,2	85,2	145	67,9	14,8	100	458,1	136
1949	438,8	91,6	163	40,1	8,4	59	478,9	142
1950	407,8	100,1	151	— 0,6	—0,1	—	407,2	121
1951	402,0	103,6	149	—13,8	—3,6	—	388,2	115
1952	373,2	92,1	138	31,9	7,9	47	405,1	120
1953	428,5	89,2	159	52,0	10,8	77	480,5	142
1954	444,3	85,7	165	74,3	14,3	109	518,6	154
1955	451,5	81,1	167	105,2	18,9	155	556,7	165
1956	454,7	69,7	169	197,8	30,3	291	652,5	193
Prosek 1947/1949	366,3	86,2	90	58,6	13,8	94	424,9	90
„ 1950/1952	394,3	98,5	97	5,8	1,5	9	400,1	85
„ 1953/1956	444,7	80,5	109	107,3	19,5	172	552,0	118
„ 1947/1956	406,1	86,7	100	62,3	13,3	100	468,4	100
Ukupno 1947—1956	4.060,7			622,7			4.683,4	

* Investicije u obrtne fondove predstavljaju promene u zalihama na kraju godine u odnosu na prethodnu. Podaci za period do 1952 g. predstavljaju rekonstrukciju na bazi kretanja društvenog proizvoda, a za docnije godine, sem 1956 g., podatke iz završnih računa, pretvorene putem indeksa cena u cene 1956 godine. Za 1956 g. podaci su rekonstruisani na bazi kretanja fizičkog obima zaliha u industriji, a kod drugih oblasti na bazi kretanja kredita kod Narodne banke.

Prosečna godišnja bruto investiciona ulaganja u proteklih deset godina iznosila su 468,3 milijardi dinara. Najveći deo tih ulaganja, — 406,1 milijardi dinara, što predstavlja 86,7% od ukupnog iznosa, dolazio je na investiciono ulaganje u osnovne fondove, a 13,3% na povećanje obrtnih fondova.

Nagli porast investicionih ulaganja i u osnovne i u obrtne fondove od 1947 g. do 1949 g. imao je za rezultat veliko povećanje proizvodnje i nacionalnog dohotka. Investiciona ulaganja omogućila su obnovu i rekonstrukciju privrede, posebno industrije, kao i povećanje proizvodnje punijim korišćenjem kapaciteta. Posledice ekonomske blokade posle 1949 g. imale su krupnog odraza na investicionu

politiku. U periodu od 1950 g. do 1952 g. dolazi do postepenog smanjenja investicionih ulaganja u osnovne fondove, koja su posle 1947 g. bila najniža u 1952 g. Teška ekonomska situacija i potreba da se obezbedi nezavisnost zemlje nametnuli su potrebu koncentracije sredstava na takozvane ključne objekte, pre svega, krupne i važne objekte ener-

¹ Za kvantitativnu analizu društvenih investicija u proteklom periodu, pored tekućih statističkih podataka, postoje rekonstruisani materijali Jugoslovenske investicione banke po tekućim cenama. Ovi materijali preračunati su na cene iz 1956 g., te će se koristiti u daljem izlaganju.

Razlika između ovih i ranije objavljenih podataka javlja se zbog veće obuhvatnosti podataka (investicije JNA, razne druge ranije neobuhvaćene investicije) i vremenskih razgraničenja (isplata obaveza iz ranijih godina i povraćaj finansiranja). Ovi podaci ne obuhvataju privatne investicije, nego se na bazi procena privatnih investicija dolazi do ukupnog nivoa investicija.

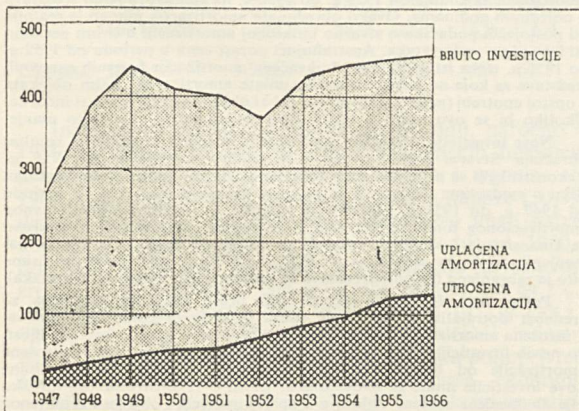
Kao investicije obuhvaćena su ulaganja u zamenu i povećanje osnovnih i obrtnih fondova privrednih organizacija, kao i u povećanje ostalih fondova (izgradnja stanova, škola, bolnica itd.). Dok su statistički podaci o investicionim ulaganjima u osnovne fondove obuhvatni i potpuni, dotle u proteklom periodu nije postojala posebna statistika investicionih ulaganja u povećanje zaliha. Do podataka o ovim ulaganjima došlo se posredno preko podataka o fizičkom kretanju zaliha u industriji i nekim oblastima privrede, kao i podataka o kratkoročnim kreditima, koji u većoj meri obuhvataju investiciona ulaganja u zalihe. U materijalima nisu posebno obuhvaćene procene investicionih ulaganja u povećanje zaliha privatnog sektora, naročito u poljoprivredi.

Statistički podaci o investicionim ulaganjima obuhvataju period od 1947 g. do 1956 g., znači period od deset godina. U materijalima nisu iznesheni statistički podaci iz 1945 g. i 1946 g. zbog njihove nepotpunosti.

U pogledu privatnih investicija zasada se raspolaze procenom privatnih investicija Saveznog zavoda za privredno planiranje, dok za period od 1952 g. do 1956 g. ova procena obuhvata investicije u poljoprivredu, zanatstvo i stanbenu izgradnju, a njihova visina u cenama 1956 g. (preračunata po koeficijentima Jugoslovenske investicione banke) bila je u milijardama dinara 1952 g. — 44,6, 1953 g. — 52,6, 1954 g. — 58,3, 1955 g. — 59,7, 1956 g. — 50,8. Ako se za navedene iznose poveća nivo društvenih investicija u osnovne fondove, onda bi u periodu ovih pet godina prosečna godišnja investiciona bruto ulaganja u osnovne fondove bila 483,6 milijarde dinara, i to: društvene investicije 430,4, a privatne 53,2 milijarde dinara. Prema tome, privatne investicije učestvovala su sa 11% od ukupnih ulaganja.

KRETANJE BRUTO INVESTICIJA I AMORTIZACIJE

(U milijardama)

getike i teške industrije. U vreme ekonomske blokade, koja se naročito negativno odrazila na snabdevanje privrede, a posebno industrije, sirovinama što je imalo za posledicu nedovoljno korišćenje kapaciteta, dolazi do smanjenja ulaganja, a 1951 g. i do dezinvestiranja kod zaliha. Tek u 1952 g. nastupa izvestan porast zaliha, koji je docnije sve veći, i to naročito u 1955 g. i 1956 godini. Dezinvestiranje, odnosno nizak nivo investicija u zalihe dovelo je do stagniranja industrijske proizvodnje u periodu od 1950 g. do 1952 godine. Aktiviranje ranijih investicionih ulaganja i povećanje investicija u zalihe omogućili su nagli porast industrijske proizvodnje i nacionalnog dohotka² u periodu od 1953 g. do 1956 godine.

I pored porasta bruto investicija u celini, naročito investicija u osnovne fondove, porast investicija u odnosu na broj stanovnika nešto je blaži, s obzirom na dosta brz porast stanovništva. U desetogodišnjem periodu investirano je na 1 stanovnika godišnje prosečno 24.379 dinara. Od 1947 g. do 1949 g. i od 1950 g. do 1952 g. nivo investicija bio je ispod prosečnog, a najveći nivo u čitavom proteklom periodu dostignut je 1949 g. sa 27.377 dinara. Od 1953 g. do 1955 g. rastao je nivo investicija na jednog stanovnika i u 1955 g. dostigao je 25.743 dinara. Međutim, u 1956 g. nastupilo je smanjenje u odnosu na 1954 g. i 1955 godinu.

Kretanje društvenih investicija u osnovne fondove³ prikazano je u tabeli 2.

Tabela 2

(U milijardama dinara)

Godina	Bruto investicije Iznos	Indeks	Uplaćena amortizacija Iznos	Indeks	Utrošena amortizacija* Iznos	Indeks	Neto investicije Iznos	Indeks
1947	269,7	100	47,4	100	20,6	100	222,3	100
1948	390,2	145	65,2	138	34,3	167	325,0	146
1949	438,8	163	87,5	185	40,9	199	351,3	158
1950	407,8	151	94,9	200	49,1	238	312,9	141
1951	402,0	149	101,8	215	49,3	239	300,2	135
1952	373,2	138	126,3	266	70,0	340	246,9	111
1953	428,5	159	141,7	299	83,1	403	286,8	129
1954	444,3	165	144,8	305	95,1	462	299,5	135
1955	451,5	167	143,0	302	121,3	589	308,5	139
1956	454,7	169	177,6	375	126,9	616	277,1	125
Prosek 1947/1949	366,3	90	66,7	59	31,9	47	299,6	102
„ 1950/1952	394,3	97	107,7	95	56,1	82	286,6	98
„ 1953/1956	444,7	109	151,8	134	106,6	153	292,9	100
„ 1947/1956	406,1	100	113,0	100	69,1	100	293,1	100
Ukupno 1947—1956	4.060,7		1.130,2		690,6		2.930,5	

* Utrošak sredstava za amortizaciju od 1948 g. do 1953 g. (u 1947 g. nije bilo utroška amortizacije) predstavlja samo korišćenje sredstava za investiciono održavanje. Do 1951 g. sredstva za zamenu uplaćivala su se u budžet, gde su se akumulirala sa ostalim sredstvima namenjenim novim investicijama, a u 1952 g. i 1953 g., sem neznatnih izuzetaka, korišćenje fondova za zamenu bilo je zabranjeno zakonskim propisima.

U proteklih deset godina odvijao se proces normalizacije u odnosima između neto i novih investicija prema amortizaciji. U prvim godinama, a naročito od 1947 g. do 1949 g., najveći deo bruto investicija korišćen je za nove investicije, dok je učešće amortizacije bilo veoma nisko. U ovom periodu učešće utrošene amortizacije u bruto investicijama iznosilo je samo 8,7%, a u periodu od 1953 g. do 1956 g. povećalo se na 24,0%. Istovremeno se povećavao i deo amortizacije koji su privredne organizacije mogle da koriste. To prikazuje tabela 3.

Tabela 3

Godina	Učešće u bruto investicijama			
	uplaćene amortizacije	utrošene amortizacije	neto investicija	učešće utrošene amortizacije u uplaćenoj
1947/1949	18,2%	8,7%	81,7%	47,8%
1950/1952	27,3%	14,2%	72,7%	52,1%
1953/1956	34,1%	24,0%	65,9%	70,2%
1947/1956	27,8%	17,0%	72,2%	61,2%

Uplaćena amortizacija pokazuje nagli i brži porast od povećanja bruto investicija, dok je utrošak amortizacije još brži. Stvarno, utrošena amortizacija u ovom periodu bila je znatno manja, naročito u godinama do 1953: 1948 — 15,8; 1949 — 20,2; 1950 — 48,1; 1951 — 29,6; 1952 — 66; 1953 — 89 milijardi dinara. Raspodavanje sredstvima amortizacije od strane radnih kolektiva znatno je povećano od uvođenja novog privrednog sistema, a specijalno od 1954 g. (u 1956 g. za 34% više od utroška u 1954 g.). Kretanje amortizacije rezultat je dva faktora: visokog nivoa investicija, a, prema tome, i znatnog porasta osnovnih sredstava i sistema obračunavanja i korišćenja amortizacije koji

ide na punije održavanje i zamenu osnovnih fondova. Utrošak sredstava za amortizaciju u 1956 g. bio je za preko 6 puta veći od onog u 1947 godini.

Kretanje amortizacije imalo je odraza na nivo neto investicija. Porast neto investicija u toku deset godina bio je znatno manji od porasta bruto investicija. Neto investicije su pokazale relativno brz porast do kraja 1949 g., a zatim dolazi do njihovog smanjenja. U kasnijem periodu dolazi do blažeg porasta neto investicija, koji je nešto veći u 1952 g. i 1953 godini. Sledećih godina porast je vrlo mali, a u 1956 g. neto investicije su najniže od 1952 godine.

² Bruto investicije u osnovne fondove obuhvataju ukupna ulaganja u osnovne fondove, bez obzira na izvore iz kojih su vršena, što znači da su pored novih investicija uključene i one koje predstavljaju zamenu i održavanje postojećih osnovnih fondova. Obuhvaćena su samo ulaganja iz društvenih sredstava, a ne i ulaganja iz sredstava pojedinaca.

Neto investicije predstavljaju bruto investicije umanjene za amortizaciju. Amortizacija koja je služila za obračun neto investicija u ovoj informaciji predstavlja stvarne podatke samo za period od 1954 do 1956 g., dok je za ranije godine rekonstruisana. Rekonstrukcija je izvršena na bazi kretanja osnovnih sredstava u celom periodu primenom stopa amortizacije iz godina od 1954 g. do 1956 g. na stanje osnovnih sredstava u pojedinim godinama. Ovako obračunata amortizacija mnogo je realnija od postojećih podataka o stvarno uplaćenoj amortizaciji u ovom periodu, ali i ona ima nedostataka. Apstrahujući porast cena u periodu od 1952 g. do 1956 g. treba istaći da nije obuhvaćena amortizacija izvesnih osnovnih sredstava za koja ne postoji obaveza uplate amortizacije, zatim objekata u opštoj upotrebi (puteva, aerodroma i sl.) i objekata društvenog standarda. Ukoliko bi se ovo uzelo u obzir, neto investicije bi bile nešto manje.

Nove investicije. Utrošena amortizacija u tabeli 2 takođe je rezultat obračuna. Stvarni podaci su samo za godine od 1954 g. do 1956 g. Rekonstrukcija se pribeglo zbog toga što postojeći podaci ne daju realnu sliku o sredstvima utrošenim za zamenu osnovnih sredstava. U periodu od 1947 g. do 1951 g. sredstva za zamenu, tj. sredstva opšteprivrednog amortizacionog fonda, uplaćivana su u budžet i služila su kao sredstva za finansiranje investicija, tako da je zamena vršena iz sredstava namenjenih novim investicijama. U 1952 g. i 1953 g. postojećim propisima bilo je zabranjeno trošenje sredstava za zamenu (sem neznatnih izuzetaka).

Pošto nove investicije predstavljaju bruto ulaganja umanjena za vrednost dotrajalih ili na drugi način izgubljenih osnovnih fondova, a utrošena amortizacija treba da predstavlja ekvivalent za ovu vrednost, do novih investicija bi se moglo doći odbijanjem rekonstruisane utrošene amortizacije od bruto investicija. Međutim, i ovako rekonstruisane nove investicije imale bi nedostataka, jer ni u rekonstruisanom utrošku nije obuhvaćena zamena objekata u opštoj upotrebi i objekata društvenog standarda.

² U ovim materijalima nije obuhvaćen i uticaj loših poljoprivrednih godina na kretanje zaliha, naročito na njihovo smanjenje u privatnom sektoru poljoprivrede, koje je bilo znatno. Porast zaliha u sušnim godinama niži je od onog koji se iskazuje u datim podacima.

Investiciona ulaganja uopšte, a naročito od uvođenja novog privrednog sistema, pokazuju normalizaciju u pravcu obezbeđenja sve većih sredstava za održavanje i zamenu postojećih osnovnih fondova, što je imalo odgovarajućeg uticaja na kretanje neto investicija.

Struktura investicija

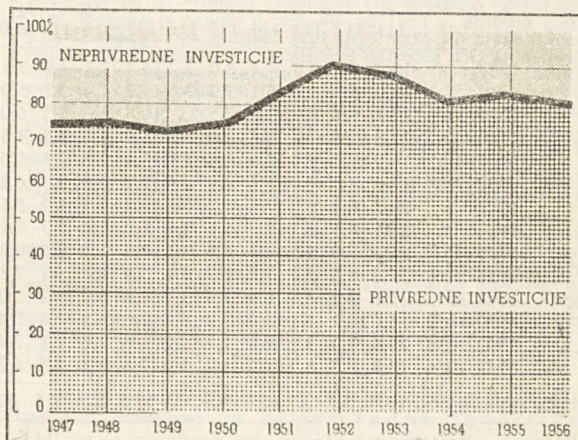
U strukturi investicija u osnovne fondove dominantnu poziciju zauzimaju privredne investicije. To prikazuje tabela 4.

Tabela 4 (U milijardama dinara)

Godina	Privredne investicije			Neprivredne investicije		
	Iznos	Indeks	Učešće	Iznos	Indeks	Učešće
1947	202,4	100	75,1	67,3	100	24,9
1948	293,9	145	75,4	96,3	143	24,6
1949	321,0	159	73,2	117,8	175	26,8
1950	307,4	152	75,4	100,4	149	24,6
1951	334,5	165	83,2	67,5	100	16,8
1952	336,8	166	90,2	36,4	54	9,8
1953	374,5	185	87,4	54,0	80	12,6
1954	359,5	178	80,9	84,8	126	19,1
1955	375,9	186	83,2	75,6	112	16,8
1956	368,3	182	81,1	86,4	128	18,9
Prosek 1947/1949	272,6	83	74,4	93,7	119	25,6
„ 1950/1952	326,2	100	82,7	68,1	87	17,3
„ 1953/1956	369,5	113	83,1	75,2	95	16,9
„ 1947/1956	327,4	100	80,6	78,7	100	19,4
Ukupno 1947—1956	3.274,2		80,6	786,5		19,4

Učešće neprivrednih investicija u bruto investicijama dosta je nisko. Privredne investicije u proteklih deset godina znatno su brže rasle od neprivrednih. Jedino je u periodu od 1947 g. do 1949 g. učešće neprivrednih investicija u

NAMENSKA STRUKTURA BRUTO INVESTICIJA

ukupnim investicijama bilo veliko: znatno iznad prosečnog učešća u desetogodišnjem periodu. Koncentraciju sredstava na ključne objekte od 1950 g. do 1952 g. pratio je konstantan pad neprivrednih investicija. Od 1953 g. nastupa postepeno poboljšanje u trošenju sredstava za neprivredne investicije, ali još uvek uz kolebanje tokom 1954 godine. U poslednje četiri godine nivo privrednih investicija stagnira, dok neprivredne investicije pokazuju porast. U privrednoj politici Jugoslavije sve više dolazi do izražaja činjenica da efikasna investiciona ulaganja u društveni standard, naročito stanbenu izgradnju, mogu da ubrzaju aktiviranje i korišćenje privrednih investicija.

Strukturu društvenih bruto investicija u osnovne fondove privrede i odnose u ulaganju prikazuje tabela 5

Tabela 5 (U milijardama dinara)

Godina		Industrija		Poljoprivreda		Šumarstvo		Građevinarstvo		Saobraćaj		Trgovina		Zanatstvo	
		Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće
Prosek	1947	101,1	49,9	9,5	4,7	4,4	2,2	5,0	2,5	62,7	31,0	18,4	9,1	1,3	0,6
	1948	131,0	44,6	25,7	8,7	12,2	4,2	10,8	3,7	102,7	34,9	10,3	3,5	1,2	0,4
	1949	179,0	55,8	33,8	10,5	9,8	3,0	14,3	4,5	70,6	22,0	11,6	3,6	1,9	0,6
	1950	181,2	58,9	25,9	8,4	3,9	1,3	13,1	4,3	70,9	23,1	10,1	3,3	2,3	0,7
	1951	203,0	60,7	15,1	4,5	3,9	1,2	13,5	4,0	87,6	26,2	9,6	2,9	1,8	0,5
	1952	243,9	72,4	14,0	4,2	3,8	1,1	10,0	3,0	60,7	18,0	3,7	1,1	0,7	0,2
	1953	242,0	64,6	20,8	5,6	4,2	1,1	14,8	4,0	75,4	20,1	14,9	4,0	2,4	0,6
	1954	216,0	60,0	21,6	6,0	3,5	1,0	12,4	3,4	85,1	23,7	17,1	4,8	3,8	1,1
	1955	220,5	58,7	23,7	6,3	8,8	2,3	11,1	3,0	87,6	23,3	20,4	5,4	3,8	1,0
	1956	188,0	51,0	35,1	9,6	9,0	2,4	10,4	2,8	101,9	27,7	20,0	5,4	3,9	1,1
„	1947/1949	137,0	50,3	23,0	8,4	8,8	3,2	10,0	3,7	78,7	28,9	13,4	4,9	1,5	0,6
„	1950/1952	209,4	64,2	18,3	5,6	3,8	1,2	12,2	3,7	73,1	22,4	7,8	2,4	1,6	0,5
„	1953/1956	216,6	58,7	25,3	6,8	6,4	1,7	12,1	3,3	87,6	23,7	18,1	4,9	3,4	0,9
„	1947/1956	190,6	58,2	22,5	6,9	6,4	2,0	11,5	3,5	80,5	24,6	13,6	4,1	2,3	0,7
Ukupno	1947—1956	1.905,7	58,2	225,2	6,9	63,5	2,0	115,4	3,5	805,2	24,6	136,1	4,1	23,1	0,7

Investicionu politiku u proteklom periodu, naročito do 1956 g., karakteriše visoko učešće industrijskih investicija, a zapostavljanje poljoprivrede, saobraćaja i trgovine. Od 1947 g. do 1949 g. učešće industrije bilo je najniže (50,3%), dok su saobraćaj, poljoprivreda i šumarstvo imali najveće učešće u proteklih deset godina. U periodu od 1950 g. do 1952 g. dolazi do nagle koncentracije investicionih sredstava na industriju, čije je učešće poraslo na 64,2%, a u pojedinim godinama, kao, naprimer, u 1952 g. čak i na 72,4% od ukupnih investicija. Povećano učešće industrije išlo je na teret svih oblasti privrede, a naročito poljoprivrede, šumarstva i saobraćaja. Promenom kursa ekonomske politike od 1953 g. nastupa poboljšanje u strukturi investicija,

koje se odražava u stalnom smanjenju investicija u industriji — u periodu od 1953 do 1956 g. 58,7%, a u 1956 g. samo 51,0%. Postepeno su rasla ulaganja u poljoprivredu, saobraćaj i trgovinu.

Raspodela investicija u industriji pokazuje jaku orijentaciju na energetiku i bazičnu industriju, a zapostavljanje prerađivačke industrije⁴. To se vidi iz raspodele industrijskih bruto investicija u osnovne fondove po granama, prikazane u tabeli 6.

⁴ Energetika obuhvata elektroprivredu, uglj i naftu. U bazičnu industriju uključene su crna i obojena metalurgija, nemetali, mašinska industrija, brodogradnja, elektroindustrija, hemijska industrija i industrija građevinskog materijala. Ostale grane industrije obuhvaćene su u prerađivačkoj industriji.

Tabela 6

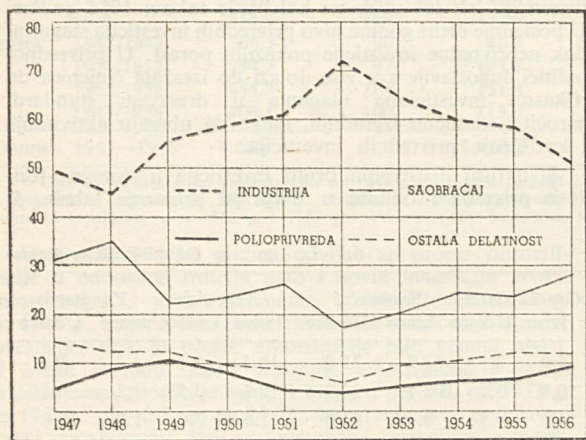
(U procentima)

Godina	G r a n a *																					Neopredeljeno u oblasti
	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	
1947	16,9	7,9	3,7	4,4	8,0	3,2	18,8	2,2	3,9	3,3	3,3	5,1	1,4	4,4	1,1	0,7	7,0	0,9	1,9	0,6	—	1,3
1948	17,6	8,3	2,8	6,1	7,2	3,5	16,2	4,4	3,1	5,0	4,2	8,5	1,7	3,1	1,4	0,7	4,3	0,2	0,7	0,7	—	0,3
1949	12,1	8,7	6,2	9,0	8,3	3,0	19,8	3,0	2,5	6,0	3,4	7,9	1,0	3,1	0,6	0,4	4,1	0,3	0,2	0,4	—	—
1950	12,8	11,5	4,2	9,8	9,0	3,8	16,4	4,6	1,8	4,8	3,2	8,0	1,0	3,2	0,6	0,2	4,5	0,1	0,2	0,3	—	—
1951	15,0	11,4	3,4	12,6	9,0	5,8	13,4	2,0	2,5	5,0	2,3	4,3	0,8	6,1	0,8	0,5	4,9	—	0,1	0,1	—	—
1952	18,6	8,3	4,4	15,9	9,3	7,9	11,7	2,5	3,3	6,2	0,5	3,7	1,6	3,0	0,4	—	2,4	0,1	0,2	—	—	—
1953	20,7	6,8	3,7	17,5	9,2	6,6	10,8	2,1	3,2	5,1	0,8	2,6	2,7	3,6	0,3	0,3	3,0	0,3	0,4	—	0,3	—
1954	22,1	6,1	3,5	15,7	8,3	4,9	9,0	1,4	2,3	7,1	1,2	3,4	3,8	3,7	0,5	0,4	4,1	0,6	0,4	0,1	1,4	—
1955	25,4	7,0	2,5	13,8	6,1	4,5	8,5	1,1	1,5	10,3	1,2	2,6	2,3	3,9	0,5	0,3	4,6	0,7	0,4	0,1	2,7	—
1956	22,8	9,5	2,4	11,4	6,7	4,4	7,8	0,9	1,1	7,1	1,2	2,9	1,6	4,0	0,5	0,3	8,9	1,2	0,7	0,2	4,4	—
Prosek 1947/1949	15,1	8,4	4,5	6,9	7,9	3,1	18,4	3,2	3,2	5,0	3,6	7,4	1,3	3,4	1,0	0,6	4,9	0,4	0,8	0,5	—	0,4
„ 1950/1952	15,7	10,2	4,1	13,0	9,2	6,1	13,6	3,0	2,6	5,4	1,8	5,1	1,1	4,2	0,6	0,2	3,8	0,0	0,2	0,1	—	—
„ 1953/1956	22,6	7,3	3,1	14,8	7,7	5,2	9,0	1,4	2,1	7,4	1,1	2,8	2,7	3,7	0,5	0,3	4,9	0,7	0,5	0,1	2,1	—
„ 1947/1956	18,8	8,5	3,7	12,6	8,2	5,0	12,5	2,3	2,5	6,2	1,9	4,6	1,9	3,9	0,6	0,3	4,6	0,4	0,4	0,2	0,9	—
Ukupno 1947—1956	18,8	8,5	3,7	12,6	8,2	5,0	12,5	2,3	2,5	6,2	1,9	4,6	1,9	3,9	0,6	0,3	4,6	0,4	0,4	0,2	0,9	—

* 111 Proizvodnja elektroenergije, 112 Proizvodnja i prerada uglja, 113 Proizvodnja i prerada nafte, 114 Crna metalurgija, 115 Obojena metalurgija, 116 Proizvodnja i prerada nemetala, 117 Metalna industrija, 118 Brodogradnja, 119 Elektroindustrija, 120 Hemiska industrija, 121 Industrija građevinskog materijala, 122 Drvena industrija, 123 Industrija papira, 124 Tekstilna industrija, 125 Industrija kože i obuće, 126 Industrija gume, 127 Prehrambena industrija, 128 Grafička industrija, 129 Industrija duvana, 130 Filmska industrija, 131 Istražni radovi.

BRUTO INVESTICIJE PO PRIVREDNIM OBLASTIMA

(U milijardama)

Bazična industrija angažovala je preko polovine, 51,2%, energetika 31%, a prerađivačka industrija samo 17,8% bruto investicija u osnovne fondove. Najveći porast iznad prosečnog pokazuje energetika. Od 1947 g. do 1949 g. njeno učešće bilo je najniže — 28%, dok je u sledećim godinama poraslo na 30%, od 1953 g. do 1956 g. na 33%, a u 1956 g. na 34,7%. Investiciona ulaganja u energetiku pretstavljaju jedan od bitnih elemenata u razvoju privrede uopšte, ne samo industrije, jer razvoj energetskih izvora stvara uslove za povećanje proizvodnje u svim oblastima privrede.

U oblasti energetike blizu 2/3 investicija došlo je na elektroprivredu, koja inače zauzima prvo mesto u industriji. Investicije elektroprivrede bile su u početku niže, naročito u 1949 godini. Od 1952 g. njihovo učešće znatno se popravlja, tako da kulminira u 1955 godini. U tom periodu privodi se kraju izgradnja važnih elektroprivrednih objekata. Učešće uglja bilo je iznad prosečnog u periodu od 1947 g. do 1949 g. i kulminiralo je naročito u 1950 g., kada je iznosilo 40% od ukupnih energetskih investicija. Od 1953 g. do 1954 g. dolazi do postepenog smanjenja investicija u ugali, a docnije nastupa njihov porast. Dovođenje novih kapaciteta za proizvodnju uglja uglavnom je obezbeđeno 1955 g. i 1956 g., a 1957 g. počinje finansiranje manjih programa. Investicije u naftu bile su naročito visoke od 1947 do 1949 godine. Od 1949 g. te investicije postepeno se smanjuju, a od 1954 g., posle završetka glavnih kapaciteta za preradu nafte, stagniraju.

Investicije u bazičnoj industriji iznosile su 976 milijardi dinara u proteklih deset godina. Od 1947 g. do 1949 g. one čine 51,3% od bruto investicija industrije. U periodu od 1950 g. do 1952 g. bazična industrija pokazuje porast, koji kulminira 1952 g., kada su investicije bazične industrije učestvovala sa 57,3% ulaganja (porast od 294% u odnosu na 1947 g.). Docnije, s postepenim završavanjem objekata bazične industrije njeno učešće se stalno smanjuje tako da je u 1956 g. palo na 40,6%.

Metalurgija i mašingradnja nalaze se na drugom mestu u bruto investicijama industrije. Najveći nivo investicija u mašingradnji dostignut je u periodu od 1947 g. do 1949 godine.

Ova ulaganja omogućila su izgradnju znatnih kapaciteta za proizvodnju investicione opreme, kao i kapaciteta vojne industrije.

Crna metalurgija ima učešće slično onom u mašingradnji. Ozbiljna ulaganja u ovu granu počela su 1950 godine. Posle 1954 g. s dovršavanjem kapaciteta crne metalurgije nastupa postepeno smanjenje investicija. Obojena metalurgija pojavljuje se na trećem mestu u investicijama bazične industrije. Njeno učešće je kulminiralo u periodu od 1950 g. do 1953 godine.

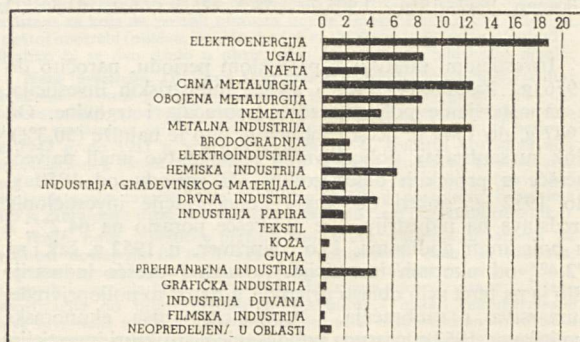
U hemskoj industriji najintenzivnija investiciona ulaganja bila su u periodu od 1954 g. do 1956 godine, kada su dovršeni neki važniji kapaciteti u ovoj grani industrije, dok se jedan od najvećih (»Viskoza« Loznica) dovršava u 1957 godini. Od 1951 g. do 1953 g. bila su najintenzivnija investiciona ulaganja u industriji nemetala. U tom periodu izgrađeno je nekoliko novih kapaciteta keramičke industrije. Iako relativno ograničenim sredstvima, pretežno investiranim od 1947 g. do 1949 g., elektroindustrija je izgradila nekoliko kapaciteta koji osiguravaju snabdevanje elektroprivrede opremom, a široku potrošnju raznim električnim aparatima i uređajima. Investiciona ulaganja u brodogradnju omogućila su znatan porast kapaciteta i njihovo osposobljavanje za savremenu proizvodnju brodova. Industrija građevinskog materijala ograničeno je učestvovala u investicijama, a što je naročito važno, nije dovoljno obezbeđena proizvodnja novih, modernih građevinskih materijala. Orijentacija na proširenje objekata društvenog standarda nametnula je potrebu ulaganja, pre svega, u rekonstrukciju i modernizaciju postojeće građevinske industrije.

Položaj prerađivačke industrije zavisio je od učešća i razvoja bazične industrije. Najveće učešće zabeležila je prerađivačka industrija od 1947 g. do 1949 g. — 20,7%, a najniže od 1950 g. do 1952 g. — 15,3%. Od 1952 g. nastupa postepen porast investicionih ulaganja u prerađivačku industriju i njeno učešće raste u periodu od 1953 g. do 1956 g. na 18,3%, a u 1956 g. na 24,7%.

Drvena i prehrambena industrija nalaze se na prvom mestu u investicijama prerađivačke industrije. Pretežan deo investiranja u drvenu industriju odvijao se u periodu od 1947 g. do 1950 godine. Investicijama u drvenu industriju omogućeni

PROCENTUALNO UČEŠĆE POJEDINIH GRANA

U BRUTO INVESTICIJAMA INDUSTRIJE 1947—56

su, pre svega, rekonstrukcija i proširenje kapaciteta za mehaničku preradu drveta, naročito pilana. Docije dolazi do izgradnje nekih kapaciteta za finalnu preradu drveta (veštačke ploče).

Učešće prehrambene industrije bilo je na istom nivou u periodu od 1947 g. do 1949 g., i u periodu od 1953 g. do 1956 godine. U prvom periodu investiciona ulaganja u prehrambenu industriju, uglavnom, su korišćena na kapacitete za preradu voća i konzervnu industriju, a u drugom periodu, naročito od 1954 g., na rekonstrukciju šećerana, uljara, malinova, kao i na podizanje novih kapaciteta klanične industrije, zajedno sa odgovarajućim kapacitetima rashladnih postrojenja.

Tekstilna industrija dolazi na treće mesto po investicijama u prerađivačkoj industriji. Veći deo ulaganja vršio se putem amortizacije, za investiciono održavanje i zamenu postojećih kapaciteta, dok su novim investicijama podignute predionice pamuka.

Industrija celuloze i papira učestvovala je s malim procentom, ali je i tim investicijama obezbeđeno dovršavanje značajnih kapaciteta za proizvodnju celuloze i nekih vrsta papira.

Učešće ostalih grana prerađivačke industrije bilo je ograničeno: u većini slučajeva svodilo se na održavanje i zamenu postojećih kapaciteta, osim filmske industrije, koja je podignuta tek posle rata.

Za investicionu politiku u proteklom periodu karakteristična su nedovoljna i ograničena investiciona ulaganja u poljoprivredu, a istovremeno i njihova loša struktura. U periodu od 1947 g. do 1949 g. investicije u poljoprivredu bile su najveće prema učesću u ukupnim investicijama (8,41). Od 1950 g. dolazi do naglog sniženja investicija, a najniži nivo bio je 1952. godine. Tada nastupa postepen porast ulaganja u poljoprivredu, čiji je indeks znatno brži od indeksa za industriju. Ograničena sredstva za investicije u poljoprivredu u proteklom periodu dala bi veće efekte da je orijentacija i struktura ulaganja bila povoljnija. Od 268,2 milijardi dinara, koliko iznose ukupne investicije u poljoprivredu za period od 1945 g. do 1956 g., najveći deo dolazi na građevinske radove. To pokazuje struktura investicionih ulaganja u poljoprivredu, prikazana u tabeli 7.

Tabela 7

Građevinski radovi	164,7 milijarde dinara	ili	61,4%
Oprema	56,4 milijardi	„	21,0%
Stoka	17,8 „	„	6,6%
Dugogodišnji zasadi	8,7 „	„	3,3%
Ostale investicije	20,7 „	„	7,7%

Ovakva struktura investicija bila je naročito karakteristična u periodu od 1945 g. do 1952 g., kada su investiciona ulaganja u građevinske radove učestvovala čak i sa 82%. U tom periodu odvajana su ograničena sredstva za poljoprivrednu mehanizaciju, za podizanje vinograda i voćnjaka i nabavku stoke.

Osnovna koncentracija građevinskih radova bila je na poljoprivrednim dobrima i zadrugama. Učešće pojedinih grupacija građevinskih radova u poljoprivredi prikazuje tabela 8.

Tabela 8

Godina	Melioracije	Zadružni domovi	Objekti za preradu poljoprivrednih proizvoda	Poljoprivredni i ostali građevinski objekti
1945/1949	15,8%	13,5%	—	70,7%
1950/1952	11,2%	11,6%	2,2%	75,0%
1953/1956	39,3%	1,2%	8,8%	50,7%

Od 1952 g. počinje porast investicionog ulaganja u melioracije: sa 5,7% u 1951 g. na 34,5% u 1956 godini. Postepeno se likvidiraju ulaganja u zadružne domove i smanjuju ulaganja u poljoprivredne i ostale objekte, koja su u 1951 g. iznosila 80,9%, a u 1956 g. samo 51,6%. Od 1952 g. počinju intenzivnija ulaganja u objekte za preradu poljoprivrednih proizvoda, čije je učešće u 1951 g. iznosilo 0,7%, a u 1956 g. čak 12,8%.

U periodu od 1948 g. do 1952 g. najveći deo sredstava poljoprivrede bio je orijentisan na seljačke radne zadruge. Od ukupno 80,4 milijardi dinara seljačke radne zadruge su koristile 41,8 milijardu ili 8,4 milijardi godišnje, a državna poljoprivredna dobra 38,6 milijardi ili 7,7 milijardi dinara godišnje. U periodu od 1953 g. do 1955 g. učešće seljačkih radnih zadruga bitno se smanjuje na 2,1 milijarde godišnje, a učešće državnih poljoprivrednih dobara na prosečno 6,2 milijardi dinara godišnje.

Ovakva struktura investicionih ulaganja značila je odvajanje znatnih sredstava za građevinske objekte, koji se često nedovoljno koriste, dok su ograničavana sredstva za ono što efikasnije utiče na unapređenje poljoprivrede. U periodu od 1953. a naročito u 1956 g., orijentacija investicione politike u poljoprivredi postaje dvostruko efikasnija i u pogledu obima sredstava, a još više u pogledu poboljšanja strukture.

U proteklom periodu železnički saobraćaj apsorbovao je najveći deo investicija saobraćaja (58,5%). Učešće

¹ Izuzetno za poljoprivredu podaci od 1945 g. do 1956 godine.

železničkog saobraćaja bilo je najveće u periodu od 1948 g. do 1952 godine. U drumski saobraćaj, čije prosečno učešće iznosi 21%, ulagano je najviše u periodu od 1953 g. do 1956 godine. I za železnički i za drumski saobraćaj, naročito u ranijim periodima, karakteristično je odvajanje najvećeg dela sredstava za građevinske radove, izgradnju železničkih pruga i, donekle, puteva. Tek u poslednje vreme, a naročito u 1957 g., posvećuje se veća pažnja investicijama u transportna sredstva, koja znatno povećavaju efikasnost železničkog i drumskog saobraćaja. Pomorski saobraćaj učestvuje sa 12,8% u ukupnim investicijama saobraćaja. Njegovo učešće raste od 1953 g., tako da je od 1953 g. do 1956 g. iznosilo 13,8%, a u 1956 g. čak 18,3%. Ozbiljna investiciona ulaganja u izgradnju pomorske flote otpočela su 1954 godine.

Poštanski saobraćaj je relativno ograničenim sredstvima prilično modernizovan i unapređen. Rečni saobraćaj je znatno ispod mogućnosti i potreba. Nepovoljni uslovi za razvoj rečnog saobraćaja nastupili su u periodu ekonomske blokade, kada vodni tokovi, zbog oskudice u transportnim sredstvima i zbog odnosa sa susednim zemljama, nisu bili dovoljno korišćeni. Izvesna investiciona ulaganja u rečni saobraćaj otpočela su 1954 g., a ozbiljni program ulaganja počeo se realizovati 1957 godine.

Raspodela investicionih sredstava, koja su u proteklom periodu odvajana za neprivredne investicije, vidi se iz strukture po granama, prikazane u tabeli 9.

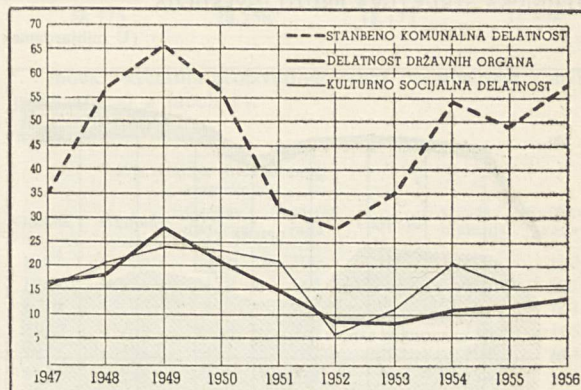
Tabela 9

(U milijardama dinara)

Godina	Stanbeno-komunalna delatnost Iznos Učešće]	Kulturno-socijalna delatnost Iznos Učešće]	Delatnost državnih organa Iznos Učešće]
1947	34,8	51,7	16,0
1948	57,0	59,2	21,2
1949	65,6	55,7	24,3
1950	55,9	55,7	23,5
1951	31,5	46,7	21,3
1952	27,5	75,6	5,5
1953	34,9	64,7	11,3
1954	53,7	63,4	20,3
1955	48,3	63,9	15,8
1956	57,5	66,6	16,0
Prosek 1947/1949	52,5	56,0	20,5
„ 1950/1952	38,3	56,2	16,8
„ 1953/1956	48,6	64,8	15,8
„ 1947/1956	46,7	59,4	17,5
Ukupno 1947—1956	466,7	59,4	175,2
		22,2	144,6
			18,4

BRUTO ULAGANJA U NEPRIVREDNE INVESTICIJE PO NAMENI

(U milijardama)

Naiveći deo sredstava (više od polovine) i najbrži tempo u porastu pokazuju investiciona ulaganja u stanbeno-komunalnu delatnost, pre svega, u stanbenu izgradnju. Stanbena i komunalna izgradnja dostigla su najviši nivo 1949 g., a najniži 1952 godine. Od 1953 g. nastupa postepeno poboljšanje investicija u stanbeno-komunalnu izgradnju, ali je 1956 g. još uvek tek na nivou 1948 g. Kulturno-socijalna izgradnja kulminirala je u 1949 g., ali je otada stalno smanjivana, i to naročito u 1952 godini. Neravnomerno poboljšanje ostvareno je u periodu od 1953 g. do 1956 godine. Investiciona delatnost državnih organa pokazuje slična kretanja. Ova investiciona ulaganja od 1952 g. nisu nikada dostigla nivo koji je bio ostvaren 1949 godine. Kretanje investicionih ulaganja za potrebe državnih organa vezano je u izvesnoj meri sa smanjivanjem državnog aparata i administracije.

Podaci o investicionim ulaganjima u pojedine oblasti i grane privrede ne mogu dati realnu sliku o uticaju investicija na razvoj pojedinih oblasti i grana privrede i na društveni standard. Za ocenu tog uticaja treba imati u vidu stanje pojedinih oblasti i grana privrede u periodu pre nego što se pristupilo ovim investicionim ulaganjima, organski sastav fondova u pojedinim granama privrede, a, naročito, kompleksnu povezanost privrede sa društvenim standardom i povezanost pojedinih oblasti i grana privrede međusobno. Dati podaci su ograničeni na investiciona ulaganja u osnovne fondove, a ne obuhvataju i obrtne.

Kompleksna povezanost privrede i društvenog standarda, kao i pojedinih grana privrede međusobno, dovodi do toga da se investiciona ulaganja u jednim oblastima i granama privrede odražavaju na bolji razvoj drugih i obrnuto. Naprimjer, zaostajanja investicionih ulaganja u društveni standard, naročito stanbenu izgradnju, negativno deluju na punije aktiviranje sredstava u nekim oblastima i granama privrede. Razvoj saobraćaja ili energetike predstavlja uslove za unapređenje svih grana privrede, pa i standarda. Od posebnog interesa je povezivanje poljoprivrede s nekim granama industrije, naprimjer, s prehranom i duvanskom industrijom, za koje poljoprivreda obezbeđuje sirovinsku bazu, ili sa hemiskom i mašinskom industrijom, koje poljoprivredi obezbeđuju mašine, sprave i veštačka đubriva. Izvesna investiciona ulaganja, naprimjer u industriji (prehranbenoj i, naročito, industriji veštačkih đubriva), mogu povoljnije uticati na razvoj poljoprivrede nego neka direktna ulaganja u poljoprivredu. Međutim, šematski posmatrajući strukturu ulaganja u hemisku industriju znače porast bazične industrije.

Dati podaci su ograničeni na investiciona ulaganja u osnovne fondove, što može da dovede do pogrešnih zaključaka o odnosima, naročito unutar industrije. Osnovni problemi prerađivačke industrije nisu bili u investicijama u osnovne fondove, nego u obezbeđenju sirovina, znači u investicijama u obrtne fondove. To se vidi iz podataka o korišćenju kapaciteta u industriji*, koji su prikazani u tabeli 10.

Tabela 10

(U procentima)

	1952	1956
Energetika*	90	99
Reprodukcioni materijal	73	79
Oprema	70	68
Materijal za građevinarstvo	71	65
Lična potrošnja	59	75

* Unutar energetike elektroprivreda je računata sa 100% korišćenja kapaciteta.

Nagli porast investicionih ulaganja u obrtne fondove, naročito u zalihe sirovina i reprodukcionog materijala, u poslednjih nekoliko godina obezbedio je efikasan uspon proizvodnje prerađivačke industrije.

Efikasnost ulaganja može, u izvesnoj meri da se oceni i putem tehničke strukture investicija u proteklom periodu, koja je prikazana u tabeli 11.

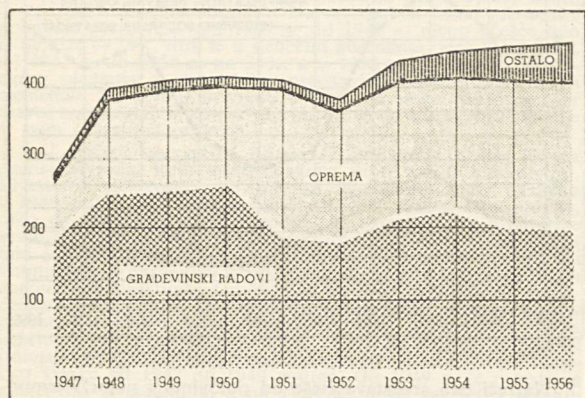
Tabela 11

(U milijardama dinara)

Godina	Građevinski radovi			Iznos	Oprema		Iznos	Ostalo	
	Iznos	Struktura	Indeks		Struktura	Indeks		Struktura	Indeks
1947	188,8	70,0	100	77,4	28,7	100	3,5	1,3	100
1948	245,5	62,9	130	136,1	34,9	176	8,6	2,2	246
1949	284,1	64,7	150	145,7	33,2	188	9,0	2,1	257
1950	261,4	64,1	138	137,5	33,7	178	8,9	2,2	254
1951	194,5	48,4	102	197,7	49,2	255	9,8	2,4	280
1952	180,6	48,4	96	179,6	48,1	232	13,0	3,5	371
1953	210,7	49,2	112	193,7	45,2	250	24,1	5,6	689
1954	225,1	50,6	119	185,8	41,9	240	33,4	7,5	954
1955	203,8	45,1	108	202,0	44,8	261	45,7	10,1	1.306
1956	198,5	43,7	105	209,3	46,0	270	46,9	10,3	1.340
Prosek 1947/1949	239,5	65,4	109	119,7	32,7	72	7,1	1,9	35
„ 1950/1952	212,2	53,8	97	171,6	43,5	103	10,5	2,7	52
„ 1953/1956	209,5	47,1	96	197,7	44,4	119	37,5	8,5	185
„ 1947/1956	219,3	54,0	100	166,5	41,0	100	20,3	5,0	100
Ukupno 1947—1956	2.193,0			1.664,8			202,9		

TEHNIČKA STRUKTURA BRUTO_INVESTICIJA

(U milijardama)

Učešće građevinskih radova (54%) u proteklom periodu dosta je visoko. To učešće je od 1950 g., a naročito 1953 g., smanjivano. Forsiranje objekata društvenog standarda (stanbene izgradnje), saobraćajnica, melioracija itd. znatno povećava učešće građevinskih radova u ukupnim investicionim ulaganjima, ali ono je i posledica predimenzioniranih i relativno skupih građevinskih objekata, naročito u industriskim investicijama.

Smanjivanje volumena i učešća građevinskih radova pozitivno se odrazilo na povećanje učešća opreme, a naročito

ostalih troškova u strukturi investicija. Element »ostalo« obuhvata studije i istraživanja, nabavke stoke, podizanje zasada i sl. Ovaj porast označava odvajanje većih sredstava za studije i istraživanja i uopšte pripremanje ekonomsko-tehničke dokumentacije za investicije, što obezbeđuje efikasnije i racionalnije izvođenje investicionih radova. U poslednjim godinama propisano je formiranje posebnog saveznog fonda za istražne radove, kao i fondova za unapređenje pojedinih privrednih delatnosti. Na taj način omogućeno je da se angažuju znatnija sredstva za šire investicione akcije na području studija i istraživanja. U okviru poljoprivrede naročito su znatno povećana investiciona ulaganja za nabavku stoke, za podizanje novih zasada, čiji su rezultati veoma povoljni.

Teritorijalni razmeštaj investicija

Teritorijalni razmeštaj investicija zavisio je od niza faktora: ekonomske i političke situacije zemlje, prirodnih uslova i ostalih faktora privrednog razvoja, investicione politike, stepena u razvoju privrede i standarda pojedinih rejona, kao i od samog privrednog sistema. U periodu ekonomske blokade, strateški momenti igrali su ne malu ulogu u razmeštaju investicionih ulaganja po rejonima. Razvijanje energetske baze i ekstraktivne industrije orijentisalo je investiciona sredstva u one rejone u kojima su postojali povoljni privredni uslovi. Orijentacija na intenzivnija investiciona ulaganja u poljoprivredi znači porast ulaganja u našim poljoprivrednim rejonima. Investiciona ulaganja u cilju rekonstrukcija industrije usmera-

* Podaci iz elaborata Saveznog izvršnog veća »Industrija u proteklom periodu i smernice za dalji razvoj«, o kome je diskutovala Savezna narodna skupština 17 i 18 juna 1957 g. i donela »Rezoluciju o perspektivnom razvoju industrije« (vidi »Industrija«, »Jugoslovenski pregled«, jun 1957, str. 277-288).

vaju sredstva u industrijske rejone. U procesu decentralizacije privrede jačaju sredstva za investicije u privredno razvijene rejone, jer njihova preduzeća i lokalne zajednice u tim rejonima ostvaruju, automatski kroz raspodelu dohotka i dobiti, znatno veća sredstva nego što je to slučaj sa zaostalim rejonima. U novom sistemu investiranja, kada je u daleko većoj meri podvučena važnost ekonomsko-tehničke dokumentacije, sposobnost investitora da se uklape u uslove za odobravanje investicionih kredita, da brzo i efikasno izvede investicione radove ima važnost koja se često potcenjuje, a koja utiče na više ili manje efikasno uključivanje pojedinih rejonu u investicionu izgradnju.

Ovi faktori različito deluju na položaj pojedinih rejonu u raspodeli sredstava za investicije, a mogu da dovedu i do neravnomyonog razvika pojedinih rejonu. Zbog toga, a u cilju ravnomyonog razvoja, a naročito ubrzanijeg razvika zaostalih rejonu, nužno je izvesno usmeravanje investicionih sredstava u privredno zaostale rejone. To usmeravanje obezbeđuje Federacija kada se radi o narodnim republikama i nekim rejonima. Pojedine narodne republike takođe vrše izvesna usmeravanje sredstava svojih investicionih fondova u zaostale srezove i na taj način se ublažavaju, a postepeno i likvidiraju razlike koje postoje u privrednom razvoju pojedinih rejonu.

Razmeštaj investicija po narodnim republikama u proteklom periodu vidi se iz pregleda o društvenim bruto investicijama, prikazanog u tabeli 12.

Tabela 12

(U milijardama dinara)

Godina	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Make-donija	Crna Gora	Neopredeljeno*
1947	86,7	68,8	34,3	51,0	10,1	8,4	10,4
1948	114,4	104,9	55,1	54,9	19,2	11,6	30,1
1949	152,6	120,1	60,5	67,2	23,4	8,1	6,9
1950	135,5	111,8	49,2	73,5	22,7	8,7	6,4
1951	111,9	95,3	57,8	101,6	20,8	12,2	2,4
1952	108,8	88,4	44,2	100,4	18,8	11,9	0,7
1953	119,4	98,1	59,6	95,2	34,0	21,3	0,9
1954	128,1	104,6	68,4	93,0	26,2	22,2	1,8
1955	148,3	100,3	70,4	81,7	29,9	20,9	—
1956	167,8	112,0	61,1	67,1	25,6	21,1	—
Prosek							
1947/1949	117,9	97,9	50,0	57,7	17,6	9,4	15,8
1950/1952	118,7	98,5	50,4	91,8	20,8	10,9	3,2
1953/1956	140,9	103,7	64,9	84,2	28,9	21,4	0,7
1947/1956	127,4	100,4	56,1	78,6	23,1	14,6	5,9
Ukupno							
1947—1956	1.273,5	1.004,3	560,6	785,6	230,7	146,4	59,6

* Kao neopredeljene uzete su investicije za koje se, na osnovu postojeće dokumentacije, naročito u ranijim godinama, nije moglo utvrditi na koju se republiku odnose, ili gde je priroda investicija bila takva da se to nije moglo utvrditi: naprimer, nabavka aviona i sl.

Raspored investicija na 1 stanovnika prikazuje tabela 13.

Tabela 13

(U dinarima)

Godina	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
1947	17.266	13.394	18.417	24.798	20.148	8.899	22.570
1948	24.653	17.462	27.875	39.487	21.285	16.512	30.630
1949	27.377	23.024	31.686	42.962	25.603	19.674	20.900
1950	25.109	20.171	29.259	34.642	27.478	18.624	22.170
1951	24.392	16.435	24.744	40.280	37.162	16.683	30.160
1952	22.318	15.747	22.765	30.455	35.958	14.707	28.940
1953	25.229	17.048	25.005	40.641	33.308	25.929	50.583
1954	25.725	17.999	26.394	46.139	31.748	19.466	51.088
1955	25.743	20.547	25.096	47.002	27.246	21.627	46.843
1956	25.469	22.877	27.702	40.303	21.757	18.066	46.070
Prosek							
1947/1949	23.141	18.002	26.033	35.811	22.381	15.111	24.684
1950/1952	23.927	17.426	25.575	35.111	33.588	16.648	27.120
1953/1956	25.543	19.656	26.062	43.521	28.390	21.203	48.585
Prosek							
1947—1956	24.379	18.523	25.904	38.775	28.258	18.175	35.698

U proteklom periodu investiciona ulaganja omogućila su uklanjanje izvesnih neravnomyonosti u privrednom razviku pojedinih narodnih republika, a i pojedinih rejonu. Naprimer, Bosna i Hercegovina odnosno neki njeni rejoni, doživeli su veoma brz tempo u privrednom razvoju. Međutim, u proteklom periodu nije bilo moguće likvidirati sve neravnomyonosti. To je problem pred kojim se nalazi naša investiciona politika u budućnosti.

Investicije i privredni razvoj

Postoji dvostran odnos između investicija i privrede: investiciona izgradnja znači angažovanje materijalnih izvora i ljudskih snaga, odvajanje od nacionalnog dohotka, a završeni investicioni objekti predstavljaju nov doprinos razvoju materijalnih proizvodnih snaga, znače povećanje proizvodnje, zaposlenosti, povećanje nacionalnog dohotka, poboljšanje standarda.

Protekli period karakterišu dosta napregnuti odnosi između investicione izgradnje i materijalnih mogućnosti, i to pre svega u građevinskim materijalima — sredstvima rada (u domaćoj i inostranoj opremi). Ovo pomanjkanje nekih investicionih materijala, a naročito nekih građevinskih materijala i inostrane opreme, imalo je negativnog odraza na tempo izgradnje i dovršenja pojedinih investicionih objekata i na nivo cena.

Indeksi kretanja proizvodnje i cena investicionih dobara prikazani su u tabeli 14.

Tabela 14*

Godina	Proizvodnja investicionog materijala			C e n e		
	Ukupno	Građev. materijal	Sredstva rada	Ukupno	Građev. materijal	Sredstva rada
1947	100	100	100	100	100	100
1948	131	128	165	106	106	101
1949	150	139	255	107	107	103
1950	149	138	253	111	110	105
1951	138	125	261	202	301	104
1952	141	127	278	506	484	559
1953	153	134	340	550	524	614
1954	167	143	409	597	572	662
1955	181	152	464	621	606	682
1956	196	164	511	633	624	682

* Kretanje proizvodnje investicionog materijala prati se u Jugoslovenskoj investicionoj banci na osnovu podataka Saveznog zavoda za statistiku o proizvodnji 74 reprezentativna artikla investicionog karaktera. Prema nameni artikli su svrstani u grupu građevinskog materijala ili opreme (sredstava rada).

Dati indeksi cena građevinskih radova i opreme s montažom izvedeni su iz odnosa utroška investicionih sredstava po tekućim i stalnim cenama 1956 godine. Pošto su prilikom preračunavanja na stalne cene uzete u obzir specifičnosti pojedinih ulaganja (bonovi i regresi kod zadružnog sektora), dati podaci mogu samo orijentaciono da posluže kao indikator kretanja cena građevinskih usluga odnosno cena opreme s montažom.

Tempo porasta trošenja finansijskih sredstava za investicije bio je brži od porasta proizvodnje investicionih dobara, uglavnom, do 1954 godine. Od 1954 g. nastaje poboljšanje tih odnosa. Porast proizvodnje investicionih dobara u 1954 g. dostigao je porast utroška sredstava za investicije, a u 1955 g. i 1956 g. došlo je do bržeg porasta proizvodnje investicionih dobara od utroška sredstava za investicije. Postepeno rastu zalihe investicionih dobara, čiji je nivo u 1956 g. udesetostručen u odnosu na 1954 godinu. I pored poboljšanja ovih odnosa, obim investicija u poslednjim godinama ima tendenciju da premaši planska predviđanja.

Najveći obim građevinskih radova (na bazi izvršenih efektivnih časova) postignut je u 1949 godini. Obim građevinskih radova dostiže najniži nivo u 1951 g., ali se posle toga pojavljuje porast sve do 1955 godine. U 1956 g. dolazi do znatnog smanjenja građevinskih radova (za 24% u odnosu na prethodnu godinu), do smanjenja zaposlenosti u građevinarstvu, kao i do porasta zaliha građevinskih materijala. Ova situacija je uticala na rasterećenje građevinske operative, na stvaranje povoljnijih uslova za brže građenje i na konkurenciju među građevinskim preduzećima.

Porast proizvodnje sredstava rada bio je znatno brži od prosečnog porasta proizvodnje investicionih materijala.

Na kretanje cena u 1952 g. i 1953 g. znatno su uticale odgovarajuće državne mere, dok su na promene od 1953 g. uticali, pre svega, odnosi na tržištu. Indeks cena investicionih dobara od 1955 g. pokazuje blaži tempo porasta uz postepenu stabilizaciju u 1956 godini. To naročito važi za indeks cena opreme, čiji je nivo u 1956 g. ostao nepromenjen u odnosu na prethodnu godinu, dok su građevinski materijali zabeležili blaži porast. U 1956 g. nastupila je izvesna stabilizacija i uskladjivanje odnosa između materijalnih mogućnosti i izvršenih investicionih ulaganja. Na to su delovale i neke mere državne politike cena, pre svega, ukidanje poreza na promet na domaću opremu.

Završene investicije odražavaju se na porast osnovnih odnosno obrtnih fondova u privredi. Stanje osnovnih i obrtnih fondova privrednih organizacija na kraju 1956 g. prikazano je u tabeli 15.

Tabela 15 (U milijardama dinara)

	Osnovni fondovi* (osnovica za amortizaciju)	Obrtni fondovi** privrednih organizacija	Ukupno
Industrija	1 382	310	1.692
Poljoprivreda	78	10	88
Šumarstvo	6	1	7
Građevinarstvo	58	12	70
Saobraćaj	949	17	966
Trgovina	115	1	116
Zanatstvo	25	6	31
Ukupno	2.613	357	2.970

* Osnovni fondovi predstavljaju vrednost osnovnih sredstava društvenog sektora privrede. Podaci su iz evidencije Narodne banke FNRJ o osnovnim sredstvima, koja se vodi u Narodnoj banci. Data vrednost predstavlja osnovicu za amortizaciju, tj. nabavnu vrednost umanjenu za eventualna rashodovanja. Ovim nisu obuhvaćeni svi osnovni fondovi društvenog sektora, već samo oni koji se, po postojećim propisima, smatraju osnovnim sredstvima. Znači da nisu obuhvaćeni objekti u opštoj upotrebi i objekti društvenog standarda.

** Podaci o obrtnim fondovima predstavljaju stanje fonda obrtnih sredstava na dan 31 januara 1957 godine. Ovim nisu obuhvaćena sva obrtna sredstva privrede, pošto se znatan njihov deo pokriva kreditima. I ovo su podaci Narodne banke.

Vrednost osnovnih sredstava iznosila je 31 decembra 1956 g. 1.556,0 milijardi dinara, što znači da je njihova istrošenost iznosila 38%.

Učešće obrtnih fondova u ukupnim fondovima privrednih organizacija (12,5%) nešto je manje od učešća investicija u zalihe u ukupnim bruto investicijama, koje je poslednjih deset godina iznosilo 13,1%. Stvarne potrebe za obrtnim fondovima su nešto veće, pa bi i ovaj procenat trebalo da bude veći. Investiciona ulaganja u zalihe u poslednjim godinama znatno su veća od prosečnih, što znači da se intenzivno popunjavanje zaliha i aktiviranje proizvodnje vršilo ovakvim investicionim ulaganjima.

Struktura osnovnih fondova privrede prikazana je u tabeli 16.

Tabela 16 (U milionima dinara)

	Građevinski objekti	učešća	Oprema	učešća	Ostalo	učešća	Svega
1952	1.128.931	55	869.913	42	49.403	3	2.047.947
1953	1.132.777	54	925.268	44	27.081	2	2.085.126
1954	1.149.365	53	967.443	45	32.412	2	2.149.220
1955	1.196.489	50	1.154.501	49	19.252	1	2.370.242
1956	1.293.195	49	1.301.916	50	17.567	1	2.612.778

Stalni porast učešća opreme karakterističan je od 1952 g., uz odgovarajuće smanjenje učešća građevinskih radova i »ostalog«. Poboljšanje strukture osnovnih fondova naročito je upadljivo u poljoprivredi, građevinarstvu, saobraćaju i trgovini, dok je blaže u industriji. Poboljšanju ove strukture doprinela je izmena u strukturi investicija i stalno smanjivano učešće građevinskih radova.

Vrlo je značajno aktiviranje investicionih ulaganja putem porasta osnovnih fondova. Ograničavajući se na period od 3 godine, od 1954 g. do 1956 g., vrednost osnovnih fondova porasla je za 463,6 milijarde ili 154,5 milijarde dinara godišnje. Od 1951 g. do 1953 g. investiciona ulaganja u osnovne fondove privrede (bez puteva koji se ne aktiviraju kao osnovni fondovi) iznosila su 628,2 milijardi ili 209,4 milijardi dinara godišnje. Prema tome, od ovih ulaganja aktivirano je kroz osnovne fondove 74%. U industriji ovaj procenat aktiviranja iznosio je 83%, u elektroprivredi čak 148%, a u crnoj metalurgiji samo 60%.

Investiciona ulaganja u proteklom periodu pozitivno su se odrazila na koeficijent tehničke opremljenosti rada u privredi. Vrednost osnovnih fondova u tekućim cenama i, posebno, vrednost opreme na 1 zaposlenog u privredi društvenog sektora, prikazane su u tabeli 17.

Tabela 17 (U hiljadama dinara)

	Vrednost osnovnih fondova			Vrednost opreme		
	1952	1956	Indeks	1952	1956	Indeks
Industrija	1.571,9	1.654,1	105	853,5	932,6	109
Poljoprivreda	676,1	786,9	116	185,9	275,1	148
Šumarstvo	137,0	187,8	137	43,9	33,0	75
Građevinarstvo	233,6	289,9	124	176,4	237,8	135
Saobraćaj	532,0	547,8	103	163,6	217,3	133
Trgovina	495,3	564,7	114	104,8	266,2	254
Zanatstvo	262,4	204,9	78	133,2	132,0	99
Ukupno	1.562,1	1.571,4	101	663,3	783,0	118

Stalno je poboljšavana tehnička opremljenost privrede kao celine, a naročito snabdevenost opremom. To se najbrže vršilo u građevinarstvu, poljoprivredi i trgovini, dok je u industriji i saobraćaju bilo nešto sporije. Bolja opremljenost privrede sredstvima rada pozitivno je uticala ne samo na povećanje proizvodnje nego i na poboljšanje kvaliteta proizvoda, pa i na povećanje proizvodnosti rada.

U posleratnom periodu od 1947 g. do 1956 g. nove investicije iznosile su 2.447.070 dinara na 1 novozaposlenog. U industriji na 1 novo radno mesto investicije iznose 2.769.864 dinara. Ovaj nivo investicija dosta je visok u poređenju sa investicijama u nekim drugim zemljama. Na osnovu samo ovih odnosa ne može se stvarati definitivna zaključak, jer, iako postoji određena povezanost investicija i broja zaposlenih, na kretanje broja zaposlenih deluju i drugi faktori (koji utiču na visok nivo investicija u odnosu na 1 novozaposlenog).

Osnovni rezultat investicionih ulaganja jeste razvoj materijalnih proizvodnih snaga. Porast nacionalnog dohotka predstavlja jedan od osnovnih pokazatelja efikasnosti investicione politike. Odnos investicija i nacionalnog dohotka prikazan je u tabeli 18.

Tabela 18

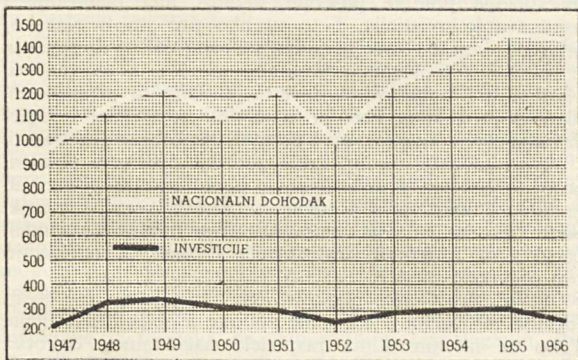
(U milijarama dinara)

	Nacionalni dohodak*	Indeks	Društvene neto investicije u osnovne fondove	Indeks	Učešće neto investicija u nacional- nom do- hotku
1947	977,8	100	222,3	100	22,7
1948	1.148,8	117	325,0	146	28,2
1949	1.228,9	126	351,3	158	28,6
1950	1.116,0	114	312,9	141	28,0
1951	1.214,0	124	300,2	135	24,7
1952	1.018,5	104	246,9	111	24,2
1953	1.233,8	126	286,8	129	23,2
1954	1.343,7	137	299,5	135	22,3
1955	1.456,0	149	308,5	139	21,2
1956	1.425,0	146	277,1	125	19,4
Prosek					
1947/49	1.118,5	92	299,5	102	26,8
1950/52	1.116,2	92	286,7	98	25,7
1953/56	1.364,7	112	292,9	100	21,5
1947/56	1.216,3	100	293,0	100	24,1
Ukupno					
1947—56	12.162,5		2.930,5		24,1

* Nacionalni dohodak u ovoj tabeli je dobijen odbijanjem rekonstruisane amortizacije od društvenog proizvoda, koji je, po stalnim cenama iz 1956 g., utvrđen u materijalima Saveznog zavoda za privredno planiranje. Jedino je za poljoprivredu, s obzirom na veliko učešće privatnog sektora, podatak o dohotku uzet iz materijala Saveznog zavoda za plan.

KRETANJE NACIONALNOG DOHOTKA I NETO INVESTICIJA

(U milijardama)

Uporedna kretanja u poslednjih deset godina pokazuju brzi tempo porasta investicija od porasta nacionalnog dohotka. Učešće investicija u nacionalnom dohotku je dosta visoko. Najveće disproporcije u kretanju investicija i nacionalnog dohotka postojale su do 1950. godine. Naglo smanjenje nacionalnog dohotka u periodu od 1950 g. do 1952 g., a naročito u 1952 g., praćeno je sporijim smanjenjem investicija. U periodu od 1953 g. do 1956 g. nastupa blago smanjenje učešća investicija u nacionalnom dohotku, koje postaje izrazitije u 1956. godini. Stvarno učešće ukupnih neto investicija u nacionalnom dohotku bilo bi nešto veće ukoliko bismo pomenutim društvenim investicijama dodali privatne investicije. Međutim, promena ne bi bila značajna pošto bi samo manji deo privatnih bruto investicija otpao na neto investicije.

Jugoslavija je jedna od zemalja s najvećim učešćem neto fiksnih investicija (investicija u osnovne fondove) u nacionalnom dohotku. To prikazuje tabela 19.

Tabla 19*

	1950	1951	1952	1953	1954	Prosek za 5 godina
Jugoslavija	28,0	24,7	24,2	23,2	22,3	24,4
Grčka	14,8	10,1	8,6	8,3	10,4	10,2
Turska	5,9	7,1	9,1	9,2	8,7	8,2
Bugarska	16,7	16,3	17,7	22,5	21,0	18,9
Mađarska	15,7	19,8	24,8	25,5	15,3	20,4
Austrija	13,4	15,8	14,2	12,9	14,7	14,2
Belgija	7,7	6,0	5,9	5,6	5,4	6,0
Finska	22,3	21,4	24,0	20,4	21,3	21,8
Norveška	19,5	16,5	18,4	20,9	21,2	19,4
Danska	11,5	12,0	12,0	11,1	—	11,6
Holandija	10,8	8,9	9,3	9,2	11,6	10,0
Italija	10,4	10,6	12,4	12,2	12,3	11,7
Francuska	7,0	7,4	7,1	6,8	7,7	7,2
Zapadna Nemačka	14,0	13,7	13,0	14,1	14,5	13,9

* Uporedivost podataka o učešću neto investicija u nacionalnom dohotku u Jugoslaviji i u drugim evropskim zemljama otežana je iz više razloga. Postoje, najpre, razlike u metodologiji obračuna nacionalnog dohotka, zbog kojih je dohodak u Jugoslaviji za oko 10 — 15% niži nego kad bi bio obračunat po metodologiji koja je u primeni u zapadno-evropskim zemljama. Zatim, kao što je već istaknuto, neto investicije su zbog neuzimanja u obzir celokupne amortizacije nešto više. Povećanje amortizacije bi dovelo i do smanjivanja dohotka za isti iznos kao i neto investicija, ali bi se učešće neto investicija u dohotku smanjilo. Najzad, treba uzeti u obzir i disparitet cena u posleratnom periodu. Prema globalnim proračunima, porast cena investicionog materijala bio je mnogo veći nego porast cena potrošnih dobara i usluga. Zbog toga kod nas i učešće investicija u nacionalnom dohotku izgleda veće nego u zemljama Zapadne Evrope, gde je taj odnos verovatno drukčiji.

Investicije predstavljaju značajan faktor porasta nacionalnog dohotka, ali ne treba precenjivati njihov uticaj, jer je činjenica da niz drugih faktora mogu pozitivno ili negativno delovati na njegovo kretanje. U jugoslovenskim uslovima jedan od tih faktora je kretanje poljoprivredne proizvodnje, čiji su padovi, naprimer, u sušnim godinama, ozbiljno uticali na proizvodnju, pa, prema tome, i na nacionalni dohodak.

U poslednjih deset godina stopa prinosa⁷ privrednih investicija iznosila je 26,1 dinara nacionalnog dohotka na 100 dinara investicija u osnovne fondove. To znači da je koeficijent reproduktivnosti investicija bio 3,83. U periodu od 1947 g. do 1949 g., kada je na porast proizvodnje, naročito industrije, ozbiljno uticala obnova privrede i sve intenzivnije korišćenje njenih kapaciteta, stopa prinosa investicija u osnovne fondove iznosila je čak 77,1. Međutim, u periodu od 1950 g. do 1952 g., u kome nastupa smanjenje nacionalnog dohotka, i pored izvršenih investicionih ulaganja nije došlo do porasta nacionalnog dohotka. Od 1953 g. do 1956 g. stopa prinosa investicija još uvek je bila dosta visoka — 49,8.

Osnovni izvor ovih porasta ležao je u industriji. Njene stope prinosa investicija u osnovne fondove bile su: od 1947 g. do 1956 g. — 26,3; od 1947 g. do 1949 g. — 63,2; od 1950 g. do 1952 g. bez prinosa; od 1953 g. do 1956 g. — 35,9. Porast nacionalnog dohotka u industriji omogućen je obimnim porastom industrijske proizvodnje, koja je u 1956 g., u odnosu na 1947 g., pokazala indeks 220. Ovaj indeks znatno prevazilazi indeks bruto investicija (186), a naročito neto investicija (129).

S obzirom na čitav niz faktora u poljoprivredi (posebno strukturu, orijentaciju investicionih ulaganja, uticaj klimatskih uslova itd.), teško je govoriti o odnosima investicija i nacionalnog dohotka u poljoprivredi.

Stope prinosa investicija u trgovini i zanatstvu nerealno su visoke zbog toga što je na porast nacionalnog dohotka u ovim oblastima privrede više delovalo proširenje robnog prometa i proizvodnje zanatstva povećanjem broja zaposlenih nego sama investiciona ulaganja.

⁷ Stopa prinosa investicija predstavlja u procentu izražen odnos između povećanja dohotka i neto investicija. Koeficijent reproduktivnosti je isti taj odnos posmatran s drugog aspekta, odnosno on pokazuje za koliko se godina, putem povećanja dohotka, vraća vrednost uložena u neto investicije. Ovi se odnosi mogu prikazati za ukupne neto investicije (osnovni i obrtni fondovi) ili samo za privredne. Procenat u tekstu predstavlja odnos između privrednih neto investicija u osnovne fondove i povećanja nacionalnog dohotka.

Zaostajanje proizvodnje i nacionalnog dohotka u šumarstvu i građevinarstvu rezultat je, u priličnoj meri, prirodnih uslova (šumarstvo) i mogućnosti korišćenja kapaciteta (građevinarstvo). Ovo je negativno uticalo na stope prinosa investicija. Pa ipak indeks porasta građevinske delatnosti u odnosu na prosek od deset godina (110) veći je od porasta i bruto (105) i neto investicija (69).

Stope prinosa investicija u saobraćaju pokazuju sledeća kretanja: od 1947 g. do 1956 g. — 10; od 1947 g. do 1949 g. — 18,6; od 1950 g. do 1952 g. — bez prinosa; od 1953 g. do 1956 g. — 39,4.

Investiciona ulaganja u proteklom periodu jednim delom pokrivaju porast nacionalnog dohotka u odnosu na porast stanovnika (demografske investicije)⁸, a drugim delom omogućuju porast dohotka po glavi stanovnika (ekonomske investicije). Demografske investicije iznosile su u proteklih deset godina prosečno godišnje 115,9 milijardi dinara ili 28,5% od ukupnih neto investicija. Na taj način, nešto preko 1/4 neto investicija u osnovne i obrtne fondove služilo je za održavanje nivoa nacionalnog dohotka u odnosu na porast stanovništva, dok je nešto manje od 3/4 ovih ulaganja uticalo na porast nacionalnog dohotka na glavu stanovnika.

Investicioni napor u proteklom periodu predstavljali su jedan od osnovnih uslova bržeg razvoja privrede, a time i jačanja socijalističkih društvenih odnosa.

Sistem investiranja

Sistem investiranja, kao deo privrednog sistema, treba da obezbedi uslove i način investiranja, koji će dati najefikasnije rezultate.

U ranijem privrednom sistemu, koji je u pogledu investicija trajao do početka 1953 g., za investicije je bilo karakteristično: centralizovano planiranje i centralizacija investicionih sredstava uz ograničena sredstva za investicije, kojima su samostalno raspolagale privredne organizacije i lokalne zajednice; odobravanje sredstava za investicije nosi niz budžetskih elemenata, a najveći deo sredstava dodeljivan je putem bespovratnog finansiranja; nije postojala dovoljna materijalna zainteresovanost i odgovornost investitora, što je ponekad imalo za posledicu neracionalan izbor investicionih objekata, sporu i skupu investicionu izgradnju. I pored slabosti, prednost ovog sistema investiranja bila je u znatnoj koncentraciji investicionih sredstava, što je omogućilo značajan razvoj proizvodnih snaga i stvaranje uslova za dalji razvitak socijalističkih društvenih odnosa.

Novi sistem investiranja počinje 1953 g., kada je uvedeno kreditiranje investicija u privredi. Krajem te godine doneseni su osnovni propisi o novom sistemu investiranja, koji su u proteklom periodu na osnovu iskustava u privredi pretrpeli niz dopuna i izmena.

Sistem investiranja polazi od postavke da radničko samoupravljanje i decentralizacija društvenih funkcija u privredi predstavljaju jedan od osnovnih principa našeg društvenog uređenja. Materijalnu bazu samouprave radnih kolektiva i lokalnih zajednica predstavlja mogućnost raspolaganja sredstvima za investicije, pre svega za obezbeđenje proste reprodukcije u privrednim organizacijama, ali i mogućnost raspolaganja sredstvima za proširenu reprodukciju, kao i za poboljšanje životnog standarda. Harmoničan razvoj privrede kao celine, u okviru delovanja ekonomskih zakona, uslovljava odgovarajuće jedinstveno usmeravanje investicija u cilju rešavanja osnovnih problema privrednog razvoja.

⁸ Stopa demografskih investicija, tj. procenat nacionalnog dohotka koji je potrebno pri datoj stopi prinosa investicija investirati da bi se dobilo povećanje dohotka za 1% godišnjeg priraštaja stanovništva, izračunata je po formuli

$$w = \frac{100}{q}$$

gde je w stopa demografskih investicija, a q stopa prinosa investicija. Ona iznosi za period od 1947 g. do 1956 g. — 6,64% (uzete su ukupne neto investicije u osnovne i obrtne fondove). Pomnožena sa prosečnom geometrijskom stopom priraštaja od 1,50% godišnje daje našu stopu od 9,96%. Primenom ove stope na prosečni dohodak, u ovom periodu, došlo se do iznosa od 115,9 milijardi dinara godišnje, odnosno 28,5% od ukupnih neto investicija.

Proces decentralizacije investicija vidi se iz raspodele sredstava prema utrošku u poslednjih nekoliko godina, što je prikazano u tabeli 20.

Tabela 20 (U milijardama dinara)

	1954		1955		1956	
	Utrošak	Pro-cenat	Utrošak	Pro-cenat	Utrošak	Pro-cenat
Savezna sredstva	168,4	42,3	163,6	38,7	140,3	32,3
Republička sredstva	43,4	10,9	41,9	9,9	38,1	8,8
Sredstva Nar. odbora	42,3	10,6	60,8	14,5	86,8	20,0
Svega	254,1	63,8	266,3	63,1	265,2	61,1
Investicioni fondovi preduzeća	57,9*	14,6	40,8	9,7	41,8	9,6
Amortizacija	86,2	21,6	115,1	27,2	127,4	29,3
Sredstva preduzeća	144,1	36,2	155,9	36,9	169,2	38,9
Bruto investicije	398,2	100	422,2	100	434,4	100

* U 1954 g. sredstva privrednih organizacija prikazana su zajedno sa sredstvima fondova teritorijalno-političkih organa raznih organizacija i ustanova, pošto su se u to vreme vodila na zajedničkim računima. Treba napomenuti da je utrošak ovih sredstava u 1955 g. iznosio 31,5 milijardu, a u 1956 g. 24,5 milijarde dinara.

U poslednjim godinama karakteristično je permanentno smanjivanje učešća saveznih i republičkih sredstava za investicije, uz porast amortizacije, pa time i ukupnih sredstava privrednih organizacija, i, naročito, uz porast lokalnih investicionih fondova, što prikazuje tabela 21.

Tabela 21 (U procentima)

	1954	1955	1956
Savezna sredstva	42	39	32
Republička sredstva	11	10	9
Lokalna sredstva	11	14	20
Sredstva priv. organizacija	36	37	39
	100	100	100

Polazeći od ovih principa i postavki, u sprovođenju investicione politike posebnu važnost ima planiranje i usmeravanje investicija. I to utoliko pre što u planskoj privredi važnost i funkcija plana naročito dolaze do izražaja u rešavanju problema privrednog razvoja, a to znači u planiranju i usmeravanju investicija. Dok se perspektivni planovi privrednog razvoja orijentišu na analizu i sagledavanje privrednog razvoja i postavljanje osnovnih zadataka i okvira za dalji razvoj, dotle godišnji društveni planovi, naročito Savezni društveni plan, pored analize privrednih kretanja i utvrđivanja potreba i ciljeva za kraći vremenski period, postavljaju osnovne kvantitativne odnose u raspodeli nacionalnog dohotka, instrumente i mere za realizaciju ove politike.

Pored društvenih planova, čitav niz propisa i mera reguliše realizaciju postavljene politike u oblasti investicija. Tako se instrumentima raspodele nacionalnog dohotka utiče na formiranje sredstava za investicije, njihovu raspodelu među pojedinim oblastima, granama privrede i preduzećima, kao i na njihov teritorijalni razmeštaj.

Oskudna akumulacija i ograničenost sredstava za investicije traže da se sredstva za investicije učine »skupim«, da se usmere u ona područja privrede koja daju najveće rezultate, uz materijalne obaveze i maksimalnu odgovornost u rukovanju i korišćenju sredstava.

Naročitu važnost imaju mere i instrumenti koji deluju na korišćenje već ostvarenih sredstava za investicije. Ovo se postiže putem formiranja, posebnih fondova za investicije (amortizacionih fondova, stanbenih fondova, fondova za unapređenje poljoprivrede), formiranjem krugova, a, izuzetno, imenovanjem i objekata unutar pojedinih investicionih fondova (naprimer krugova u okviru Opšteg investicionog fonda), propisivanjem osnovnih uslova za odobravanje investicionih zajmova (rokova otplate zajmova, visine depozita, učešća itd.) i uslova za uvoz opreme. Društveni plan određuje obim pomoći privredno zaostalim republikama i rejonima.

Jedan deo sredstava za investicije formira se na teret troškova proizvodnje privrednih organizacija putem fondova amortizacije (zamena i ranije održavanje osnovnih fondova). Međutim, najveći deo sredstava za investicije formira se putem raspodele nacionalnog dohotka, zapravo putem izdvajanja jednog njegovog dela za investicije. U 1956 g. postojala su 43 fonda iz kojih su se mogla vršiti investiciona ulaganja, među kojima su značajniji bili: investicioni fondovi privrednih organizacija, društveni investicioni fondovi (savezni, republički, sreski i opštinski), fondovi obrtnih sredstava, fondovi za kreditiranje stanbene izgradnje (opštinski i republički), budžetski fondovi, kao, naprimer, savezni fond za istražne radove, fondovi voda (savezni, republički, lokalni), fondovi za puteve (republički, sreski i opštinski). Postoji i niz namenskih fondova, čija se sredstva delimično koriste za investicije (fondovi za unapređenje poljoprivrede i nekih drugih oblasti privrede za uzdizanje kadrova itd.). Konačno, budžeti i fondovi socijalnog osiguranja obezbeđuju izvestan deo sredstava za investicije, pre svega u prosveti, zdravstvu, socijalnom staranju i državnoj administraciji. Značaj pojedinih grupacija fondova koji se vidi iz njihovog učešća u bruto investicijama prikazuje tabela 22.

Tabela 22 (U milijardama dinara)

	1955		1956	
	Iznos	% učešća	Iznos	% učešća
Društveni investicioni fond	185.7	44,0	168.2	38,8
Fondovi za kreditiranje stanbene izgradnje	6,9	1,6	21,4	4,9
Budžet	27,6	6,5	22,6	5,2
Ostali fondovi	86,9	20,6	94,8	21,8
Amortizacija	115,1	27,3	127,4	29,3
Bruto investicije	422,2	100	434,4	100

Pored domaćih sredstava za investicije, koja služe za plaćanje radova i nabavku u zemlji, u izvršavanju investicione izgradnje pojavljuje se potreba za inostranim sredstvima. Ona služe za uvoz inostrane opreme, a ako se radi o potraživanjima iz inostranstva, o investicionim zajmovima, inostranoj pomoći, ona predstavljaju i dopunske izvore za finansiranje investicija.

Posebnu važnost u našoj privrednoj politici i u usklađivanju nivoa investicija s našim stvarnim mogućnostima ima obezbeđenje planiranog nivoa i strukture investicija. U poslednjih nekoliko godina, naročito od 1954 g., investicije su imale tendenciju premašivanja nivoa koji je bio predviđen planom. U cilju usklađivanja nivoa investicija s planom, koristi se, pre svega, stvaranje obaveznih rezervi. Međutim, jedna od mera koja te probleme može trajnije da reši, a naročito da onemogući trošenje sredstava za investicije unapred, pre nego što se daje odobrenje svodi se na mogućnost trošenja sredstava za investicije tek posle završene godine, znači posle definitivnog utvrđivanja njihovog obima. Ova praksa je već sprovedena kod sredstava za investicije iz fondova na samostalnom raspolaganju privrednih organizacija, a stvaranje obaveznih rezervi koje su primenjene kod lokalnih i republičkih fondova u poslednjih nekoliko godina daje mogućnosti da se ovakav način trošenja sredstava primeni i kod drugih investicionih fondova.

Efikasnost u sprovođenju investicione politike zavisi u znatnoj meri od samih uslova i načina izvođenja investicionih radova, kao i uopšte od rada svih učesnika u realizaciji investicione politike. Kao osnovni nosioci investicione politike pojavljuju se: državni organi, privredne organizacije — prvenstveno kao investitori, a zatim i kao izvođači raznih investicionih radova i usluga — i, konačno, bankarske organizacije.

Državni organi postavljaju investicionu i čitavu privrednu politiku, donose propise koji regulišu materiju vezanu za investicionu politiku, daju smernice bankarskim organizacijama za odobravanje investicionih zajmova, vrše reviziju i odobravanje investicionih programa i glavnih projekata, sprovode kontrolu nad radom svih organizacija koje učestvuju u investicionoj izgradnji. U slučajevima izgradnje novih objekata državni organi se pojavljuju kao neposredni nosioci investicija (investitori).

Bankarske organizacije pojavljuju se kao jedan od važnih faktora u realizaciji investicione politike. One prikupljaju sredstva za investicije, odobravaju investicione zajmove i vrše službu pri korišćenju investicionih sredstava. U Jugoslaviji postoji specijalizovana bankarska organizacija za poslove investicija — Jugoslovenska investiciona banka, koja je osnovana sredinom 1956 godine. Investiciona banka je postojala i ranije, od 1945 g. do 1952 g., kada je uključena u Narodnu banku. Jugoslovenska investiciona banka rukuje sredstvima Opšteg investicionog fonda, sredstvima republičkih i pokrajinskih investicionih fondova, kao i inostranim sredstvima za investicije. Poslovima investicija bavi se i Narodna banka (naročito korišćenjem sredstava za investicije privrednih organizacija i lokalnih zajednica kao i budžetskim investicijama), komunalne banke (pretežno lokalnim investicionim fondovima) i zadružne štedionice (sredstvima za investicije zadružnih i poljoprivrednih organizacija), a zatim i Jugoslovenska banka za spolnu trgovinu (investicijama neposrednije namenjenim forsiranju izvoza). S obzirom na veoma obimne i ozbiljne zadatke koje imaju bankarske organizacije u sprovođenju naše investicione politike, ovim organizacijama upravljaju posebni upravni odbori, koji treba da obezbede efikasno sprovođenje investicione politike i kontrolu rada aparata banaka.

Privredne organizacije i državni organi u svojstvu investitora pojavljuju se kao jedan od osnovnih faktora u realizaciji investicione politike, u izvršavanju investicione izgradnje. Ukoliko se radi o investicijama koje se vrše na račun postojećih preduzeća, bilo iz vlastitih fondova ili zajmova, kao investitori pojavljuju se sama preduzeća. Međutim, ukoliko se radi o novim preduzećima, kao investitori se pojavljuju narodni odbori, a u izvesnim slučajevima i narodne republike, s tim što se posle izgradnje objekat predaje pod upravu radnog kolektiva, uz istovremeno preuzimanje obaveza po investicijama. Funkcije investitora su veoma raznolike i obimne. Oni, pre svega, obezbeđuju investicione elaborate, traže i osiguravaju sredstva za investicije, obezbeđuju izvršenja investicija i, ukoliko se radi o investicionim zajmovima, vrše njihovu otplatu.

U okviru postavljene privredne politike, uslova i mogućnosti za investicije, principa za odobravanje i korišćenje investicionih sredstava, privredne i bankarske organizacije deluju u pravcu raspodele i korišćenja investicionih sredstava i realizuju investicionu politiku.

Nosioci investicione politike i izgradnje su deo jedne jedinstvene socijalističke društvene zajednice. Pa ipak, njihova funkcija i zadaci maksimalno su izdiferencirani i precizirani. Njihov je odnos regulisan na bazi ugovora i propisa, u cilju jasnih postavljanja zadataka i odgovornosti i stvaranja maksimalne materijalne zainteresovanosti u realizaciji investicione politike.

Projektnе organizacije, građevinska preduzeća, razni proizvođači opreme i drugih usluga obezbeđuju izvođenje investicionih radova. Ovde je naročito važna funkcija projektnih organizacija, koje putem izrade investicionih programa i raznih projekata daju osnovne koncepcije i postavke za izvođenje investicija. U principu, naročito kada se radi o građevinskim radovima, izbor izvođača građevinskih radova vrši se putem licitacije. S obzirom na specifičnosti kod opreme, rede se primenjuje licitacija, već se odabiranje vrši na osnovu više prikupljenih ponuda.

Svi odnosi investitora i izvođača investicionih radova sa isporučiocima opreme fiksirani su ugovorima. U ovim odnosima još uvek nije dovoljno zaoštreno pitanje odgovornosti, a to je naročito slučaj kod projektnih organizacija. U najnovije vreme pripremaju se propisi koji bi otklonili ove nedostatke.

Privredne organizacije su jedan od osnovnih nosilaca u realizaciji investicione politike. Za izvršavanje ovih zadataka one raspolazu vlastitim sredstvima za investicije, dok istovremeno koriste i sredstva društvenih investicionih fondova. Vlastita sredstva za investicije treba da obezbede, pre svega, prostu reprodukciju osnovnih sredstava, što se postiže putem amortizacionog fonda.

U toku 1953 g. izvršeni su popis i procena osnovnih sredstava. Popis i procena obuhvatili su samo osnovne fondove u privredi, a ne i fondove u društvenom standardu i ostalu društvenu imovinu. Zbog toga je i sistem amortizacije regulisan samo za osnovne fondove u privredi. Na osnovu ovoga popisa, veka trajanja osnovnih sredstava, i posebnih stopa amortizacije koje su predviđene saveznom propisima utvrđen je i nivo amortizacije pojedinih osnovnih sredstava. Do sredine 1957 g. amortizacija je obuhvatala, kako investiciono održavanje, tako i zamenu osnovnih fondova. Međutim, od sredine 1957 g. iz amortizacije se izdvaja amortizaciono održavanje i prebacuje na materijalne troškove, dok amortizacioni fond treba da obezbedi samo zamenu osnovnih sredstava. Ove izmene imaju uticaja

kako na nivo amortizacije, tako i na nivo bruto investicija. Naprimjer, u 1955 g. od 147,9 milijardi uplaćene amortizacije na investiciono održavanje došla je 51,7 milijarda dinara ili 35%. Investiciono održavanje u istoj godini učestvovalo je u utrošku sredstava amortizacije sa 49,3 milijardi odnosno 42,9%.

Privredne organizacije koriste samostalno sredstva amortizacionog fonda, ali su savezним propisima predviđena izvesna ograničenja u tome.

Privredne organizacije samostalno raspolazu i jednim delom dobiti iz koga formiraju svoj investicioni fond, koji koriste za razne rekonstrukcije, modernizacije, za izgradnju stanbenih i kulturno-socijalnih objekata, za učešće u obezbeđenju investicionih sredstava iz društvenih investicionih fondova itd.

Uopšteno, obezbeđenje fonda amortizacije, kao i investicionog fonda, stvara mogućnost da privredne organizacije bez uplitanja sa strane i traženja sredstava od banaka, mogu da obezbede i zamenu svojih osnovnih fondova i razne, većinom sitne, korisne investicije.

Osnovni izvor investicionih sredstava za proširenu reprodukciju predstavljaju društveni investicioni fondovi. Sredstva za ove fondove obezbeđuju se raspodelom ostvarenog dohotka privrednih organizacija, kamatama na osnovna i obrtna sredstva, učešćem u raspodeli dobiti odnosno dohotka, iz otplate zajmova, kao i iz inostranih zajmova, potraživanja, pomoći itd.

Sredstva društvenih investicionih fondova plasiraju se, u principu, u obliku zajmova. U izuzetnim slučajevima, koji se mogu predvideti jedino Saveznim društvenim planom, sredstva ovih fondova mogu se odobravati bespovratno (naprimjer, saobraćajnice i sl.). Zajmovi se mogu odobravati kako za privredne tako i za neprivredne svrhe. Prednost u dobijanju zajmova imaju oni zahtevi kojima se postiže najveći rentabilitet, koji traže najmanje investicije na jedinicu kapaciteta, daju kraći rok izgradnje objekta odnosno otplate investicionih zajmova, nude veće učešće vlastitih sredstava, veću kamatu itd. Na ovaj način stvorena je mogućnost da se društvena sredstva za investicije plasiraju u one projekte koji postižu najpovoljnije ekonomske rezultate.

U većini slučajeva, a naročito prilikom korišćenja zajmova iz Opšteg investicionog fonda, predviđeno je obavezno učešće investitora u pokrivanju jednog dela troškova izgradnje. Na taj način nastupa kombinovano finansiranje pojedinih objekata, iz društvenih investicionih fondova i sredstava samih investitora (koja preduzeća obezbeđuju iz svojih fondova ili zadužujući se kod investicionih fondova opština, srezova itd.). Značaj učešća je višestruk. Pre svega, učestvujući vlastitim sredstvima u izvršavanju pojedinih investicionih programa, investitori unose više odgovornosti u realizaciju samih programa. Istovremeno, putem učešća koja su obavezna, naprimjer, prilikom korišćenja kredita iz Opšteg investicionog fonda, obezbeđuje se usmeravanje investicionih sredstava privrednih organizacija i lokalnih zajednica u pravcu politike koju su predvideli savezni organi. Konačno, učešća mogu da deluju kao instrument restrikcije ili ekspanzije u odobravanju investicionih zajmova.

Po odluci o odobrenju zajma od strane bankarskih organizacija dolazi do sklapanja ugovora između investitora i banke, u kome su, pored iznetih uslova, predviđeni i rokovi otplate zajmova i kamata. U većini slučajeva kamata na zajmove iz Opšteg investicionog fonda kreće se između 2% i 4%. Maksimalni rokovi otplate predviđeni su Saveznim društvenim planom, a bankarske organizacije vrše konkretna ugovaranja rokova sa investitorima, s tendencijom da ti rokovi budu što kraći. Naprimjer, rokovi otplate zajmova za rekonstrukcije u industriji formiraju se na 2, 3 do 5 godina.

Bankarske organizacije mogu tražiti garantije administrativno-teritorijalnih jedinica (opština, srezova, pa i narodnih republika) ukoliko je kreditna sposobnost investitora nedovoljna.

Jedan od bitnih principa novog sistema investiranja sastoji se u fiksnoj obavezi investitora da se odobrenim

sredstvima dovrši objekat i u rokovima koji su ugovorom predviđeni. Ukoliko dode do poskupljenja investicionog objekta, prekoračenja pokriva sam investitor. Zbog navedenih obaveza investitori su dužni da prilikom korišćenja zajmova polažu kod banke garantne iznose i odvajaju jedan deo svojih sredstava za eventualno prekoračenje i za otplatu zajmova ukoliko zakasni izgradnja objekta. Ovi garantni iznosi većinom su 5% od investicionog zajma, a u izuzetnim slučajevima iznose i 10%.

Bankarske organizacije imaju pravo kontrole prilikom korišćenja investicionog kredita u smislu namenske upotrebe i izvršavanja programa koji je predviđen ugovorom. Međutim, ne treba ispustiti iz vida da je sistem kontrole vrlo širok, jer, pored organa koji po svojoj dužnosti vrše kontrolnu funkciju, sve više dolazi do izražaja opšta društvena kontrola kao rezultat sistema društvenog i građanskog samoupravljanja.

Anuitete za otplatu investicionih zajmova privredne organizacije obezbeđivale su do 1956 g. na teret svoje dobiti, i to onog dela dobiti koji ostaje posle saveznog oporezivanja. U 1957 g. otplata zajmova iz Opšteg investicionog fonda vrši se na teret dobiti pre saveznog oporezivanja.

Društveni investicioni fondovi nisu pravna lica s posebnim organima uprave, nego sredstvima u okviru postojećih propisa i smernica rukuju odgovarajuće bankarske organizacije.

Poseban vid društvenih investicionih fondova predstavljaju fondovi za stanbenu izgradnju. U praksi postoji više izvora investicija za stanbenu izgradnju (sredstva društvenih investicionih fondova, fondovi privrednih organizacija itd.). Međutim, glavni izvor sredstava za stanbenu izgradnju predstavljaju fondovi za stanbenu izgradnju. Sredstva stanbenih fondova formiraju se, uglavnom, uplatom posebnog doprinosa na teret plate.

Sredstva fondova za stanbenu izgradnju odobravaju se u obliku zajmova pretežno za izgradnju novih stanova, ali i za potrebe održavanja i izgradnju onih komunalnih objekata koji su vezani za stanbenu izgradnju. Korisnici kredita za stanbenu izgradnju obavezni su da izvesnim procentom vlastitih sredstava učestvuju u finansiranju izgradnje stanova. Ovi fondovi su samostalna pravna lica, te imaju svoje upravne organe, dok tehniku poslovanja sprovode bankarske organizacije, pre svega, komunalne banke.

Uslove odobravanja zajmova iz društvenih investicionih fondova propisuju odgovarajuće bankarske organizacije, a uz saglasnost osnivača fonda. Ovi uslovi se moraju objaviti u službenim listovima (saveznim odnosno republičkim). Sredstva društvenih investicionih fondova u principu se odobravaju putem konkursa, a u posebnim slučajevima i van konkursa. Cilj konkursa je u tome da bankarske organizacije prikupe zahteve svih interesenata koji žele da dobiju sredstva iz društvenog investicionog fonda i koji smatraju da ispunjavaju uslove. Zapravo, bankarske organizacije permanentno primaju zahteve za investicije. Ukoliko ti zahtevi prelaze obim sredstava kojima raspolazu, banke povremeno vrše odabiranje onih zahteva koji pod najpovoljnijim uslovima koriste sredstva. Ako zahtevi ne prelaze sredstva, vrši se tekuće odobravanje onim organizacijama koje ispunjavaju određene minimalne uslove.

Odobrovanje investicija na bazi sakupljenih zahteva vrše bankarske organizacije posle detaljnije analize investicionih elaborata, a na osnovu predviđenih uslova.

Važnost i karakter investicionih ulaganja zahtevaju detaljne studije i proučavanje mogućnosti, potreba i opravdanosti pojedinih investicionih ulaganja i iznalaženje najpovoljnijih ekonomskih i tehničkih rešenja za njihovu realizaciju. Zbog toga realno postavljena ekonomsko-tehnička dokumentacija ima ogromnu važnost za efikasnost investicionih ulaganja. Insistiranje na pripremi ekonomsko-tehničke dokumentacije, kao i odvajanje većih sredstava za studije i istraživanja, omogućilo je otklanjanje niza ranijih nedostataka u investicionoj izgradnji.

A. P.

INDUSTRIJA KOŽE

Industrija kože (prerada sirovih koža svih vrsta i proizvodnja raznih izrada od kože) ima ukupno 86 preduzeća, u kojima je zaposleno 24.577 radnika i službenika — 2,8% od ukupno zaposlenog osoblja u industriji i rudarstvu¹. Ukupna vrednost proizvodnje industrije kože u 1955 g. iznosila je 44.398 miliona dinara.

Sirovinska baza

Jugoslavija, kao i mnoge evropske države, ima deficit u sirovoj krupnoj koži, zbog čega ovu vrstu kože uvozi iz inostranstva, dok se potrebe industrije u svinjskoj i sitnoj koži, uglavnom, pokrivaju iz otkupa u zemlji. Potrebe industrije u sirovim kožama podmirivane su u 1955 g. sa 69%, a u 1956 g. sa 67% na unutrašnjem tržištu, a sa 31% odnosno 33% iz uvoza. To prikazuje tabela 1.

Tabela 1 (U tonama)

	1955	1956	Indeks
Sirova krupna koža:			
— domaća	16.886	19.031	113
— uvozna	12.202	14.298	117
Svinjska koža (domaća)	4.858	5.326	112
Sitna koža (domaća)	5.442	4.813	88
Svega	39.388	43.468	111

S obzirom na to da količina sirovih koža koja se dobija u zemlji zavisi od klanja stoke, ne postoji mogućnost da se neposredno utiče na povećanje te količine. Međutim, boljom organizacijom otkupa, suzbijanjem prometa sirovim kožama mimo aukcijskog mesta, suzbijanjem oštećenja sirovih koža i njihovim boljim konzerviranjem mogu se povećati mogućnosti snabdevanja industrije sirovinom iz domaćih izvora.

Problem delimično pretstavlja i obezbeđenje svinjskih koža za preradu i po količini i po kvalitetu. U vreme obaveznog skidanja koža, prilikom klanja svinja, otkup svinjskih koža iznosio je godišnje do 6.400 t (1949 g.), a posle ukidanja obaveze pao je na svega 3.400 t (1952 g.). U poslednje vreme opalo je i gajenje svinja takozvane slovenačke pasmine, koja daje odličnu sirovinu za proizvodnju glatke galanterijske svinjske kože i koja je zbog svog kvaliteta naročito tražena ne samo kao činjena koža za potrebe dalje prerade, već i kao finalna galanterijska roba (kovčezi, aktentašne i sl.).

Količina sitne kože koja se otkupljuje i prodaje preko aukcijskog mesta sve je manja, jer se zanatstvo, i pored postojećih propisa o obaveznom prometu preko aukcijskog mesta, sve više snabdeva neposredno sa šela. Zbog toga je prerada sitnih sirovih koža u industriji pala od 5.442 t u 1955 g. na 4.813 t u 1956 g., tj. za 12%. U 1957 g. situacija je još nepovoljnija, iako je iz Grčke, Turske i Kine uvezena izvesna količina sitnih koža (za 7 meseci oko 400 t).

Investicije

Posle oslobodenja izgrađene su dve veće fabrike u ovoj grani proizvodnje: u Vrhniku za preradu svinjskih koža i u Bitolju za preradu sitnih koža. Puštene su u pogon i četiri manje fabrike za preradu sitnih koža: u Otočcu, Gračacu, Zadru i Ivangradu, ali su one, uglavnom, koristile staru opremu. U industriji za preradu krupne kože rekonstrukcijom nekih preduzeća povećani su kapaciteti za oko 700 t godišnje. U industriji obuće oprema je koncentrisana iz manjih radionica u veće pogone (»Planika« — Kranj i »Alpina« — Žiri). Nova proizvodnja kožne galanterije organizovana je u fabrici kože u Visokom, a proizvodnja kožne konfekcije u fabrikama kože u Bitolju i Vrhniku.

U kožarsko-prerađivačkoj industriji posle rata u osnovi se orijentisalo na rekonstrukciju postojećih preduzeća, jer se na taj način najrentabilnije mogu povećati postojeći kapaciteti, dok se izgradnji novih kapaciteta pristupa tek kada se iskoriste sve mogućnosti i prednosti rekonstrukcije.

¹ Broj zaposlenih u industriji kože obuhvata i ono osoblje Kombinata »Borovo« koje radi u pogonu gume.

Investicije u industriju kože i obuće u 1954, 1955 i 1956 g., kao i učešće ove industrije u ukupnim industriskim investicijama, prikazuje tabela 2.

Tabela 2 (U milionima dinara)

Izvori sredstava	1954	1955	1956
Kreditiranje iz fondova za kreditiranje investicija	300	330	364
Finansiranje iz budžeta	17	13	—
Samostalne investicije iz sredstava investitora	333	186	111
Održavanje i zamena iz amortizacionih fondova	287	489	478
Svega industrija kože i obuće	937	1.018	953
Svega industrija i rudarstvo	195.250	205.375	184.748
Učešće industrije kože i obuće u investicijama industrije i rudarstva	0,5	0,5	0,5

Kadrovi

Broj zaposlenih u industriji kože i obuće na dan 30 septembra 1956 g. prikazuje tabela 3.

Tabela 3

	Ukupno	Od toga žena	%
Radnika	21.769	8.791	40
Službenika	2.808	1.033	37
Svega	24.577	9.824	40

U ovoj industriji bilo je 30 septembra 1956 g. 1.087 učenika u privredi i 80 osoba van redovnog radnog odnosa.

Kvalifikacioni sastav osoblja u radnom odnosu u industriji kože i obuće krajem 1956 g. prikazuje tabela 4.

Tabela 4

Radnika:	
Visokokvalifikovanih	2.581
Kvalifikovanih	9.878
Priučениh	5.797
Nekvalifikovanih	3.513
Svega	21.769
Službenika:	
Viših stručnih	552
Srednje stručnih	1.170
Nižih stručnih	656
Pomoćnih	430
Svega	2.808

Broj zaposlenih u industriji kože po mestu zaposlenja prikazuje tabela 5.

Tabela 5

Srbija	5.788	ili	23%
Hrvatska	9.732	..	40%
Slovenija	6.648	..	27%
Bosna i Hercegovina	1.378	..	6%
Makedonija	981	..	4%
Crna Gora	50	..	0%
Jugoslavija	24.577	..	100%

Prema anketi koju je sproveo Udruženje kožarsko-prerađivačke industrije FNRJ u 1955 g. o stručnosti uposlene radne snage i kvalifikacijama potrebnim prema mestima koja radnici zauzimaju na osnovu tarifnog pravilnika, odnos između stvarnih i potrebnih kvalifikacija prikazuje tabela 6.

Tabela 6

(U procentima)

Kvalifikacije	Visoko-kvalifikovanih	Kvalifikovanih	Priučeni	Nekvalifikovanih	Svega
U fabrikama kože					
potrebno	13,3	45,8	27,8	13,1	100
postoji	4,3	29,5	37,2	29,0	100
U fabrikama obuće					
potrebno	16,1	41,3	29,0	13,6	100
postoji	4,1	36,6	14,1	45,2	100
U fabrikama kožne galanterije i konfekcije					
potrebno	15,0	49,8	19,0	16,2	100
postoji	10,1	53,9	16,5	19,5	100

Anketom Udruženja kožarsko-prerađivačke industrije FNRJ 1957 g. utvrđeno je da je u industriji kože početkom 1957 g. bilo zaposleno svega 17 inženjera tehnologa i 83 kožarska tehničara i da je nedostajalo 118 inženjera tehnologa i 637 tehničara. Veliki broj visokokvalifikovanih stručnjaka potreban je i u ostalim privrednim granama koje su vezane za industriju kože (u trgovini sirovim kožama, u uvoznio-izvoznim preduzećima, u trgovini činjenim kožama, u industriji pomoćnih sredstava itd.).

Proizvodnja

Kožarsko-prerađivačka industrija imala je posle rata tri perioda svog razvoja:

period obnove i naglog porasta proizvodnje (od 1946 g. do 1949 g.) radi podmirjenja potreba stanovništva istrošenog za vreme rata;

period zastoja u kome je došlo do opadanja proizvodnje (od 1950 g. do 1953 g.) zbog prekida ekonomskih odnosa sa istočnim zemljama, zbog povećanih potreba za investicijama industriskog potencijala, u proizvodnji reprodukcionog i investicionog materijala i zbog dve sušne godine (1950 g. i 1952 g.), i

period ponovnog porasta proizvodnje (od 1954 g. do 1956 g.) koja, međutim, još nije dostigla nivo iz vremena od 1948 g. do 1950 godine.

Indeks proizvodnje kožarsko-prerađivačke industrije posle rata, čija je baza fizički obim proizvodnje u 1939 g., prikazuje tabela 7.

Tabela 7

1946	— 80
1947	— 132
1948	— 179
1949	— 207
1950	— 192
1951	— 163
1952	— 128
1953	— 117
1954	— 134
1955	— 157
1956	— 176

Po stepenu prerade kožarsko-prerađivačka industrija deli se na tri grupe proizvodne delatnosti: na preradu sirove u činjenu (štavljenju) kožu — industrija kože, na proizvodnju kožne obuće — industrija obuće i na izradu kožne galanterije, konfekcije i ostalih finalnih proizvoda od kože — industrija galanterije i konfekcije.

Industrija kože. Industrija kože raspolaže kapacitetom prerade od 38.000 t krupne kože (na bazi slane mere), 7.500 t svinjske kože (na bazi slane mere) i 6.500 t sitne kože (na bazi suve mere). U 1956 g. kapaciteti prerade iskorišćeni su u krupnoj sa 92%, u svinjskoj sa 71% i u sitnoj koži sa 80%. Proizvodnju industrije kože u 1939, 1953, 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 8.

Tabela 8

Godina	Donska koža tona	Gornje kože 000 m ²	Svinjska galanterijska koža 000 m ²
1939	7.600	2.182	221
1953	7.668	2.440	425
1954	8.578	2.508	468
1955	9.691	3.070	549
1956	10.911	3.584	582

Industrija donske kože, koja još u 1956 g. nije mogla da podmiri sve potrebe industrije obuće, zanatstva i trgovine, u 1957 g. već raspolaže osetno povećanim zalihama. To je posledica povećane proizvodnje, smanjenja potražnje zbog prelaza na laganiju obuću sa tanjim donom, umesto ranije mnogotražnog duplog dona, kao i povećane potražnje kožne obuće sa donom od krep gume, i na unutrašnjem tržištu i u izvozu.

Industrija gornje kože je poslednjih godina znatno povećala proizvodnju gornje sitne kože (od 547.000 m² u 1954 g. na 874.000 m² u 1956 g.), i u mogućnosti je da preradi svu sitnu kožu koja se dobija u zemlji, tako da nema potrebe da se sirova sitna koža izvozi.

U industriji svinjske kože nastao je zastoj u proizvodnji galanterijske kože zbog opadanja kvaliteta sirove svinjske kože sa pravom dlakom. Zato je slabija sirovina korišćena za proizvodnju svinjske postavne kože, što je dovelo do povećanja proizvodnje te vrste kože.

Glavni proizvođači kože su:

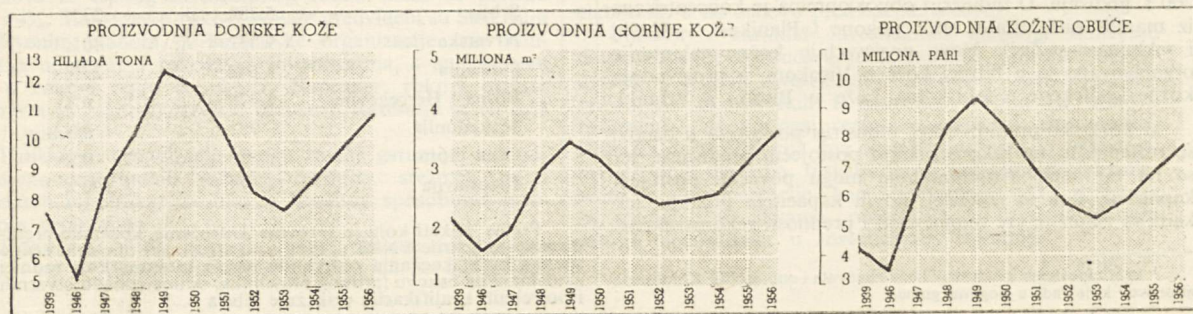
krupne kože: Tvornica kože — Šoštanj, Tvornica kože »Konus« — Slovenske Konjice, Tvornica kože »Ivo Marinković« — Karlovac, Tvornica kože — Osijek;

sitne kože: Fabrika kože »Boris Kidrič« — Bitola, Fabrika kože »Kristina Kovačević« — Zemun, Fabrika kože »7 april« — Visoko, Industrija kože — Vrhnik;

svinjske kože: Industrija kože — Vrhnik, Tvornica kože — Kamnik i Tvornica kože »Ivo Marinković« — Karlovac.

Industrija obuće. Fabrike obuće zbog suviše širokog asortimana imaju kapacitet od svega 8.500.000 pari godišnje.

KRETANJE PROIZVODNJE KOŽE 1939—1956 g.

Proizvodnju industrije obuće u 1939, 1953, 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 9.

Godina	Teške	Građanske	Ostale	Svega
1939	536	2.396	1.276	4.208
1953	1.015	2.297	1.937	5.249
1954	929	3.351	1.641	5.921
1955	793	3.866	2.200	6.860
1956	623	4.805	2.086	7.514

Potrošnja, pa prema tome i proizvodnja, teške obuće (radničkih, rudarskih i smučarskih cipela i gojzerica), a naročito radničke obuće, osetno je opala. Iako je osnovni razlog za smanjenje potražnje radničke obuće u promeni karaktera rada, na opadanje potražnje ove obuće uticao je i odnos cena između te obuće i građanskih cipela, usled razlike u ceni između masne kravine iz koje se proizvodi radnička obuća i govedeg boksa za građansku obuću (troškovi proizvodnje masne kravine osetno su veći). Fabrike koje su dosada proizvodile masnu kravinu morale su se, delom, preorijentisati na proizvodnju gornje hrom kože (boksa, duboksa, nubuka i sl.), čija je potrošnja u porastu. Asortiman proizvodnje u industriji obuće je isuviše širok po modelima i načinu izrade, dok je po cenama skučen. Zbog toga u industrijskim prodavnicama obuća nema ni izrazito jeftine ni izrazito skupe obuće.

Glavni proizvođač kožne obuće u zemlji je:

Jugoslovenski kombinat obuće i gume »Borovo«, koji je i najveće preduzeće kožarsko-prerađivačke industrije u Jugoslaviji. U njemu je zaposleno ukupno 6.762 radnika i službenika, i to u proizvodnji kožne obuće 1.776, u proizvodnji gumenih proizvoda 2.166, u proizvodnji ostalih proizvoda 1.563, a u trgovačkoj mreži u 487 prodavnica 1.257 radnika i službenika.

Pored »Borova«, važniji proizvođači kožne obuće su:

Fabrika obuće »Proleter« — Beograd, Tvornica obuće »Peko« — Tržić, Tvornica obuće »Planika« — Krani, Tvornica obuće »Franjo Gorjup« — Zagreb, Fabrika obuće »Prva petoletka« — Subotica i drugi.

Pored industrije, i zanatstvo proizvodi kožnu obuću: oko 3,5 do 4 miliona pari godišnje.

Industrija kožne galanterije i konfekcije. Proizvodnja industrije kožne galanterije i konfekcije u 1939, 1953, 1954, 1955 i 1956 g. prikazana je u tabeli 10.

Godina	Galanterija	Konfekcija odeće
1939	254	45
1953	341	267
1954	470	230
1955	565	284
1956	616	291

Kapacitet industrije kožne galanterije iznosi 800.000 m² godišnje, a u 1956 g. iskorišćen je 77%; kapacitet industrije kožne odeće iznosi 320.000 m², a iskorišćen je 90%; kapacitet industrije tehničke konfekcije (kožni pogonski kaiševi, kožne utenzilije za tekstilnu industriju i sl.) iznosi 710 t, a iskorišćen je 78%.

U industriji kožne galanterije najvažniji zadatak je uvođenje veće mehanizacije. Time bi se povećala produktivnost rada i smanjili troškovi proizvodnje. U industriji tehničke konfekcije nastale su u posleratnom periodu osetne promene u asortimanu proizvodnje koje još nisu završene. Zbog prelaza sa transmissionog na individualni pogon mašina opala je potrošnja kožnih kaiševa, a osetno porasla potrošnja kožnih utenzilija za potrebe tekstilne industrije. Ta proizvodnja će morati da se povećava u skladu s proširenjem tekstilne industrije.

Glavni proizvođači kožne galanterije i konfekcije su:

kožne galanterije: Tvornica »Toko« — Domžale; Fabrika »29 novembar« — Beograd i Fabrika »Merkur« — Bačka Palanka;

kožne konfekcije: Jugoslovenska krznarska industrija — Indija; Fabrika »7 april« — Visoko; Fabrika »Boris Kidrič« — Bitola i Industrija kože — Vrhnika;

tehničke konfekcije: Tvornica »Konus« — Slovenske Konjice i Tvornica »Franjo Gorjup« — Zagreb.

Produktivnost rada

Dinamika produktivnosti rada u industriji kože u obuće, izražena u lančanim indeksima i indeksima na bazi 1955 = 100 i 1952 = 100, prikazana je u tabeli 11 (indeks fizičkog obima proizvodnje industrije kože i obuće stavljen u odnos sa indeksom broja osoblja zaposlenog u toj proizvodnji).

Tabela 11

Lančani indeksi		
1953 : 1952	97,7	
1954 : 1953	105,3	
1955 : 1954	102,0	
1956 : 1955	103,2	
Indeksi na bazi		
	1955 = 100	1952 = 100
1952	95,3	100
1953	93,1	97,7
1954	98,0	102,8
1955	100	104,9
1956	103,2	108,3

Produktivnost rada u industriji kože i obuće bila je u 1956 g. za 3,2% veća nego u 1955 g., a za 8,3% veća nego u 1952 godini.

Između pojedinih preduzeća postoje razlike u produktivnosti rada nastale zbog stepena njihove mehanizacije, zastarelosti opreme, organizacije proizvodnje itd. Prema podacima Udruženja kožarsko-prerađivačke industrije FNRI o produktivnosti rada u industriji obuće u prvom polugodištu 1956 g., u 12 fabrika obuće 4.771 radnik je proizveo za prvih 6 meseci 1956 g. ukupno 2.810.200 pari kožne obuće, tj. jedan radnik je dnevno proizveo 4,06 para obuće. U ostalih 18 fabrika obuće 3.489 radnika je za isto vreme izradio svega 863.200 pari obuće, tj. jedan radnik je dnevno izradio samo 1,71 par obuće. U prvom polugodištu 1956 g. u Jugoslaviji proizvodio je jedan radnik dnevno prosečno 3,07 para obuće; međutim, proizvodnja u pojedinim fabrikama bila je znatno veća: u »Borovu« 5,73; u »Proleteru« 4,68; u »M. Petroviću« 3,50; u »Kozari« 3,33; u »Peku« 3,30.

Izvoz i uvoz

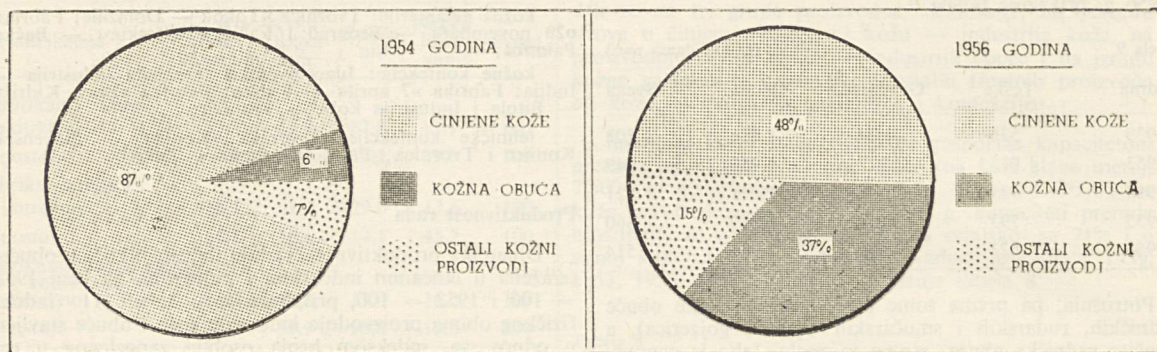
Posle rata došlo je do velikih izmena u izvozu kako po obimu tako i u strukturi². Ukupan izvoz kože i kožnih proizvoda po vrednosti osetno se povećavao iz godine u godinu. To prikazuje tabela 12.

1952	491
1953	832
1954	1.631
1955	2.068
1956	2.274

Od 1952 g. do 1956 g. vrednost izvoza kože i kožnih proizvoda porasla je za preko četiri i po puta.

² Pre rata izvoz činjenih kože i kožnih proizvoda bio je neznatan. U 1936 g. izvezeno su 7.093 t sirovih kože, i to govedih 2.569 t, telećih 1.125 t, jagnjećih 1.676 t, ovčijih 1.006 t, jarećih 446 t, kozjih 119 t i 153 t od divljači, a samo 400 t činjenih kože i izrada od kože.

PROMENA STRUKTURE IZVOZA KOŽE 1954—1956 g.

Struktura izvoza kože i kožnih proizvoda iz osnovna je promenjena. Postepeno je opadao izvoz sirovih koža, a povećavao se izvoz činjenih koža i kožnih proizvoda. To prikazuje tabela 13.

Tabela 13 (U milionima dinara)

	1954		1955		1956	
	Iznos	U %	Iznos	U %	Iznos	U %
Sirove kože	684	42	474	23	314	14
Činjene kože i izrada	947	58	1.594	77	1.960	86

I unutar ukupnog izvoza u grupi »činjene kože i izrade« izmenjena je struktura u tom smislu što je smanjen izvoz činjenih koža, a povećan izvoz finalnih proizvoda od kože. To prikazuje tabela 14.

Tabela 14 (U milionima dinara)

	1954		1955		1956	
	Iznos	U %	Iznos	U %	Iznos	U %
Činjene kože	828	87	1.087	68	935	48
Kožna obuća	52	6	354	22	726	37
Ostali kožni proizvodi	67	7	153	10	299	15

Osnovna karakteristika izvoza je u tome što se sve više smanjuje izvoz sirovina, a povećava izvoz finalnih proizvoda, i to naročito kožne obuće, što se vidi u tabeli 15.

Tabela 15

	1953	1954	1955	1956
	10.650 pari	75.877 „	346.693 „	627.357 „

Glavni kupci naše kožne obuće u 1956 g. bili su: SSSR (270.634 para), Poljska (160.180 pari), Velika Britanija (109.828 pari), Saudiska Arabija (38.248 pari), Belgija i Belgiski Kongo (27.582 para) i ostale zemlje (20.885 pari).

Značaj promene asortimana izvoza vidi se iz prosečne vrednosti 1 t izvezenih koža i kožnih proizvoda, koja je prikazana u tabeli 16.

Tabela 16*

(U dinarima)

	1954	1955	1956
	421.120	648.886	800.422

* Podaci iz Statistike spoljne trgovine.

Uvoz sirovih koža, koje predstavljaju najvažniju stavku uvoza ove grane delatnosti, u stalnom je porastu, kako zbog povećanih potreba široke potrošnje, tako i zbog povećanih mogućnosti izvoza kožnih proizvoda. Ukupan uvoz sirovih i činjenih koža, kao i proizvoda od kože, u 1954, 1955 i 1956 g. prikazan je u tabeli 17.

Tabela 17

	Tona	Miliona dinara
1954	11.423	1.382
1955	12.508	1.779
1956	15.565	2.052

Uvoze se skoro isključivo sirove krupne kože, dok je uvoz činjenih koža i proizvoda od kože minimalan. Strukturu uvoza sirove krupne kože, činjene kože i kožnih proizvoda u 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 18.

Tabela 18

(U milionima dinara)

	1954	1955	1956
Sirova koža	1.374	1.771	2.032
Činjena koža i kožni proizvodi	8	8	20

Od 15.542 t ukupnog uvoza sirovih koža u 1956 g. na goveđu kožu dolazi 14.649 t (tj. 94%). Ostatak od 6% čine jagnjeće, teleće, ovčije, jareće i kozje kože. Sirova krupna koža uvožena je u 1956 g., uglavnom, iz SAD, Argentine, Italije, Holandije i Južnoafričke Unije.

Asortiman uvoza krupnih koža pokazuje da se isuviše uvoze kvalitetne kože, dok se jeftinije suve krupne kože skoro i ne uvoze, kao i da je učešće uvoza tih koža iz zapadnoevropskih zemalja previsoko.

F. V.

INDUSTRIJA PAPIRA

Posleratni razvoj industrije papira bio je usmeren u pravcu povećanja kapaciteta za proizvodnju osnovnih sirovina potrebnih ovoj industriji (celuloze i drvenjače), uvođenja proizvodnje rotohartije i natronhartije da bi se smanjio uvoz, kao i u pravcu povećanja proizvodnje drugih vrsta papira: pisaće i štamparske hartije, omotne hartije, cigaretpapira, kartona, lepenke itd.

Posleratna proizvodnja skoro svih vrsta proizvoda industrije papira znatno je premašila predratnu proizvodnju.

Proizvodnja papira je sve do 1955 g. bila na približno istom nivou — oko 50 do 60 hiljada tona godišnje, što je predstavljalo povećanje od 20 — 40% u odnosu na predratnu proizvodnju. U 1955 g. je došlo do značajnog porasta proizvodnje (72 hiljade tona), a u 1956 g. do još većeg porasta — na preko 105 hiljada tona godišnje, što je za oko dva i po puta više od predratne proizvodnje. U prvom polugodištu 1957 g. mesečna proizvodnja papira je iznosila oko 10 hiljada tona i pokazivala tendenciju daljeg blagog porasta.

Do ovakvog porasta proizvodnje papira u poslednjim godinama došlo je prvenstveno zbog podizanja novih velikih objekata za izradu papira u Maglaju i Videm Krškom, a, u manjoj meri, i zbog proširenja kapaciteta ostalih fabrika papira.

Ovakav razvoj industrije papira i sirovina (celuloze i drvenjače) omogućio je da ona prvi put u 1956 g. svede uvoz na najmanje količine i pokaže pozitivnu razliku u platnom bilansu, kao i povećanje potrošnje papira po jednom stanovniku na oko 6 kg prema ranijoj potrošnji od oko 4 kg.

Sirovinska baza¹

Jugoslavija ima solidnu sirovinsku bazu za razvoj industrije papira, jer u dovoljnim količinama raspolaže svim potrebnim sirovinama za ovu industriju.

Međutim, i pored takve sirovinske baze industrija papira je pre rata bila slabo razvijena. Najveći deo fabrika imao je zastarele i neekonomične pogone.

Stanje u industriji papira još više se pogoršalo tokom rata zbog neodržavanja postrojenja, delimičnog uništenja pojedinih fabrika i potpunog razaranja fabrike celuloze u Drvaru.

U prvim posleratnim godinama (od 1946 g. do 1948 g.) kapaciteti za proizvodnju celuloze i drvenjače, kao sirovina za izradu papira, bili su manji od kapaciteta za proizvodnju papira, te je godišnje uvoženo prosečno oko 13 hiljada tona celuloze. Povećanjem kapaciteta za proizvodnju celuloze i drvenjače uvoz celuloze je smanjen na 1—5 hiljada tona godišnje, a u 1956 g. on praktično i prestaje.

Proizvodnju celuloze i drvenjače, kao i utrošenu količinu celuloznog drveta za ovu proizvodnju u 1956 g., u poređenju sa stanjem iz 1939 g. i 1946 g., prikazuje tabela 1.

Tabela 1 (U hiljadama m³)

Godina	Proizvodnja		Utrošeno drveta
	Celuloza	Drvenjača	
1939	28,3	9,9	173,9
1946	12,5	8,6	97,7
1956	83,0	38,7	536,1

Proizvodnja celuloze je sve do 1951 g. bila manja od predratne, jer je najveća predratna fabrika — u Drvaru — bila za vreme rata uništena. Podizanjem velikih objekata za proizvodnju celuloze u Prijedoru, kapaciteta 36 hiljada tona godišnje, izgradnjom fabrike celuloze u Maglaju i fabrike celuloze i drvenjače u Videm Krškom, kao i proširenjem fabrika celuloze i drvenjače, proizvodnja ovih sirovina se od 1951 g. stalno povećavala i u 1956 g. dostigla 121,7 hiljadu tona, što je triput više od predratne proizvodnje. Time je obezbeđena dovoljna količina ovih sirovina za potrebe domaće proizvodnje, kao i za dalje povećanje kapaciteta hartije. Zbog nedovoljnih

kapaciteta za proizvodnju papira, kartona i lepenke, viškovi od 17 hiljada tona celuloze, koji su se pojavili u 1956 g., izvoze se u inostranstvo.

Za proizvodnju celuloze i drvenjače utrošeno je u 1956 g. 536 hiljada m³ celuloznog drveta, od čega je preko 95% činilo drvo četinara (jela, smrča i bor), a manje od 5% ostale vrste (lišćari — topola, vrba, bukva).

Investicije

Kapaciteti za proizvodnju papira, kao i proizvodnja papira, bili su pre rata veći od kapaciteta i proizvodnje celuloze i drvenjače, tako da je celuloza uvožena. Poslednjih godina pred rat, godišnje je uvoženo prosečno 16,6 hiljada tona celuloze uz godišnji izvoz celuloze u istom periodu od 4,2 hiljade tona. Zbog uništenja najveće predratne fabrike celuloze u Drvaru za vreme rata, disproporcija između kapaciteta za proizvodnju hartije i kapaciteta za proizvodnju sirovina (celuloze i drvenjače) još više se povećala posle rata.

Zato je težište posleratnog investiranja u industriji papira bilo usmereno na podizanje kapaciteta za proizvodnju celuloze i drvenjače, kao sirovine za proizvodnju papira.

Investiciona ulaganja vršena posle rata u industriji papira iznose godišnje prosečno oko 3 milijarde dinara. Najznačajniji kapaciteti za proizvodnju celuloze i drvenjače podignuti posle rata su:

za sulfatnu celulozu u Maglaju, kapaciteta 24 hiljade tona godišnje;

za sulfidnu celulozu u Prijedoru, kapaciteta 36 hiljada tona godišnje;

za sulfidnu celulozu u Videm Krškom, kapaciteta 20 hiljada tona godišnje;

za drvenjaču u Videm Krškom kapaciteta 25 hiljada tona godišnje.

Posle toga izvršene su i rekonstrukcije i proširenja drugih fabrika, naročito za proizvodnju drvenjače, čime su kapaciteti za proizvodnju celuloze i drvenjače povećani za oko 15 hiljada tona godišnje.

Sada je u izgradnji najveći objekat za proizvodnju celuloze u Jugoslaviji — fabrika celuloze u Banjoj Luci, kapaciteta 40 hiljada tona godišnje, koja će prerađivati bukovo celulozno drvo i čija će proizvodnja služiti za snabdevanje fabrike veštačkih vlakana u Loznici, kao i za izvoz.

Za proizvodnju papira podignute su nove velike fabrike: za natronpapir u Maglaju, kapaciteta 22 hiljade tona godišnje;

za rotopapir u Videm Krškom, kapaciteta 30 hiljada tona godišnje.

Rekonstrukcijama i proširenjem drugih fabrika dobijeni su kapaciteti od oko 10 hiljada tona godišnje za proizvodnju papira.

Lokacija i karakter preduzeća

Većina kapaciteta industrije celuloze i drvenjače je podignuta u centralnim i severozapadnim područjima zemlje, tj. u oblastima koje su najbogatije šumama četinara (Bosna i Hercegovina i Slovenija). Van ovih područja postoje samo dva manja kapaciteta, i to za proizvodnju celuloze i drvenjače u Zagrebu i za proizvodnju drvenjače u Čačku.

Fabrika za proizvodnju sulfatne celuloze u Maglaju podignuta je na bazi prerade borovog drveta i pilanskih otpadaka, dok je ostala industrija celuloze i drvenjače u Jugoslaviji podignuta na bazi tanjeg oblog i cepanog drveta, jela i smrče.

U izgradnji je prvi pogon u Jugoslaviji za proizvodnju fagoceluloze u Banjoj Luci na bazi bukovog drveta.

Sadašnja lokacija industrije celuloze i drvenjače omogućava dalji razvoj ove industrije na bazi lišćarskog drveta, prvenstveno topole, vrbe i bukovog drveta. Naročito povoljne uslove za razvoj industrije celuloze i drvenjače imaju područja sa topolovim i vrbovim šumama u slijevima velikih ravničarskih reka (Dunava, Save, Drave, Tise) i predeli bogatiji bukovim šumama, koje čine oko 50% drvnog fonda Jugoslavije.

Do izgradnje velikih objekata (Maglaj, Prijedor i Videm Krško) industrija celuloze, drvenjače i papira raspolagala je pogonima manjih kapaciteta. Kapaciteti za proizvodnju drvenjače u novom velikom objektu u Videm Krškom veći su od kapaciteta ostalih 9 pogona za proizvodnju drvenjače, koji su izgrađeni pre rata. Slično je i sa kapacitetima za proizvodnju celuloze: kapaciteti novih velikih objekata u Prijedoru, Maglaju i Videm Krškom iznose oko 80 hiljada tona celuloze prema 15 hiljada tona u starijim fabrikama — u Goričanima i Zagrebu.

¹ Osnovna sirovina za industriju papira je drvo četinara. Pored toga, upotrebljava se i drvo bukve, topole, lipe i vrbe, zatim taninski otpaci, otpaci pri proizvodnji rezane građe itd.

Kapaciteti novih objekata za proizvodnju papira u Maglaju i Videm Krškom nešto su manji od kapaciteta predratnih osam tvornica (Vevče, Zagreb, Slatki Vrh, Količevo, Beograd, Čačak, Rijeka i Radeče).

Stručni kadar

Preduzeća industrije celuloze, drvenjače i papira, bez obzira na veličinu, industrijskog su karaktera. Broj uposlenih u ovoj industriji relativno je mali: ukupno 7,6 hiljada u 1956 g. (0,8% od ukupno zaposlenih u industriji i rudarstvu), i to radnika 6,7 hiljada, a službenika 0,9 hiljada.

Rukovodeći stručni kadar u industriji papira dolazi sa fakulteta i srednjih stručnih škola hemiskog, mašinskog, elektrotehničkog i građevinskog smera. Za stručno osposobljavanje radnika u industriji papira postoji industrijska papirnička škola u Goricanima sa sedam odeljenja i 180 učenika. Od 1950 g., kada je prva generacija učenika završila školu, pa zaključno sa 1956 g., ovu školu je završilo 186 učenika.

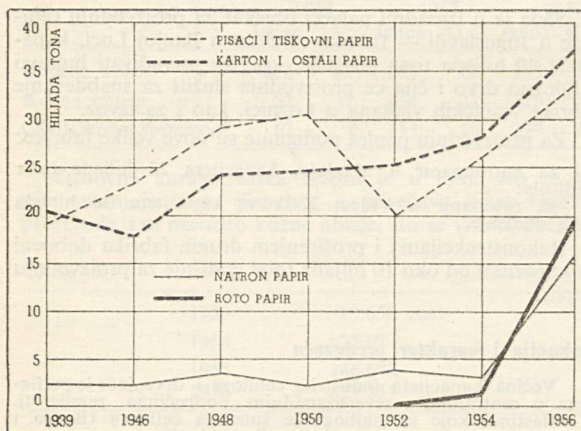
Proizvodnja i potrošnja papira

Proizvodnju papira u 1956 g. u poređenju sa proizvodnjom u 1939 i 1946 g. prikazuje tabela 2.

Tabela 2 (U hiljadama tona)

	1939	1946	1956
Pisači i štamparski papir	19,4	23,4	33,5
Rotopapir	—	—	19,5
Natronpapir	2,4	2,3	15,8
Cigaretpapir	1,5	0,8	1,8
Ostali papir	11,9	11,8	25,8
Karton	7,2	5,2	9,2
Ukupno	42,4	43,5	105,6

KRETANJE PROIZVODNJE PAPIRA

Pre rata, kao i posle rata sve do 1953 g., u zemlji se nije izrađivao rotopapir, pa su uvožene znatnije količine: u posleratnom periodu prosečno oko 12,2 hiljada tona godišnje. Do značajnijeg povećanja proizvodnje dolazi u 1956 g., kada je fabrika u Videm Krškom počela s redovnom proizvodnjom. U toj godini je uvoz rotopapira smanjen na ispod 2 hiljade tona. U prvom polugodištu 1957 g. proizvodnja je porasla za 38% prema proizvodnji u prvom polugodištu 1956 g. (gotovo potpuno se koriste kapaciteti).

Do 1956 g. proizvedene su manje količine natronpapira, oko 2–4 hiljade tona godišnje, a u ovoj godini, kada je fabrika u Maglaju počela s redovnom proizvodnjom povećana je proizvodnja ove vrste papira. Uvoz natronpapira, koji je pre 1956 g. zajedno sa natronvrecama iznosio oko 4–9 hiljada tona godišnje, pao je na oko 1,5

hiljadu tona. U prvom polugodištu 1957 g. proizvodnja je porasla za 44% prema proizvodnji iz prvog polugodišta 1956 g. (gotovo potpuno se koriste kapaciteti).

Proizvodnja cigaretpapira u fabrici na Rijeci samo je neznatno porasla u odnosu na predratnu proizvodnju. Slično je i sa proizvodnjom kartona. Proizvodnja ostalih vrsta papira (bez drvnih, srednjefinih, pelir, krep, prešpan, novčaničnih, omotnih i dr.), iako se udvostručila u odnosu na predratnu proizvodnju, nije po količini i asortimanu mogla da zadovolji potrebe u zemlji. U 1956 g. uvezeno je oko 5 hiljada tona ovog papira.

Pored znatnog premašenja obima predratne proizvodnje, industrija papira je uspjela da osvoji i uvede u normalnu proizvodnju velik broj proizvoda koji se pre rata nisu proizvodili u Jugoslaviji. kao što su fotografska hartija, heliografska i paushartija, zatim hartija za trafoin, izvesne vrste lepenki i dr.

Posleratna prosečna potrošnja papira iznosila je godišnje sve do 1955 g. oko 70 hiljada tona. U 1955 g. potrošnja se penje na oko 100 hiljada tona, a u 1956 g. na nešto preko 110 hiljada tona. Time je potrošnja papira po jednom stanovniku porasla za poslednje dve godine na oko 6 kg prema 4 kg u ranijim godinama.

Potrošnja rotopapira do 1955 g. iznosila je po jednom stanovniku ispod 0,8 kg, dok je 1955 g. i 1956 g. porasla na oko 1,2 kg.

Izvoz i uvoz

Pre rata, kao i posle rata sve do 1956 g., uvoz papira i sirovina za proizvodnju papira bio je veći od izvoza. Predratna proizvodnja nije mogla da podmiri domaće potrebe i zbog toga su se morale uvoziti velike količine gotovo svih vrsta hartije i celuloze. Na sortiman domaće proizvodnje, znatno je uticao inostrani kartel, koji je nastojao da Jugoslavija bude njegovo povoljno tržište.

Tek posleratni porast proizvodnje papira postepeno je oslobađao domaće tržište uvoza i snabdevao ga potrebnim količinama. Međutim, kako su s razvojem privrede, prosvete i kulture potrebe u hartiji brzo rasle, proizvodnja nije mogla, iako je bila u porastu, uvek da zadovolji potrebe, pa su se sve do 1956 g. uvozile sirovine i proizvodi industrije papira kako bi na domaćem tržištu bile dovoljne količine ovih proizvoda.

Sa osetnim porastom proizvodnje papira i celuloze u 1956 g. menja se situacija tako da je izvoz u toj godini bio veći od uvoza za 1,2 miliona američkih dolara. Odnos uvoza i izvoza papira i celuloze u posleratnom periodu prikazuje grafikon 2.

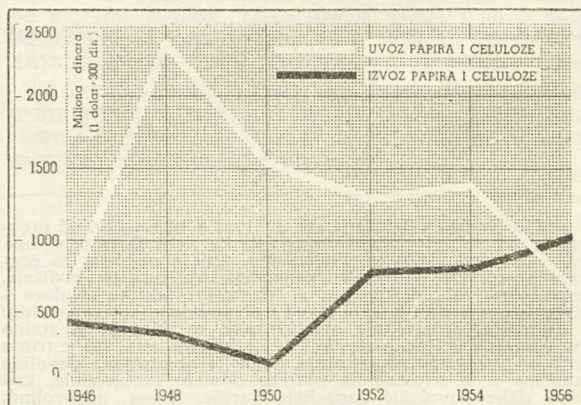
Osnovnu stavku u uvozu sve do 1956 g. činili su roto i natronpapir. Ostale vrste papira i celuloze (izuzev za period od 1946 g. do 1948 g. za celulozu) imale su manje značajno mesto u uvozu. U 1956 g. na uvoz roto i natronpapira i celuloze dolazi oko 30%, dok značajnije mesto pripada raznim vrstama kartona i specijalnih papira.

Osnovni artikl u izvozu u čitavom posleratnom periodu bio je cigaretpapir, a od 1951 g. i celuloza. U 1956 g. najvažnije mesto pripada izvozu celuloze — 2,1 miliona američkih dolara, zatim cigaretpapira — nešto ispod 1,0 milion američkih dolara, dok na natron i ostale vrste papira dolazi nešto ispod 0,3 miliona američkih dolara.

Izvoz cigaretpapira na inostrana tržišta je ustaljen, a izvoz ostalih artikala industrije papira usmeren je na različita područja i zemlje.

B. S.

KRETANJE UVOZA I IZVOZA PAPIRA

ŠKOLE ZA OBRAZOVANJE NASTAVNOG KADRA

Nastavni kadar za pretškolske ustanove, osmogodišnje škole, gimnazije i stručne škole stiče stručno obrazovanje u srednjim školama (školama za vaspitače, učiteljskim školama, srednjim fiskulturnim, srednjim muzičkim, učiteljskim domaćićkim i učiteljskim stručnim školama), višim školama (višim pedagoškim, višim stručnim pedagoškim, višoj školi za fiskulturu) i na fakultetima i akademijama (filozofskom i prirodno-matematičkom fakultetu, Visokoj školi za fizičko vaspitanje, akademijama za likovnu umetnost i muzičkim akademijama). Za obrazovanje nastavnog kadra za škole nacionalnih manjina postoje učiteljske škole za nacionalne manjine, odeljenja u učiteljskim školama, a na višim pedagoškim školama i na nekim fakultetima osnovane su grupe za jezike nacionalnih manjina.

Opšte karakteristike posleratnog razvoja škola za obrazovanje nastavnog kadra su:

- povećanje broja svih vrsta škola — širenje mreže ovih škola;
- otvaranje novih vrsta škola kojih ranije nije bilo;
- stalni porast broja učenika u školama;
- postepeno produžavanje trajanja školovanja na pojedinim vrstama škola;
- ukidanje skraćenog školovanja nastavnog kadra; i
- sve veće staranje društvene zajednice za rad škola za obrazovanje nastavnog kadra.

Srednje škole

Škole za vaspitače. — Škole za vaspitače spremaju nastavni kadar za pretškolske ustanove (zabavišta, obdaništa, dečje vrtiće i dr.).

U Jugoslaviji pre rata nastavni kadar za pretškolske ustanove spremao se na tečajevima za obrazovanje zabavljača. U 1940 g. postojali su jednogodišnji tečajevi pri učiteljskim školama u Ljubljani, Sarajevu, Novom Sadu, Kragujevcu, Aleksincu, Skopju, Cetinju i Beogradu.

Mreža pretškolskih ustanova posle rata brzo se širila (vidi: »Pretškolske ustanove«, »Jugoslovenski pregled«, avgust 1957, str. 389), naročito do 1951 g. Nagli porast broja pretškolskih ustanova nametao je potrebu ubrzanog školovanja vaspitača. Najpre su se osnivali tečajevi za vaspitače, koji su trajali od 3 meseca do godinu dana, a kasnije bifurkaciona odeljenja (u učiteljskim školama odeljenja IV razreda u kojima se spremaju vaspitači) u nekim učiteljskim školama (u Beogradu, Kragujevcu, Vršcu, Zagrebu, Skopju, Sarajevu).

U školskoj 1948/49 g. osnovane su 3 posebne škole za vaspitače (u Beogradu, Zagrebu i Hercegovom), a od školske 1951/52 g. do 1954/55 g. još 3 škole (u Ljubljani, Novom Sadu i Kikindi). Godine 1950 ukinuta je Škola za vaspitače u Hercegovom, tako da je u školskoj 1955/56 g. u Jugoslaviji bilo ukupno 5 škola za vaspitače i 1 bifurkaciono odeljenje sa ukupno 1.213 učenika.

Nastava u školama za vaspitače traje četiri godine, sem u Srbiji i Sloveniji, gde je produžena na pet godina (kao i u učiteljskim školama).

U škole za vaspitače primaju se samo učenici sa završenom osmogodišnjom školom i položenim prijemnim ispitom. Naročito se obraća pažnja na muzikalnost učenika.

U školskoj 1954/55 g. pri Školi za vaspitače u Zagrebu osnovan je jednogodišnji tečaj na koji se primaju učenice sa završenom gimnazijom. Po završetku tečaja stiču kvalifikacije vaspitača. Nastava na tečaju je organizovana kao na višim školama.

Nastavni planovi i programi u školama za vaspitače po republikama se malo razlikuju. Prvi i drugi razred slični su odgovarajućim razredima gimnazije, i imaju pretežno opšte-obrazovni karakter. U ostalim razredima predaje se pedagogija i psihologija, a zatim veštine (crtanje, pevanje, ručni rad). U

petom razredu nastava je, uglavnom, seminarskog karaktera (pedagoški seminar, seminar iz srpskohrvatskog jezika i književnosti, istorijsko-geografski seminar, seminar prirodnih nauka). Znatno broj časova posvećuje se metodici i praktičnom radu u pretškolskim ustanovama.

Učiteljske škole. — Učiteljske škole spremaju nastavni kadar za osnovne škole i niže razrede osmogodišnjih škola.

U školskoj 1929/30 g. bilo je u Jugoslaviji 39 učiteljskih škola, a u školskoj 1938/39 taj broj je smanjen na 34. Posle oslobođenja (1945/46 g.) broj škola je povećan za 4, a i sledećih godina se stalno povećavao, tako da je u školskoj 1951/52 g. bilo 65 učiteljskih škola. Sledećih godina broj ovih škola nešto opada (1952/53 ih ima 63, 1953/54 i 1954/55 — 60). U školskoj 1955/56 g. u Jugoslaviji su bile 62 učiteljske škole. (Učiteljske škole se nalaze¹ u Srbiji: u Aleksincu, Beogradu, Vršcu, Vranju, Kikindi, Kragujevcu, Kruševcu, Negotinu, Novom Pazaru, Pirotu, Požarevcu, Prizrenu, Prištini, Sremskim Karlovcima, Subotici, Somboru, Svetozarevu, Titovom Uzicu, Šapcu; u Hrvatskoj: u Zagrebu (2), Čakovcu, Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu, Križevcima, Osijeku, Pakracu, Puli, Rijeci (2), Slavonskom Brodu, Šibeniku, Zadru; u Sloveniji: u Ljubljani, Celju, Tolminu, Kopru, Mariboru, Novom Mestu; u Bosni i Hercegovini: u Sarajevu, Banjoj Luci, Bijeljini, Bihaću, Derventi, Livnu, Mostaru, Travniku, Tuzli; u Makedoniji: u Skopju (2), Štipu i Bitolju; u Crnoj Gori: u Nikšiću.)

Broj učenika u učiteljskim školama pre rata je opao od 8.258 u školskoj 1931/32 g. na 3.898 u školskoj 1938/39 g.

Od 1945/46 školske godine broj učenika u učiteljskim školama je u stalnom porastu. Te godine bio je 7.631 učenik, a 1950/51 g. broj učenika se povećao na 26.142. Sledeće tri godine broj učenika u učiteljskim školama opada, tako da je u školskoj 1955/56 g. u svim učiteljskim školama bilo 16.870 učenika.

Broj učenika u učiteljskim školama povećao se znatno u odnosu na stanje pre rata, ali još nije dovoljan.

Posle oslobođenja, usled velikog nedostatka učiteljskog kadra, više puta se menjalo trajanje školovanja u učiteljskim školama. Takođe se menjala i pretprema učenika za prijem u ove škole. Za skraćeno školovanje učitelja osnivani su razni tečajevi.

Pred Drugi svetski rat školovanje učenika je trajalo 13 godina (4 razreda osnovne škole, 4 niže gimnazije ili građanske škole i 5 razreda učiteljske škole). Od 1945/46 g. učiteljska škola je skraćena na 4 godine, tako da je školovanje učitelja trajalo 12 godina. Kada je 1945 g. uvedeno obavezno sedmogodišnje školovanje, niža gimnazija je trajala 3 godine. Pošto je za upis u učiteljske škole i dalje bio uslov završena niža gimnazija, to su se od školske 1948/49 g. (kada su stigle prve generacije sa sedmogodišnjom školom) do školske 1950/51 g. upisivali učenici sa tri razreda gimnazije. Školovanje učitelja je zbog toga bilo skraćeno na 11 godina. U Bosni i Hercegovini je zbog velike potrebe za učiteljima, školovanje u učiteljskim školama skraćeno na 3 godine. U Makedoniji je samo jedna generacija (u školskoj 1947/48 g.) završila trogodišnju učiteljsku školu.

Od školske 1950/51 g. učiteljska škola je ponovo produžena na 5 godina, i prve generacije sa petogodišnjom učiteljskom školom u Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji i Crnoj Gori završile su školovanje na kraju 1954/55 godine. U Bosni i Hercegovini i Makedoniji nastava u učiteljskim školama produžena je na 5 godina u školskoj 1953/54 g.

Promene u trajanju školovanja učitelja odrazile su se na opštu i stručnu spremu učitelja. Najviše su bile u tom smislu pogođene one generacije čije je školovanje u učiteljskoj školi trajalo 10 godina i koji su završili školu sa 17 godina starosti.

U osnovnim školama i u nižim razredima osmogodišnjih škola, pored učitelja sa završenom učiteljskom školom, radi veliki broj učitelja koji su završili učiteljske tečajeve.

¹ Ovim spiskom nije obuhvaćeno 8 škola koje će prestati sa radom na kraju školske 1957/58 godine kao i neka bifurkaciona odeljenja.

Od 37,625 učitelja u osnovnim i osmogodišnjim školama (prema popisu od 25. novembra 1954 g.), 6,571 učitelj ima završen učiteljski tečaj. Ove tečajeve organizovala je svaka narodna republika prema svojim potrebama.

S obzirom na to da je znatan broj lica primljen u nastavničku službu u svojstvu pomoćnih učitelja ili privremenih nastavnika, pod uslovom da svoje školovanje završe na povremenim tečajevima, to je Uredbom o zvanjima i platama službenika u prosvetno-naučnoj službi od 1952 g. određeno da školovanje završe najkasnije za 4 godine.

Posle oslobođenja prvi savezni nastavni plan i program² donesen je 1945 godine. Ovaj nastavni plan se razlikovao od ranijih time što je povećan broj nedeljnih časova u svim razredima, jer je školovanje skraćeno na 4 godine i što su uvedeni neki nastavni predmeti (narodno prosvetljenje, osnovi marksizma-lenjinizma, Ustav FNRJ i predvojnička obuka, a izostavljena je veronauka).

Do značajnijih promena u nastavnim planovima i programima došlo je u školskoj 1950/51 godini. Svaka narodna republika je izradila nastavni plan za svoje učiteljske škole. Ovim nastavnim planovima predviđeni su predmeti: opšta pedagogika, istorija pedagogike, metodika i školski rad, psihologija i logika, maternji jezik i književnost, strani jezici, osnovi marksističke filozofije, osnovi društvenog i državnog uređenja FNRJ, istorija, geografija, prirodopis, hemija, fizika, matematika, ručni rad, muzika, crtanje i lepo pisanje, telesno vaspitanje i predvojnička obuka. U nekim narodnim republikama predaju se još i predmeti: etika (Slovenija), higijena (Srbija i Crna Gora), gospodarstvo (Slovenija), društveno i moralno vaspitanje (Hrvatska), režija i gluma (Crna Gora), administracija (Crna Gora).

Novina u nastavnim planovima i programima od 1950/51 g. su seminari za pedagoške predmete, maternji jezik, istoriju i geografiju i prirodne nauke. U nekim narodnim republikama postoje dva seminara (za društvene i za prirodne nauke). U pojedinim narodnim republikama održavaju se pri učiteljskim školama i razni obavezni i neobavezni kursevi iz školske administracije, poljoprivrede, domaćinstva, bibliotekarstva i dr.

Srednje škole za fizičku kulturu. — Na srednjim školama za fizičku kulturu spremaju se stručni učitelji za fizičku kulturu u osmogodišnjim školama (vidi: »Škole za obrazovanje nastavnika fizičke kulture«, »Jugoslovenski pregled«, jul 1957, str. 353).

Iako je potreba za nastavnicima fizičke kulture u svim školama znatna, jer je samo 57% nastavnika fizičke kulture završilo odgovarajuću školu za fizičku kulturu (na 1 nastavnika fizičke kulture dolazi prosečno od oko 700 učenika u Makedoniji do 2.400 u Bosni i Hercegovini). Broj srednjih škola za fizičku kulturu je veoma sporo rastao. U školskoj 1955/56 g. radile su svega 4 škole (u Zemunu, Prištini, Sarajevu i Skopju) sa 418 učenika. Opšta je težnja da se nastavnici za fizičku kulturu obrazuju na višim školama.

Školovanje na srednjim školama za fizičku kulturu traje 4 godine. U ove škole mogu se upisati učenici koji su završili najmanje osmogodišnju školu ili nižu gimnaziju, a izuzetno se primaju i sa nižom spremom. Za upis u ovu školu učenici polažu prijemni ispit na kome treba da pokažu da su sposobni da se bave fizičkom kulturom.

Nastavni plan i program srednjih škola za fizičku kulturu obuhvata, pored stručnih predmeta fizičke kulture, i predmete opšteg obrazovanja, zatim psihologiju, metodiku i pedagogiku.

Svršeni učenici ovih škola odlaze za nastavnike u školama, trenere u sportu, rukovodiocima u raznim organizacijama za fizičko vaspitanje.

Srednje muzičke škole. — Srednje muzičke škole spremaju nastavnika kadar — stručne učitelje za muzičke predmete u osmogodišnjim školama. U školskoj 1955/56 g. u Jugoslaviji je radila 21 škola (u Beogradu (3), Novom Sadu, Subotici, Kragujevcu, Nišu, Prizrenu, Zagrebu, Dubrovniku, Rijeci, Splitu, Osijeku, Varaždinu, Ljubljani, Mariboru, Skopju, Sarajevu, Mostaru, Banjoj Luci, Kotoru) sa 2.104 učenika.

U srednje muzičke škole mogu se upisati učenici koji su završili osmogodišnju školu i položili prijemni ispit ili su završili nižu muzičku školu. Na prijemnom ispitu učenici treba da pokažu da poznaju osnove teorije muzike, a prednost imaju oni koji sviraju neki muzički instrument. Školovanje u srednjim muzičkim školama traje četiri godine.

² Poslednji nastavni plan i program za petogodišnju učiteljsku školu u Jugoslaviji pre rata donesen je 1931 godine.

Na teorisko-nastavnom odeljenju koje daje kvalifikacije za stručnog učitelja muzike, predaju se muzika, predmeti opšteg obrazovanja i pedagogija. (U srednjim muzičkim školama u Srbiji, naprimer, od 23,5 časa u prvom razredu 11 časova dolazi na opšteobrazovne predmete, a 12,5 časova na muzičko obrazovanje; u četvrtom razredu od 31,5 časa na opšte obrazovanje dolazi 11 časova, na pedagoško 2, a na muzičko 18,5 časova).

Učiteljske domaćičke i učiteljska stručna škola. — Ove škole spremaju stručne učiteljice za domaćinstvo i ručni rad u osmogodišnjim školama. U 1938/39 g. u Jugoslaviji je postojala jedna učiteljska domaćička škola sa 80 učenica. Posle rata otvoreno je još 10 ovakvih škola, tako da je u školskoj 1955/56 g. bilo 11 škola (u Prokuplju, Smederevskoj Palanci, Ubu, Đakovici, Požarevcu, Pančevu, Vukovaru, Skopju, Tuzli, Mostaru i Andrijevići) sa 1.835 učenica. Pored toga, postoji i jedna učiteljska stručna škola (u Zagrebu) sa 231 učenicom. U ove škole primaju se učenice sa završenom osmogodišnjom školom. Školovanje traje 4 godine.

Nastava u učiteljskim domaćičkim i učiteljskim stručnim školama je stručna (teoriska i praktična), opšteobrazovna i pedagoška.

Za srednje škole za obrazovanje nastavnog kadra važe opšti propisi o srednjim školama i posebne uredbe o pojedinim vrstama škola.

Prema Opštem zakonu o upravljanju školama, školama neposredno upravljaju: školski odbor, nastavničko veće i direktor škole. U školski odbor ulazi i jedan učenik koga biraju učenici škole. Nastavne planove i programe srednjih škola za obrazovanje nastavnog kadra propisuju saveti za školstvo narodnih republika. Republički saveti propisuju i pravilnike o polaganju ispita u ovim školama. Nastavnike postavljaju narodni odbori srezova na osnovu konkursa.

Više škole

Više pedagoške škole. — Više pedagoške škole spremaju nastavnike za više razrede osmogodišnjih škola i za niže razrede gimnazija. Pošto se mreža sedmogodišnjih, odnosno osmogodišnjih škola i nižih gimnazija brzo širila, povećavao se i broj viših pedagoških škola i studenata. U školskoj 1947/48 g. bilo je 8 viših pedagoških škola sa 3.652 studenta (1.021 redovni i 2.631 vanredni), a u školskoj 1955/56 g. broj ovih škola se povećao na 14 (u Beogradu, Novom Sadu, Zrenjaninu, Kragujevcu, Nišu, Zagrebu, Splitu, Osijeku, Ljubljani, Sarajevu, Banjoj Luci, Mostaru, Skopju i Cetinju) sa 6.842 studenta (4.393 redovna i 2.449 vanrednih).

Na više pedagoške škole mogu se upisati samo učenici sa završenom srednjom školom. Trajanje nastave u ovim školama menjalo se u svim narodnim republikama (sada u Srbiji školovanje traje 2 godine, u Hrvatskoj 3, u Sloveniji 2,5, u Bosni i Hercegovini 2, Makedoniji i Crnoj Gori školovanje na višoj pedagoškoj školi traje 2 godine).

Savezni okvirni nastavni plan i program za više pedagoške škole izrađen je 1949 godine. U ovom planu predviđene su sledeće grupe: opšta grupa (osnovi marksizma-lenjinizma, pedagogika, metodika i praktičan školski rad), maternji jezik i književnost jugoslovenskih naroda, ruski jezik i književnost, opšta i narodna istorija, geografija, biologija, fizika i hemija i matematika. Kasnijih godina uvedene su nove grupe: francuski, nemački i engleski jezik, slikarska grupa, muzička grupa i novi predmeti: domaćinstvo i fizička kultura. U poslednje vreme na nekim višim pedagoškim školama preduzimaju se mere da se poboljša pedagoško obrazovanje studenata, a naročito pedagoško praktično obrazovanje. U tom cilju povećava se broj časova za hospitovanje (praktičan rad sa učenicima) u osmogodišnjim školama. U Hrvatskoj, gde školovanje traje 3 godine (6 semestara), uveden je jednomesečni staž praktičnog rada za sve redovne studente.

Posle oslobođenja pri višim pedagoškim školama u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani osnovani su defektološki odelci za spremanje nastavnika specijalnih škola. Na defektološkom odelcu u Beogradu postoje tri grupe: surdopedagoška (za nastavnike za gluvonemu decu), tiflopedagoška (za nastavnike za slepu decu), i oligofrenopedagoška (za nastavnike za psihički zaostalu decu). Na defektološkom odelcu u Zagrebu postoje samo dve grupe:

surdopedagoška i oligofrenopedagoška, a na otketu u Ljubljani oligofrenopedagoška i logopedika (za nastavnike za decu sa govornim nedostacima i poremećajima).

Od školske 1948/49 g. pa do 1956/57 g. na svim grupama u zemlji diplomiralo je: na surdopedagoškoj 138, na tiflopedagoškoj 57, oligofrenopedagoškoj 122 i na logopedskoj 16 studenata.

Viša stručna pedagoška škola. — Do 1953 g. nije bilo škola koje bi spremale nastavnike za stručne predmete u stručnim školama. Godine 1953 osnovana je na Rijeci prva Viša stručna pedagoška škola, na kojoj školovanje traje 2 godine. Ova škola sprema nastavnike za stručno-teoriske predmete i nastavnike praktične nastave za škole sa praktičnom obukom i škole učenika u privredi metalske struke. Osim toga, škola radi i na stručnom usavršavanju nastavnika.

U školskoj 1955/56 g. Viša stručna pedagoška škola na Rijeci imala je 122 studenta.

U Višu stručnu pedagošku školu mogu se upisati učenici koji su završili srednju tehničku školu ili tehnički radnički tehnikum, zatim svršeni učenici majstorske škole i kvalifikovani radnici koji su položili viši tečajni ispit u gimnaziji.

Godine 1954/55 u ovoj školi diplomiralo je 17 studenata sa srednjotehničkom školom, 10 sa radničkim tehnikumom, 9 sa majstorskom školom i 1 kvalifikovani radnik sa završenom gimnazijom.

Nastavni plan Više stručne pedagoške škole obuhvata predmete: pedagogiju, psihologiju, didaktiku, vaspitne probleme, praktično-školski rad, osnove društvenih nauka, mehaničku tehnologiju, elemente strojeva, enciklopediju strojeva, tehničku mehaniku, nacrtu geometriju, tehničku matematiku, enciklopediju elektrotehnike, higijensko-tehničku zaštitu rada, organizaciju proizvodnje, praktičnu nastavu, pismene i govorne vežbe i strane jezike.

U 1956 g. osnovan je otek za spremanje nastavnika praktične nastave pri ovoj školi. Na otek se mogu upisati kvalifikovani radnici metalskog smera sa završenom industrijskom školom odnosno školom učenika u privredi i trogodišnjom praksom.

Viša škola za domaćinstvo (u Grobljama) i Viša pedagoška škola za ekonomiku i domaćinstvo (u Zemunu) spremaju nastavni kadar za domaćinstvo i ručni rad u opšteobrazovnim i stručnim školama. Primaју se učenice sa srednjom školom. Školovanje traje dve godine. U školskoj 1955/56 godini bilo je: u prvoj školi 60, a u drugoj 87 studenata. Pored stručnih predmeta izučava se i pedagogija i psihologija.

*

Odluku o osnivanju i ukidanju viših škola donose narodne skupštine narodnih republika. Svaka škola ima svoj statut.

Višim školama neposredno upravljaju: savet više škole, nastavničko veće i direktor ili rektor. U savet ulaze lica koja imenuje izvršno veće narodne republike, članovi koje bira nastavničko veće, član koga biraju studenti iz svojih redova, lica koja bira narodni odbor sreza na čijoj je teritoriji škola i direktor odnosno rektor škole.

Direktora (rektora) škole bira nastavničko veće.

Nastavnike škole bira nastavničko veće na osnovu konkursa. Republički organ nadležan za prosvetu potvrđuje odluku o izboru nastavnika. Nastavnici na višim školama su redovni profesori više škole, honorarni profesori, lektori i nastavnici-metodičari.

Studenti mogu biti redovni i vanredni.

Nastavne planove i programe donosi republički organ nadležan za prosvetu.

Fakulteti i visoke škole

Filozofski i prirodno-matematički fakulteti. — Ovi fakulteti spremaju nastavnike za gimnazije i stručne škole (za nastavu iz predmeta opšteg obrazovanja).

U Jugoslaviji su pre rata postojala samo 4 filozofska fakulteta (u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Skopju). Na svim ovim fakultetima u školskoj 1938/39 g. bilo je 2.866 studenata.

Posle oslobođenja pomenuti fakulteti su obnovili rad i osnovani su novi u Sarajevu (1951 g.), u Novom Sadu (1954 g.) i u Zadru (1955 g.). Pošto su u Beogradu i Zagrebu prirodno-matematički fakulteti izdvojeni od filozofskih, to ih je u celoj zemlji u školskoj 1955/56 g. bilo devet. Broj studenata na ovim fakultetima se stalno povećavao. Do 1945/46 g. bio 2.781 student, u školskoj 1955/56 g. bilo je 19.350 studenata (redovnih i vanrednih).

Za 10 godina (1946—1956) na ovim fakultetima je ukupno diplomirao 8.541 student, od kojih na filozofskim fakultetima 5.176, a na prirodno-matematičkim 3.366 studenata (vidi: »Visoka nastava«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 139).

Nastava na filozofskim i prirodno-matematičkim fakultetima izvodi se po grupama. Na beogradskim i zagrebačkim fakultetima i ljubljanskom fakultetu u grupama su obuhvaćene sve humanističke, prirodne i matematičke nauke. U pojedinim grupama predmeti se deli na stručne (prvi i drugi glavni predmet), pomoćne stručne, opšte i fakultativne. Stručni predmeti se studiraju najviše semestara, a opšti predmeti najmanje. Pedagogika se izučava u dva poslednja semestra. Na fakultetima u Zagrebu u VII semestru se predaje metodika i školski rad (po 2 časa nedeljno). Na fakultetu u Ljubljani u V i VI semestru predaju se metodika jezika, psihologija mladosti i pedagogika.

*

Nastavni kadar za srednje škole obrazuje se još na nekoliko visokih škola: na Visokoj školi za fizičku kulturu u Beogradu, na muzičkim akademijama (u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Sarajevu), na akademijama likovnih umetnosti (u Zagrebu, Beogradu i Ljubljani). (Vidi: »Visoka nastava«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 139). Pored stručnih predmeta u ovim školama se, uglavnom, predaje pedagoška teorija (psihologija i pedagogika).

U ove škole mogu se upisati samo učenici sa završenom srednjom školom.

Usavršavanje nastavnog kadra

Završavanjem škole za obrazovanje nastavnog kadra i stupanjem na dužnost nije završeno i obrazovanje nastavnika. Oni su dužni da nastave sa radom na svom stručnom i pedagoškom obrazovanju.

Posle dvogodišnje prakse u školi nastavnik je obavezan da položi stručno-praktični ispit. Osim toga, nastavnik se svakodnevno priprema za časove, priprema nastavna sredstva i proučava nastavne metode.

Usavršavanje nastavnika pomažu prosvetni organi i sindikalne organizacije prosvetnih radnika. U tom cilju organizuju se predavanja i seminari za političko, ideološko, stručno i pedagoško usavršavanje nastavnika, održavaju se sreski sabori prosvetnih radnika na kojima se raspravljaju pitanja prosvetne politike, pedagoška, stručna i nastavna pitanja. Zemaljski odbori udruženja nastavnika organizuju stručne tečajeve za vreme školskih raspusta. Pored toga, saveti za školstvo narodnih republika osnivaju pedagoške centre koji pružaju neposrednu pomoć nastavnicima, njihovom stručnom i pedagoškom usavršavanju, i posebno, osposobljavanju za sprovođenje školske reforme. (U Hrvatskoj već radi nekoliko sreskih pedagoških centara). U ovim centrima održavaju se tečajevi i seminari za stručno i didaktično usavršavanje nastavnika i rukovodećeg kadra (inspektora i upravitelja) škola. Centri imaju svoje ogledne škole, stvaraju biblioteke i prikupljaju ostala sredstva da bi obezbedili što povoljnije uslove za upoznavanje nastavnika sa svim novinama u školstvu. Svimu tome doprinosi i pedagoška štampa koja se bavi školskim pitanjima.

S. F.

IZVORI:

Razvoj i stanje škola za obrazovanje nastavnog kadra, Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1957, Beograd; Opšti zakon o upravljanju školama, »Službeni list FNRJ«, br. 4 od 10 marta 1955 g.; Opšti zakon o univerzitetima, »Službeni list FNRJ«, br. 27 od 30 juna 1954; Statut Filozofskog fakulteta u Beogradu, Univerzitet u Beogradu, 1956; Prosvetna dokumentacija, Bilten Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, br. 3, mart 1957.

STIPENDIJE

Stipendije se daju za redovne studije na fakultetima, umetničkim akademijama, visokim i višim školama, kao i za školovanje u stručnim, učiteljskim i srednjim umetničkim školama. Mogu se davati i učenicima viših razreda gimnazije ako se ističu u učenju, a nemaju sredstava za školovanje. Stipendije se takođe daju za stručno i naučno usavršavanje.

Školovanje i usavršavanje u zemlji

U periodu od 1947 g. do 1951 g. studenti univerziteta i viših škola i učenici srednjih stručnih škola masovno su dobijali stipendije.

Međutim, prema propisima¹ donetim u 1951 g., stipendije su se mogle davati samo licima koja pokazuju sklonost i sposobnost za određene studije i ističu se u učenju, a nemaju dovoljno materijalnih sredstava. Učenicima srednjih stručnih škola i viših razreda gimnazije stipendije su davane samo izuzetno. Sem stipendija, davana je i pomoć studentima visokih i viših škola za završavanje studija. Broj stipendista je znatno smanjen. Visina stipendija bila je jednaka visini dečjeg dodatka, najviše od 2.000 do 3.000 dinara mesečno, a visina pomoći iznosila je od 500 do 1.500 dinara. Stipendije su mogli primati samo studenti i učenici koji nisu dobijali dečji dodatak. Visina stipendija koje su davale privredne organizacije nije bila određena, pa su one često bile 4 do 5 puta veće od stipendija iz budžetskih sredstava.

Godine 1955 učinjene su ponovo znatne izmene u sistemu i načinu davanja stipendija. Donet je Osnovni zakon o stipendijama, koji je i sada na snazi.²

Osnovni zakon o stipendijama ne odnosi se na stipendije koje daju društvene organizacije, privatna lica i pojedinci, ni na stipendije koje daje Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane.

Osnovni zakon o stipendijama tretira stipendije kao pomoć društvene zajednice za školovanje i za stručno i naučno usavršavanje. Stoga uživalac stipendije može biti samo lice koje pokazuje dobar uspeh u školovanju, odnosno lice koje ima uslova za usavršavanje.

Stipendija se daje za onoliko vremena koliko je, po školskim propisima, potrebno da se završi školovanje odnosno usavršavanje. U opravdanim slučajevima davanje stipendije se produžuje najviše za jednu godinu.

Jedno lice može da prima samo jednu stipendiju, bez obzira na to da li je daje jedno ili više davalaca. Stipendija se isplaćuje za svih dvanaest meseci, a ne kao ranije samo za vreme školske godine (10 meseci).

Dosadašnji ugovori o stipendijama ostaju na snazi, što, ustvari, znači da se ne menja visina stipendije koja je njima određena, ali i u pogledu ovih stipendija važi novi režim stipendija i sve mere i sankcije koje se predviđaju novim zakonom.

Broj stipendista i izdaci na stipendije

Kretanje broja stipendista, iznosa isplaćenih na ime stipendija i prosečne visine mesečne stipendije u toku poslednjih godina prikazuje tabela 1.

Tabela 1*

	Školska godina					
	1949/50	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1956/57
Broj stipendista u svim školama	120.067	22.433	19.939	24.215	28.786	32.336
Indeks	100	19	17	20	24	27
Ukupan mesečni iznos stipendija u hilj. din.	173.958	54.531	57.318	74.325	103.145	127.723
Indeks	100	31	33	47	59	74
Prosečna visina mesečne stipendije u dinarima	1.448	—	2.875	3.069	3.583	3.950
Indeks	100	—	169	212	247	273

* Podaci do školske 1955/56 g. na osnovu podataka Saveznog zavoda za statistiku, a za školsku 1956/57 g. iz ankete Sekretarijata za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća.

¹ Opšta uredba o stipendijama (»Službeni list FNRJ«, br. 48/51) i Uputstvo za sprovođenje ove Uredbe (»Službeni list FNRJ«, br. 54/51).

² »Službeni list FNRJ«, br. 32/55 sa izmenama i dopunama u br. 53/56.

Iz ovog pregleda se vidi da je broj stipendista, koji je prvih godina posle oslobođenja stalno rastao, dostigao maksimum u školskoj 1949/50 g. — 120.067. Zbog izmenjene politike stipendiranja i povećanja dečjeg dodatka, u školskoj 1951/52 g. broj stipendista je smanjen na svega 22.433 ili na 19% od broja u 1949/50 g. U školskoj 1955/56 g. stipendije je dobijao 9.961 student, a dečji dodatak 20.697 studenata.

Prosečni iznos mesečne stipendije povećava se od školske 1952/53 g. U 1956/57 g. u odnosu na 1949/50 g. to povećanje iznosi 173%. Posle osetnog pada u 1951/52 g., ukupan iznos isplaćen za stipendije brzo raste, i u školskoj 1956/57 g. iznosi 74% od iznosa u školskoj 1949/50, mada broj stipendista iznosi svega 27% od broja u 1949/50 g.

Od ukupnog broja stipendista u školskoj 1956/57 g. (32.336) na Srbiju dolazi 8.222 (25,5%), Hrvatsku 5.605 (17,1%), Sloveniju 5.253 (16,3%), Bosnu i Hercegovinu 6.312 (19,6%), Makedoniju 5.110 (15,8%) i Crnu Goru 1.834 (5,7%).

Raspored stipendista prema vrstama škola u školskoj 1956/57 g. prikazuje tabela 2.

Tabela 2

Škole	Broj učenika		
	Ukupno	Od toga stipendista	
		Broj	% od ukupnog broja stipendista
Škole drugog stupnja (gimnazije, stručne škole i škole za obrazovanje nastavnog kadra)	277.319	13.560	42,0
Srednje umetničke škole i majstorske škole	11.031	443	1,3
Više škole	7.002*	1.415	4,4
Visoke škole (fakulteti, visoke škole i umetničke akademije)	53.845*	16.750	51,8
Na specijalizaciji	168	168	0,5
Ukupno	349.365	32.336	100

* Broj redovnih studenata upisanih u zimski semestar školske 1956/57 g.

Kao što se vidi, preko polovine (51,8%) svih stipendista je na visokim školama.

U školama drugog stupnja (bez srednjih umetničkih škola) struktura stipendista je sledeća: stipendista u gimnazijama ima 5,2% od ukupnog broja stipendista u školama drugog stupnja, u školama za kvalifikovane radnike 4,1%, srednjim stručnim školama 44,9%, školama za obrazovanje nastavnog kadra 27,5% i u ostalim školama i tečajevima 18,3%.

Stipendista na fakultetima ima 87,1% od ukupnog broja stipendista na visokim školama (fakultetima, visokim školama i umetničkim akademijama). Najveći broj stipendija ide na medicinske fakultete (11,8% od ukupnog broja stipendija), zatim na filozofske (11,7%), pravne (9,5%), ekonomske (8,9%) i poljoprivredne (8,5%), a najmanje na šumarske (0,7%), farmaceutске (1,3%), stomatološke (1,5%), rudarske (1,9%), veterinarske (2,7%), arhitektonske (2,7%), hemisko-tehnološke (3%) i prirodno-matematičke (3,6%).

Davaoci stipendija

Zakon polazi od načela da stipendije može davati svako, ali se on odnosi, uglavnom, na stipendije koje daju državni organi, fakulteti, škole, ustanove koje vrše javne službe, a imaju svojstvo pravnog lica i privredne i zadružne organizacije. Ostale stipendije regulisane su ili posebnim propisima (vojne stipendije) ili ostavljene slobodnom režimu (stipendije društvenih organizacija, privatnih pravnih lica, pojedinaca i slično).

Prema anketi Sekretarijata za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća (31 marta 1957 g.), od ukupno 32.336 stipendija u Jugoslaviji u školskoj 1956/57 g. stipendije su davali: narodni odbori srezova i opština 19.559 stipendija (60,5%), privredne organizacije 7.512 (23,2%), društvene organizacije 427 (1,3%), republički saveti za školstvo i prosvetu i organi državne uprave 1.424 (4,4%), fakulteti 2.722 (8,4%) i ostali 692 (2,1%). Najveći broj stipendija daju narodni odbori i privredne organizacije, a manje fakulteti, republički saveti i slično.

Republički saveti za školstvo, uglavnom, stipendiraju lica koja su ratom ili radom u društvenim organizacijama i državnom i privrednom aparatu bila sprečena da završe školovanje. Republički saveti za školstvo, fakulteti, akademije i dr. dodeljuju stipendije za one studije za koje nisu direktno zainteresovani narodni odbori i preduzeća ili ustanove (arheologija, etnologija, klasični jezici itd.).

Visina stipendija

Radi ujednačavanja iznosa stipendija, Savezno izvršno veće donelo je odluku o visini stipendija^a. Stipendije u zemlji (izuzev vojnih stipendija) mogu se davati u mesečnim iznosima: za redovne studije na fakultetima, umetničkim akademijama i višim školama — do 5.000 dinara, a za poslednje dve godine studija do 6.000 dinara; za naučno i stručno usavršavanje do 10.000 dinara; za školovanje u stručnim, srednjim umetničkim školama i višim razredima gimnazije — do 4.000 dinara. Slepica lica dobijaju znatno uvećane stipendije.

Učenici majstorskih škola i radničkih odeljenja srednjih stručnih škola, koji za vreme redovnog pohađanja škole ostaju u radnom odnosu sa skraćenim radnim vremenom, lica koja prekidaju radni odnos zbog odlaska na naučno ili stručno usavršavanje i lica koja su zbog učešća u Narodno-oslobodilačkom ratu ili zbog važnih državnih i društvenih zadataka bila sprečena da na vreme završe redovno školovanje mogu dobiti stipendiju u većem iznosu od propisane.

Lica koja imaju dečji dodatak mogu dobiti stipendiju najviše u visini razlike između najvišeg iznosa stipendije i iznosa dečjeg dodatka koji se za njih isplaćuje.

Davaoci stipendija ne pridržavaju se uvek propisa o visini stipendija, naročito privredna preduzeća, koja ponekad svojim stipendistima dodeljuju i posebne nagrade, premije i mesečne pomoći.

Prema Anketi Sekretarijata za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća, prosečne mesečne stipendije u školskoj 1956/57 g. iznosile su: u školama za učenike u privredi 2.282, u stručnim školama sa praktičnom obukom 3.370, u gimnazijama 3.211, u srednjim stručnim školama 4.091, u školama za obrazovanje nastavnog kadra 3.489, u višim školama 6.015, u majstorskim školama 5.700, u srednjim umetničkim školama 3.940, na fakultetima, visokim školama i umetničkim akademijama 5.056, na stručnom usavršavanju (specijalizaciji) 12.827.

Između pojedinih vrsta škola postoje često znatne razlike u visini stipendija. U srednjim stručnim školama prosečna stipendija kod rudarskih škola iznosi 6.630, kod medicinskih 3.670, kod ekonomskih 4.422, kod poljoprivrednih 3.693. U višim školama najveće su stipendije kod upravnih škola — prosečno 12.351 dinar, dok kod viših pedagoških škola iznose 5.618, kod više stručne pedagoške škole 5.103, a kod viših škola za sanitarnu tehnicare 4.081 dinar. Slušaoci upravnih škola primaju stipendije u visini plate koju su imali pre polaska u školu. Kod visokih škola najveće su stipendije na akademijama za pozorišnu umetnost (6.193), zatim na geološkim fakultetima (6.000), na mašinskim fakultetima (5.711), šumarskim (5.547), rudarskim (5.435), građevinskim (5.396), a najmanji na stomatološkim (4.058) i veterinarskim fakultetima (3.158).

Komisije za stipendije

U narodnim republikama, autonomnim jedinicama, srezovima i opštinama obrazovane su komisije za stipendije. One se, po Osnovnom zakonu o stipendijama, moraju osnovati u svakoj opštini koja daje ma i jednu stipendiju. Komisije za stipendije vode politiku stipendiranja na teritoriji opštine, sreza odnosno republike, vode evidenciju svih stipendija na svojoj teritoriji, bez obzira na to ko je davalac stipendije, vrše kontrolu nad davanjem stipendija i upravljaju fondovima za stipendije.

Komisiju za stipendije sačinjavaju prosvetni, kulturni i drugi javni radnici. Članove republičke komisije, odnosno komisije autonomne jedinice imenuje republički savet za školstvo, odnosno savet za školstvo autonomne jedinice, a članove sreske, odnosno opštinske komisije narodni odbor na predlog nadležnog saveta za školstvo. Jednog člana komisije za stipendije bira studentska ili omladinska organizacija.

Posebne komisije za stipendije obrazuju se i u preduzećima i drugim privrednim organizacijama koje daju stipendije. Članove ovih komisija imenuje radnički savet odnosno najviši organ upravljanja privredne organizacije.

Fondovi za stipendije

Sredstva za stipendije, prvenstveno za one koje daju državni organi, obezbeđuju se iz fondova za stipendije — republičkih, koje osnivaju republička izvršna veća, i fondova narodnih odbora, koje osnivaju narodni odbori srezova i opština. Ako se daje manji broj stipendija, dve ili više opština mogu osnovati zajednički fond.

Sredstva fondova čine dotacije i pokloni privrednih, zadrugnih i društvenih organizacija, kao i pravnih lica i pojedinaca. Društvene organizacije mogu dati svoja sredstva u fondove za stipendije i odrediti uslove pod kojima će se davati stipendije od ovih sredstava. Ako narodni odbor nema uslova za osnivanje fonda, sredstva za stipendije obezbeđuje u svom budžetu.

Fondovi za stipendije imaju svojstvo pravnog lica. Svaki fond ima svoja pravila, koja sadrže odredbe o nameni fonda, prihodima i načinu upotrebe fonda, o organima upravljanja, načinu njihovog obrazovanja i njihovim pravima i dužnostima. Komisija za stipendije, kao organ upravljanja fondom, donosi pravila fonda koja potvrđuje organ koji je imenovao komisiju.

Izbor stipendista

Davalac stipendije, odnosno komisija za stipendije raspisuje javni konkurs za izbor stipendista. Na konkursu može učestvovati svaki jugoslovenski građanin. U okviru konkursa za stipendije, komune mogu predvideti prednost za kandidate sa svog područja, a privredne organizacije za decu članova svog kolektiva. U okviru uslova predviđenih u konkursu, prednost imaju deca palih boraca Narodnooslobodilačkog rata i žrtava fašističkog terora, kao i kandidati slabijeg imovnog stanja. Inače je organ, koji vrši izbor, potpuno nezavisan pri izboru i dužan je izabrati onog ko najbolje ispunjava uslove.

Kod ustanova koje imaju svojstvo pravnog lica konkurs raspisuje i vrši izbor najviši organ upravljanja. Ako stipendiju daje fakultet ili škola, za izbor nije potrebna posebna komisija — izbor vrše organi društvenog upravljanja: na fakultetima fakultetska uprava, a u stručnim školama i višim gimnazijama školski odbor ili davalac stipendije.

Da bi se u punoj meri obezbedila prava učesnika konkursa, oni imaju pravo žalbe protiv odluke organa koji vrši izbor. Ako organ koji rešava po žalbi utvrdi da konkurs nije sproveden po propisanom postupku, poništava izbor i konkurs ili samo izbor.

Prava i dužnosti davalaca stipendije i stipendista

Davalac stipendije zaključuje sa stipendistom pismeni ugovor koji sadrži sve osnovne elemente: visinu stipendije, način isplate i trajanje stipendije. Davalac stipendije dužan je da redovno i blagovremeno isplaćuje ugovorenu stipendiju, a stipendist da na zahtev komisije za stipendije ili davaoca stipendije podnosi pismenu potvrdu o polaganju ispita i izvršavanju školskih obaveza. Davaoci stipendija, odnosno komisije za stipendije dužni su da vrše kontrolu nad školovanjem svojih stipendista. Ako stipendist na vreme ne polaže ispite ili je pokazao slab uspeh, dužni su da mu obustave isplatu stipendije i da odrede rok u kome treba da položi ispite i izvrši svoje školske obaveze.

Stipendist može raskinuti ugovor o stipendiji ako bez svoje krivice ne može da izvrši obaveze iz ugovora u pogledu školovanja odnosno usavršavanja. U tom slučaju nije dužan da vrati iznose koje je primio na ime stipendije.

Da bi se obezbedila evidencija i omogućila kontrola stipendija, davaoci stipendija i opštinske komisije za stipendije dostavljaju po jedan primerak ugovora sreskoj komisiji za stipendije koja ga, preko republičke komisije za stipendije, dostavlja fakultetu odnosno školi koju pohađa stipendist. Na taj način sve komisije za stipendije imaju potpunu evidenciju svih stipendista sa svog područja, a škola svih stipendista u svojoj školi bez obzira na to ko daje stipendiju. Fakulteti i škole vode evidenciju svih stipendista — svojih studenata odnosno učenika, i na kraju školske godine podnose izveštaj o njihovom uspehu u školovanju. Ove izveštaje oni dostavljaju sreskoj komisiji za stipendije odakle su stipendisti, koja o tome obaveštava davaoca stipendije i preduzima odgovarajuće mere.

Da bi se sprečilo preuzimanje studenata koje neko već stipendira od strane privrednih organizacija i ustanova, predviđene su oštre kazne (za odgovorna lica novčana kazna od 10.000 do 50.000 dinara, a za privredne organizacije ili ustanove

^a »Službeni list FNRJ«, br. 33/55 sa izmenama i dopunama u br. 30/56.

od 100.000 do 500.000 dinara). Stipendist koji stupi u službu protivno ugovoru kažnjava se novčanom kaznom od 10.000 do 50.000 dinara; ako stipendist bez opravdanog razloga raskine ugovor o stipendiji, ne može dobiti drugu stipendiju bez prethodne saglasnosti davaoca stipendije sa kojim je ugovor raskinuo.

Stipendije za školovanje u inostranstvu

Savezno izvršno veće donelo je posebnu uredbu o stipendijama za školovanje i za stručno i naučno usavršavanje u inostranstvu.⁴ Propisi ove Uredbe odnose se na školovanje, stručno i naučno usavršavanje u inostranstvu, kao i na usavršavanje umetnika. Uredba se ne odnosi jedino na radnike i službenike koje privredna organizacija po ugovoru sa inostranim preduzećem upućuje u inostranstvo radi upoznavanja s mašinama i drugim uređajima.

Stipendije za redovno školovanje u inostranstvu daju se, ako za takvo školovanje odnosno usavršavanje nema uslova u zemlji ili kad u inostranstvu postoje uslovi koji omogućuju bolje školovanje odnosno usavršavanje. Stipendije se daju i na osnovu međunarodnih sporazuma.

I stipendije za inostranstvo daju se na osnovu konkursa. Ako je davalac Savezno ili republičko izvršno veće, stipendije se mogu dati i bez konkursa. Za inostrane stipendije koje se dodeljuju preko univerziteta ili fakulteta, konkurs raspisuje i izbor stipendista vrši univerzitetski odnosno fakultetski savet. Za stipendije koje se dodeljuju preko državnih organa, ustanova ili organizacija konkurs raspisuje i izbor vrši komisija za stipendije koju obrazuje državni organ odnosno ustanova ili organizacija preko koje se dodeljuje stipendija.

Davaoci

Stipendije za školovanje i usavršavanje u inostranstvu daju domaći i inostrani davaoci (Tehnička pomoć OUN, inostrane vlade i dr.). Dok se domaće stipendije mogu davati stipendistima neposredno, inostrane stipendije mogu se primati samo preko univerziteta i fakulteta odnosno preko državnih organa, ustanova ili organizacija koje odredi Sekretarijat za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća. O svakoj stipendiji za školovanje i usavršavanje u inostranstvu koja traje duže od tri meseca zaključuje se pismeni ugovor.

Preko komisije za tehničku pomoć OUN dato je u 1954 g. 1.032, u 1955 g. 974 i u 1956 g. 999 stipendija za specijalizaciju u inostranstvu. Preko UNESCO-a dodeljeno je od 1951 g. do 1956 g. 19 stipendija iz oblasti prosvete, a preko Tehničke pomoći UNESCO-a 68 stipendija u 1955 g. i 16 stipendija u 1956 g. za proučavanje pitanja u vezi sa reformom školstva. U 1956 g. dodeljene su 174 stipendije inostranih vlada za usavršavanje u inostranstvu, od kojih 78 za usavršavanje jezika.

Visina stipendija. Prava stipendista

Visina domaćih stipendija za lica koja se nalaze u inostranstvu na usavršavanju iznosi 60% od plate koju po propisima imaju službenici odnosno radnici odgovarajuće kategorije na službi u jugoslovenskim preduzećima u inostranstvu. Visina inostrane stipendije određuje se prema sporazumu sa inostranim davaocem. Ako inostrana stipendija nije dovoljna za pokriće najnužnijih troškova, može se, izuzetno, dati i domaća stipendija kao dopunska, s tim što ukupan iznos inostrane i domaće stipendije ne može preći iznos propisan za domaću stipendiju lica u radnom odnosu.

Licima u radnom odnosu dok su na usavršavanju u inostranstvu pripada pored stipendije i plata: ako imaju porodicu na izdržavanju, a u inostranstvu borave najviše tri meseca, pripada im redovna plata; ako borave preko tri meseca dobijaju 75—30% plate. Za vreme usavršavanja u inostranstvu pripada im i dodatak na decu. Lica u radnom odnosu kojima je data domaća stipendija dobijaju dnevnicu kao pri službenom putovanju i naknadu troškova za voznu kartu. Lica upućena na usavršavanje u inostranstvo imaju pravo na zdravstvenu zaštitu.

Nadzor nad davanjem stipendija za školovanje i stručno i naučno usavršavanje u inostranstvu vrši Sekretarijat za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća (vrši nadzor nad zakonitošću akata o davanju stipendija, vodi evidenciju svih stipendista i vrši registraciju ugovora koje sklapaju inostrani davaoci stipendija sa domaćim organima, ustanovama i organizacijama, preko kojih se daju inostrane stipendije). Sekretarijat za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća obrazovao je u 1956 g. stručni savet za pitanja stipendija. Savet proučava pitanja u vezi s davanjem domaćih i inostranih stipendija i predlaže mere i propise o davanju domaćih i inostranih stipendija.

⁴ Uredba o stipendijama za školovanje i usavršavanje u inostranstvu (»Službeni list FNRJ«, br. 32/56).

Vojne stipendije

Stipendije koje daje Jugoslovenska narodna armija regulisane su posebnim Pravilnikom koji je 1956 g. doneo državni sekretar za poslove narodne odbrane.⁵

Pored studenata, Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane, počev od školske 1957/58 g., stipendira i učenike VII i VIII razreda gimnazije odnosno III i IV razreda srednjih stručnih škola, koji će posle završenog školovanja u srednjoj školi u građanstvu stupiti na vojno školovanje u jednu od vojnih akademija.

Lica kojima se daju stipendije Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane imaju status građanskih lica za vreme školovanja. Po završetku školovanja postavljaju se kao aktivni oficiri ako su sa uspehom završili školu za rezervne oficire, a u protivnom kao vojni službenici odnosno službenici — građanska lica.

Visina stipendija

Stipendije Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane za studente univerziteta daju se u iznosima od 5.500 do 9.000 dinara mesečno, i to studentima I godine — 5.500, II godine — 6.000, III godine — 7.200, IV godine — 8.000, studentima V i VI godine i absolventima — 9.000 dinara.

Osim stipendija, studentima tehničkih, medicinskih, stomatoloških i farmaceutskih fakulteta dodeljuje se početkom školske godine, a po upisu zimskog semestra, jednokratna godišnja naknada za školski pribor u iznosu od 7.000 do 10.000 dinara, zavisno od godine studija.

Ako absolvent prirodno-matematičkog, pravnog, ekonomskog ili farmaceutskog fakulteta ne završi studije u roku od 8 meseci, a absolvent tehničkog, medicinskog, stomatološkog ili veterinarskog fakulteta u roku od 18 meseci posle absolviranja, umanjuje mu se iznos stipendije za 10 do 20%. Ovakvo umanjenje stipendija isplaćuje se najviše od 6 do 10 meseci, a posle tog vremena gubi pravo na dalji prijem stipendije.

Stipendije učenika srednjih škola iznose od 4.000 do 6.000 dinara mesečno, i to učenika VII razreda gimnazije i III razreda srednje stručne škole — 4.000 dinara, učenika VIII razreda gimnazije i IV razreda srednje stručne škole — 5.000 dinara, a učenika V razreda učiteljske škole — 6.000 dinara.

Obaveze vojnih stipendista

Vojni stipendisti-studenti dužni su na zahtev nadležnih vojnih starešina, podnositi početkom svake školske godine uverenje fakulteta o upisanom narednom semestru i položenim ispitima prethodne školske godine.

Vojnom stipendisti u toku studija se uskraćuje dalja isplata stipendije ako promeni vrstu fakulteta odnosno oteka, ako zbog nepoloženih ispita ne može upisati naredni semestar (osim u slučaju duže bolesti ili drugog opravdanog razloga), ako zanemari studije i zbog toga ne polaže redovno ispite i u slučaju ako ne završi studije u određenom roku. Oni su obavezni da po završetku studija ostanu u službi JNA najmanje dvostruki broj godina od vremena za koje su bili stipendirani, ali ne manje od 6 godina.

Stipendisti koji ne izvrše svoju obavezu prema JNA dužni su da Državnom sekretarijatu za poslove narodne odbrane vrte celokupan iznos primljenih stipendija i drugih novčanih naknada, koje su im isplaćivane u toku stipendiranja.

Vojnom stipendisti-učeniku stipendija se može uskratiti ako svojom krivicom izgubi pravo na dalje školovanje, samovoljno prekine školovanje, ponavlja razred ili ako promeni vrstu škole bez odobrenja nadležnih starešina.

Učenici stipendisti kojima je uskraćena vojna stipendija dužni su vratiti primljene iznose stipendija Državnom sekretarijatu za poslove narodne odbrane.

Po završetku školovanja u srednjoj školi, vojni stipendisti su dužni stupiti u jednu od vojnih akademija i po završetku školovanja oštati na službi u JNA u svojstvu aktivnih oficira. Ukoliko vojni stipendist ne stupa u vojnu akademiju, dužan je Državnom sekretarijatu za poslove narodne odbrane nadoknaditi sve iznose primljene na ime stipendije.

M. F.

IZVORI:

Osnovni zakon o stipendijama, »Službeni list FNRJ«, br. 32/55, 53/56.

Odluka o visini stipendija, »Službeni list FNRJ«, br. 33/55, 30/56. Uredba o stipendijama za školovanje i usavršavanje u inostranstvu, »Službeni list FNRJ«, br. 32/56.

Pravilnik o stipendijama Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane i o školovanju vojnih lica u školama u građanstvu, »Službeni vojni list«, br. 7/56.

Informacija o stipendiranju u FNRJ, materijal Sekretarijata za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća, Beograd, 1957.

⁵ Pravilnik o stipendijama Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane i o školovanju vojnih lica u školama u građanstvu (»Službeni vojni list«, br. 7/56).

AKADEMISKI SAVET FNRJ

Zadaci i organizacija

Akademski savet FNRJ osnovan je Uredbom Vlade FNRJ 1948 g.¹ Ovom uredbom i izmenama i dopunama ove uredbe² određeni su Akademiskom savetu, između ostalih, i sledeći zadaci: da uskladjuje i povezuje naučni rad akademija nauka, da pokreće zajedničke naučne radove za sve akademije i osniva zajedničke institucije; da predstavlja jugoslovensku nauku u zemlji i inostranstvu; da prati naučni rad svih naučnih ustanova i organizacija u zemlji; da organizuje naučna ispitivanja i ekspedicije u zemlji i inostranstvu; da daje mišljenja o naučnim problemima i predlaže državnim vlastima mere za unapređenje naučnog rada. Tako obimni zadaci predviđeni su uredbom, jer je postojala zamisao da Akademiski savet preraste u saveznu akademiju nauka. Međutim, pokazalo se da formiranje jedinstvene centralne akademije ne bi odgovaralo strukturi naše države i razviti društvenog sistema u Jugoslaviji. Zato Akademski savet nije prerastao u saveznu akademiju, ni dobio neke od kompetencija predviđene aktom o osnivanju Akademiskog saveta.³

Akademski savet čine po tri predstavnika svake akademije nauka u zemlji. Oni biraju iz svojih redova predsednika, potpredsednika i sekretara, koji čine Upravu Akademiskog saveta. Akademski savet ostvaruje svoje zadatke preko zasedanja Saveta, sastanaka Uprave, preko raznih odbora i drugih organa koje formira, te putem publikacija koje izdaje. Zasedanja Akademiskog saveta održavaju se po potrebi, a najmanje triput godišnje. Poslove između zasedanja Akademiskog saveta vodi Uprava. Radi pripreme materijala za rad Saveta i sprovođenja zaključaka Saveta i Uprave postoji sekretarijat.

Sada su članovi Akademiskog saveta: akademik Siniša Stanković, akademik Aleksandar Belić i akademik Ivo Andrić, predstavnici Srpske akademije nauka; akademik Andrija Štampar, akademik Marko Kostrenčić i akademik Grga Novak, predstavnici Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti; akademik Milan Vidmar, akademik Milko Kos i akademik France Stele, predstavnici Slovenske akademije znanosti i umjetnosti. Većina njih su članovi Akademiskog saveta od njegovog osnivanja. Upravu Akademiskog saveta sačinjavaju: akademik Siniša Stanković, kao predsednik; akademik Marko Kostrenčić, kao potpredsednik i akademik France Stele, kao sekretar.

Delatnost

Akademski savet je od svog osnivanja radio, pre svega, na rešavanju pojedinih pitanja važnih za razvitak naučnog života, iznoseći ih pred odgovorne državne organe (podizanje naučnih kadrova, nabavka naučne literature i opreme, razvijanje i nagrađivanje naučnih radnika, predstavljanje naše nauke u inostranstvu, informisanje inostrane naučne javnosti o naučnom radu u Jugoslaviji, donošenje propisa o naučnom radu, evidencija naučnih ustanova i naučnih radnika i dr.).

U zajednici sa Arhivskim savetom FNRJ Akademski savet je organizovao mikrofilmovanje dokumenata važnih za istoriju naših naroda u pojedinim inostranim arhivama, pripremu, u saradnji sa drugim organizacijama, savetovanja o naučnim osnovama borbe protiv korova i naučnim osnovama borbe protiv erozije i pokretao druge razne naučne radove. Od 1951 g. rukovodio je, preko posebnih odbora, nekim našim okeanografskim i hidrobiološkim ustanovama (Institutom za oceanografiju i ribarstvo u Splitu, Institutom za ribarstvenu biologiju u Rovinju, Oceanografskom stanicom u Dubrovniku, Ribarstvenom stanicom u Stonu, Oceanografskom stanicom na Rijeci i Hidrobiološkim zavodom u Ohridu), koje su 1954 g. predate u nadležnost republika na čijim su se teritorijama nalazile. Od posebne je važnosti bila aktivnost Akademiskog saveta na usavršavanju naučnih kadrova. Akademski savet je u periodu od 1950 g. do 1953 g. uputio u inostranstvo na studijska usavršavanja i upoznavanja sa razvikom i stupnjem savremene nauke 119 naučnih radnika iz svih republika. Ukupno vreme koje su ovi naši naučni radnici proveli na usavršavanju u inostranstvu iznosi oko 15 godina.

Pri Akademiskom savetu formirana je ove godine Nacionalna komisija FNRJ za Međunarodnu geofizičku godinu sa 10 potkomisija (za meteorologiju, geomagnetizam, jonosferu, kosmičke zrake, longitude i latitude, oceanografiju, rakete, gravimetriju, seizmologiju i hidrologiju). Zadatak ove nacionalne komisije je da organizuje u našoj zemlji određena istraživanja u okviru Međunarodne geofizičke godine 1957/58.

¹ Uredba o osnivanju i delokrugu rada Akademiskog saveta FNRJ (»Službeni list FNRJ«, br. 47/48).

² Uredba o izmenama i dopunama Uredbe o osnivanju i delokrugu rada Akademiskog saveta FNRJ (»Službeni list FNRJ«, br. 45/49).

³ Zakonom o organizaciji naučnog rada, objavljenim u »Službenom listu FNRJ«, br. 34/57, predviđa se da neke od dosadašnjih nadležnosti Akademiskog saveta predu na Savezni savet za naučni rad.

Važna delatnost Akademiskog saveta sastoji se u povezivanju rada akademija nauka. Akademski savet je preduzimao razne mere za razvijanje saradnje između akademija nauka i njihovih institucija: koordiniranje rada odeljenja i povezivanje aktivnosti pojedinih instituta tri akademije, međusobno obaveštavanje akademija o inostranim publikacijama koje primaju, organizovanje zajedničkih naučnih sastanaka i drugo. Pored toga, Akademski savet je organizovao zajednički rad akademija, kao i naučnih ustanova i naučnih radnika i van akademija, na više konkretnih naučnih poslova: inventarisanje flore, faune i geje Jugoslavije, izrada istoriskog atlasa naše zemlje, izrada rečnika srednjovekovne latinštine, izučavanje rimskog limesa na našoj teritoriji, onomastička ispitivanja i formirao posebne organe za vođenje ovih poslova.

Veoma razvijena grupa aktivnosti Akademiskog saveta jeste održavanje i razvijanje naučnih veza sa inostranstvom. Takve veze Akademski savet je ostvarivao upućivanjem predstavnika Jugoslavije na naučne skupove u inostranstvu, učlađivanjem u međunarodne naučne organizacije, obezbeđivanjem sredstava za uplatu članarina u inostranim naučnim organizacijama, razmenom naučnih radnika sa inostranstvom i izdavanjem svoje publikacije za inostranstvo. Da bi jugoslovenska nauka bila što pravilnije reprezentovana na naučnim skupovima u inostranstvu, Akademski savet je o izboru delegata rešavao na svojim zasedanjima, a na osnovu predloga akademija, univerziteta i drugih naučnih organizacija, zahtevajući da delegati, koji su istovremeno zvanični predstavnici zemlje, po mogućnosti aktivno učestvuju u referatima i saopštenjima na skupovima na koje su upućeni. Akademski savet je od 1949 g. do kraja 1956 g. uputio na naučne skupove u inostranstvo ukupno 536 delegata. Godine 1949 uputio je na kongrese u inostranstvo 27 naučnih radnika, 1950—116, 1951—61, 1952—100, 1953—103, 1954—42, 1955—53, 1956—34.⁴ Ove godine je do kraja septembra Akademski savet uputio na naučne skupove u inostranstvo 36 naučnih radnika. Prema tome, od svoga osnivanja do sada Akademski savet je uputio svega 572 naučna radnika, koji su učestvovali na 373 naučna skupa u inostranstvu.

Akademski savet je od svog osnivanja posvećivao veliku pažnju uspostavljanju naučnih veza sa inostranstvom. Akademski savet je postao član 15 međunarodnih naučnih unija koje objedinjuju naučnike određenih naučnih oblasti iz velikog broja zemalja i koje imaju zadatak da razvijaju međunarodnu naučnu saradnju, organizuju zajedničku naučnu aktivnost i pripremaju internacionalne kongrese iz odgovarajućih naučnih oblasti. Radi održavanja stalne veze sa naučnim unijama i izvršavanja obaveza koje proističu iz članstva u njima, pri Akademiskom savetu formirani su nacionalni komiteti sastavljeni od po 8 do 10 istaknutih naučnih radnika, predstavnika akademija nauka i naučnih organizacija. Pri Akademiskom savetu danas postoji 15 takvih nacionalnih komiteta: za astronomiju; za biologiju nauke; za geografiju; za geodeziju i geofiziku; za istorijske nauke; za istoriju umetnosti; za matematiku; za istraživanje Mediterana; za teoriju i primenu mehaniku; za orijentalistiku; za radio istraživanja; za čistu i primenu fiziku; za čistu i primenu hemiju; za sumarska istraživanja i za istoriju nauka. Istovremeno Akademski savet je uplaćivao svake godine članarine (kotizacije) na ime članstva u inostranim naučnim organizacijama većem broju naučnih ustanova i pojedinih naučnih radnika iz svih naučnih republika. Tako je 1956 godine uplatio 53 kotizacije za naučne ustanove i 224 kotizacije za pojedine naše naučne radnike.

Radi razvijanja naučnih veza sa inostranstvom, Akademski savet je, takođe, u toku poslednjih godina pozvao izvestan broj istaknutih naučnih radnika da posete Jugoslaviju. Akademski savet je na pozive iz drugih zemalja uputio veći broj naučnih radnika koji su kao gosti pojedinih inostranih naučnih organizacija boravili u inostranstvu. U martu 1957 g. Akademski savet je sa Poljskom akademijom nauka utvrdio Sporazum o razmeni poljskih i jugoslovenskih naučnih radnika. Na osnovu tog Sporazuma predviđeno je da oko 25 poljskih i oko 25 jugoslovenskih naučnih radnika provedu u Poljskoj odnosno Jugoslaviji po 50 nedelja. Ova razmena je u toku.

Radi upoznavanja inostrane naučne javnosti sa naučnim radom u Jugoslaviji Akademski savet izdaje od 1953 g. »Bulletin scientifique«. U Biltenu se objavljuju saopštenja o važnijim naučnim radovima koji se kod nas obavljaju ili su objavljeni u naučnim publikacijama, naučnim institucijama i o drugim značajnim momentima za jugoslovensku nauku. Bilten izlazi tromesečno, sa člancima na engleskom, francuskom, nemačkom i ruskom jeziku. Glavna redakcija Biltena je u Zagrebu, a republičke redakcije su pri trima jugoslovenskim akademijama nauka.

N. R.

IZVOR :

Godišnji izveštaj o radu Akademiskog saveta FNRJ od 1949—1956.

⁴ Na naučne skupove u inostranstvu, pored Akademiskog saveta, stalno su upućivale delegate i druge naučne organizacije i ustanove. Naročito je broj delegata upućenih mimo Akademiskog saveta povećan od 1954 g. pa je zato smanjen broj naučnih radnika koje je upućivao Akademski savet.

DUBROVAČKE LETNJE IGRE

Od 1950 g. u Dubrovniku, poznatom turističkom mestu na Jadranu, svakog se leta održavaju letnje igre na kojima umetnički ansambli iz cele zemlje daju odabrane pozorišne i muzičke priredbe.

Dubrovnik je podesno mesto za održavanje velikih letnjih festivala.¹ U ovom gradu renesansne arhitekture i bogatih kulturno-istorijskih tradicija na 14 prirodnih pozornica (trgovi, tvrđave, parkovi, luke) mogu se prikazivati predstave pod vedrim nebom u letnjim mesecima. Afirmaciji Dubrovačkih letnjih igara doprineo je naročito odabran program i kvalitet umetničkog izvođenja.

Dubrovačke letnje igre u 1950 g. pokrenulo je Ministarstvo za nauku i kulturu FNRJ. Godine 1951 Narodni odbor Dubrovnika dodelio je posebna sredstva Narodnom kazalištu u Dubrovniku za održavanje letnjih igara. Od 1952 do 1957 g. Dubrovačke letnje igre je organizovalo Ministarstvo, odnosno Sekretarijat za nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske.

Od 1955 g. Dubrovačke letnje igre, kao značajna kulturna manifestacija jugoslovenskih naroda, održavaju se pod pokroviteljstvom predsednika Republike Josipa Broza Tita.

Dubrovačke letnje igre se samostalno finansiraju, ali dobijaju pomoć i od zajednice. Dubrovačkim letnjim igrama od 1957 g. rukovode organi društvenog upravljanja i to: Plenarni odbor od 25 članova i Izvršni odbor od 7 članova. Umetnički savet, koji čine 16 poznatih kulturnih radnika (reditelji, književnici, muzičari, glumci i dr.), stara se o izboru i pripremi repertoara.

Dubrovačke letnje igre održavaju se u julu i avgustu — za vreme najživlje turističke sezone.

*

Na pozornicama Dubrovnika, pored festivalskog ansambla, koji je sastavljen od glumaca raznih pozorišta, učestvuju pojedina naša pozorišta u punom sastavu. Pored dr Marka Foteza, koji je režirao većinu predstava na Dubrovačkim letnjim igrama u 1950 g., učestvovali su režiseri dr Branko Gavela, Vlado Habunek, Kalman Mesarić i Bojan Stupica.

*

Prve dubrovačke letnje igre organizovane 1950 g. trajale su 13 dana. Za to vreme održano je 13 priredbi (10 dramskih predstava, dve muzičke i jedna folklorna priredba). Ovom festivalu prisustvovalo je 14.908 gledalaca i slušalaca, od kojih oko 400 stranih gostiju.

Druge dubrovačke letnje igre (1951 g.) trajale su 64 dana. Dato je 47 priredbi (25 dramskih i 22 muzičke) pred 18.736 gledalaca (oko 3.000 stranih).

Treće dubrovačke letnje igre (1952 g.) trajale su 77 dana. Održane su 53 priredbe (30 dramskih i 23 muzičke) pred 27.403 gledaoca (oko 6.000 stranih).

Na četvrtim dubrovačkim letnjim igrama (1953. g.) za 99 dana održane su 63 priredbe (35 dramskih predstava, 28 muzičkih i 6 folklornih) pred 30.522 gledaoca (oko 12.000 stranih).

Na petim dubrovačkim letnjim igrama (1954 g.) u toku 93 dana održano je 87 priredbi (42 dramske, 35 muzičkih, 10 folklornih) pred 54.939 gledalaca (oko 20.000 stranih).

Šeste dubrovačke letnje igre (1955 g.) trajale su 83 dana. Održano 89 priredbi (45 dramskih, 35 muzičkih i 9 folklornih) pred 63.857 gledalaca (20.000 stranih).

Sedme dubrovačke letnje igre (1956 g.) trajale su 63 dana. Održano je 75 priredbi (35 dramskih, 35 muzičkih i 5 folklornih) pred 61.123 gledaoca (25.000 stranih).

Osme dubrovačke letnje igre održane su od 1. jula do 31. avgusta 1957 g. Predsednik Osmih dubrovačkih letnjih igara bio je Mate Jakšić, a direktor prof. Josip Depolo.

U pozorišnom programu Osmih dubrovačkih letnjih igara učestvovala su pojedina pozorišta ili je predstave pripremio festivalski ansambl sastavljen od glumaca raznih jugoslovenskih pozorišta za nastupanje na dubrovačkim igrama. Prikazana su sledeća dela:

»Car Edip« (Narodno pozorište — Beograd) od Sofokla, u režiji dr Huga Klajna izveden je na tvrđavi Revelin;

»Ribarske svade« (Hrvatsko narodno kazalište — Zagreb) od Karla Goldonija, u režiji Bojana Stupice u Gradskoj ulici;

»Jovadin« (Zagrebačko dramsko kazalište) prema Molijevom delu »Plemeniti gospodin Pursonjak« napisao nepoznat dubrovački pisac iz XVIII veka, u režiji Mladena Škiljana, u parku Gradac;

»Hamlet« (Festivalski ansambl) od Šekspira, u režiji dr Marka Foteza na tvrđavi Lovrijenac;

»Na taraci« od Iva Vojnovića, u režiji dr Branka Gavele u Letnjikovcu porodice Gundulić;

»Ifigenija na Tavridi« od Getea, u režiji dr Branka Gavele u parku Gradac;

»Sid« od Korneja, u režiji Vlada Habuneka na tvrđavi Revelin.

U izvođenju pozorišnog programa na Osmim dubrovačkim letnjim igrama učestvovali su poznati članovi jugoslovenskih pozorišta — nosioci glavnih uloga: Marija Crnobori, Ervina Dragman, Mato Grković, Ljubiša Jovanović, Emil Kutijaro, Tonko Loza, Jovan Miličević, Raša Plavčić, Stane Sever, Viktor Starčić, Mira Stupica, Mira Župan i drugi.

U programu baleta prikazana su sledeća dela:

»Ohridska legenda« (Balet Narodnog pozorišta — Beograd) od Stevana Hristića, izvedena na Letnjoj pozornici. Koreografija Margareta Froman. Dirigent Oskar Danon;

»Labuovo jezero« (Balet Narodnog pozorišta — Beograd) od Čajkovskog prikazan na Letnjoj pozornici. Koreograf Nina Kirsanova. Dirigent Dušan Miladinović;

»Žizela« (Balet Narodnog pozorišta — Beograd) od Adolfa Šarla Adama izvedena na Letnjoj pozornici. Koreografija Leonida Lavrovskog (Moskva). Dirigent Bogdan Babić.

Muzički deo programa obuhvatio je sledeća dela:

»Don Kihot« (Opera Narodnog pozorišta — Beograd) od Žil Masnea izveden je na tvrđavi Revelin. Dirigent Oskar Danon;

»Boris Godunov« (Opera Narodnog pozorišta — Beograd) od Modesta Musorgskog, koncertno izvođenje na Boškovićevoj poljani. Dirigent Krešimir Baranović;

»Knez Igor« (Opera Narodnog pozorišta — Beograd) od Aleksandra Borodina, koncertno izvođenje na Boškovićevoj poljani. Dirigent Oskar Danon;

»Zlato Zadra« (Opera Hrvatskog narodnog kazališta — Zagreb) od Iva Brkanovića. Dirigent Demetri Žabre. Izvedeno na Boškovićevoj poljani;

»Otelo« (Opera Hrvatskog narodnog kazališta — Zagreb) od Đuzepe Verdia, izveden na tvrđavi Revelin. Dirigent Milan Saks.

U operskim predstavama učestvovali su istaknuti jugoslovenski pevači — nosioci glavnih uloga: Melanija Bugarinović, Biserka Cvejić, Žarko Cvejić, Miroslav Čangalović, Valerija Hejbalova, Josip Gostić, Sofija Janković, Latko Korošec, Tomislav Neralić, Dragomir Ninković, Evgenija Pinterović, Branko Pivnički, Dušan Popović, Marijana Radev, Drago Starc, Noni Žunec i dr. Od stranih pevača gostovala je mađarska operna pevačica Paula Takacz iz Budimpešte.

U predstavama baleta učestvovali su između ostalih: Jovanka Bjegejović, Stevan Grebeldinger, Vera Kostić, Branko Marković, Milan Momčilović, Katarina Obradović, Bojana Perić, Mira Sanjina i Dušana Sifnios.

Solističke koncerte su priredili: Lillian Kallir — klavir (Njujork), Wladislav Kedra — klavir (Varšava), Vladimir Ružđak, bariton (Zagreb), Melita Lorković — klavir (Beograd), Bernard Michelin — violončelo (Pariz), Henryk Szering — violina (Meksiko) i Marijana Radev — alt (Zagreb).

Pored toga, izveden je oratorij »Jovanka Orleanka na lomači« (Jeanne d'Arc au Bucher) od Artura Honegera i dva simfoniska koncerta pod vođstvom dirigenta Milana Horvata.

Hor Jugoslovenske narodne armije izveo je koncert jugoslovenske horske muzike, a hor Radio Zagreba muzičku komediju »Amfiparnasso« od Oracija Vekija.

Koncerte su priredili Slovenački vokalni oktet (Ljubljana), Zagrebački solisti pod rukovodstvom Antonija Jangira, Janjaček-kvartet (Brno), gradski orkestar iz Dubrovnika i ansambli narodnih igara Srbije »Kolo« (Beograd) i Hrvatske »Lado« (Zagreb).

U okviru Osmih dubrovačkih letnjih igara priredene su sledeće izložbe: »Jugoslovensko slikarstvo i skulptura«, Ivo Vojnović (povodom stogodišnjice rođenja), »Savremena primenjena umetnost Hrvatske« i Pede Milosavljevića na temu »Dubrovnik«.

Na priredbama Osmih dubrovačkih letnjih igara uzelo je učešća 1.800 jugoslovenskih i stranih umetnika. Prisustvovalo je 64.000 gledalaca (oko 24.000 stranih, — između ostalih, delegacije pozorišnih radnika iz Kanade, Sjedinjenih Američkih Država, Holandije, Poljske, Sovjetskog Saveza, Bugarske i Čehoslovačke).

J. Č.

¹ Prvi pokušaji organizovanja letnjih igara u Dubrovniku potiču pre Drugog svetskog rata. Povodom Svetskog kongresa PEN kluba 1933 g. ispred Duždeve palate prikazana je »Dubravka« od Ivana Gundulića. 1938 g. u čast dvadesetpetogodišnjice umetničkog rada poznatog jugoslovenskog violiniste Zlatka Balokovića održani su koncerti u Dubrovniku. Ta proslava bila je nazvana Prvi Dubrovački festival.

ZDRAVSTVENO OSIGURANJE RADNIKA I SLUŽBENIKA

Opšte karakteristike

Sistem obaveznog zdravstvenog osiguranja u Jugoslaviji, u posleratnom periodu, razvijao se uporedo sa izgradnjom celokupnog sistema socijalnog osiguranja. Umesto raznovrsnih, odvojenih vidova bolesničkog osiguranja, koji su postojali u predratnoj Jugoslaviji¹, formirano je posle rata jedinstveno obavezno zdravstveno osiguranje svih lica u radnom odnosu.

Osnovne karakteristike našeg zdravstvenog osiguranja su:

— jedinstveni sistem zdravstvenog osiguranja kojim se pod istim uslovima obezbeđuju jednaka prava za sva lica u radnom odnosu i članove njihovih porodica;

— zdravstveno osiguranje sprovodi jedna jedinstvena organizacija — služba socijalnog osiguranja preko svojih zavoda;

— sredstva za sprovođenje zdravstvenog osiguranja obezbeđuju se preko fondova socijalnog osiguranja, koji se formiraju na osnovu određene stope doprinosa koji uplaćuju obveznici doprinosa za socijalno osiguranje;

— usklađivanje obima prava i nivoa materijalnih davanja iz zdravstvenog osiguranja sa opštim ekonomskim mogućnostima zemlje;

— proširivanje kruga osiguranih lica na pojedine kategorije koja se bave samostalnom profesionalnom delatnošću.

U dosadašnjem periodu doneto je nekoliko značajnih propisa kojima su regulisane norme zdravstvenog osiguranja i koji po svojim principima i nivou prava označavaju stepen razvika socijalnog osiguranja u Jugoslaviji i odražavaju opštu brigu društva za pružanje zdravstvene zaštite osiguranim licima. Važniji od ovih propisa jesu: Zakon o socijalnom osiguranju radnika, nameštenika i službenika od 13. avgusta 1946²; Zakon o socijalnom osiguranju radnika i službenika i njihovih porodica od 21. januara 1950³; Zakon o zdravstvenom osiguranju radnika i službenika od 26. novembra 1954. godine⁴.

Krug osiguranih

Osnovnu kategoriju osiguranih, obuhvaćenih obaveznim zdravstvenim osiguranjem, čine sva lica u radnom odnosu, tj. svi radnici i službenici (aktivni osiguranci) i članovi njihovih porodica. Sa njima su izjednačeni u pravima: članovi prethodnih tela i organa vlasti koji primaju stalnu nagradu za rad; izabrana lica na stalnim dužnostima u društvenim organizacijama, stručnim udruženjima i komorama; članovi proizvođačkih i preradivačkih zadruga, koje se bave uslužnom delatnošću i dr., kao i članovi njihovih porodica.

Zdravstveno su osigurani i uživaoci ličnih i porodičnih penzija i invalidnina, kao i članovi njihovih porodica.

Sa određenim pravima iz zdravstvenog osiguranja i pod određenim uslovima osigurani su: učenici u privredi, učenici nižih i srednjih stručnih škola, studenti viših škola, fakulteta i visokih škola, stipendisti upućeni na školovanje ili stručno usavršavanje, lica otpuštena posle otsluženja vojnog roka u JNA i lica prijavljena kao nezaposlena kod državnih organa za posredovanje rada.

Pojedine kategorije slobodnih profesija (književnici, advokati, sveštenici, nosači prtljaga i dr.) imaju pravo na zdravstveno osiguranje po posebnim ugovorima koji se zaključuju između zavoda za socijalno osiguranje i profesionalnih organizacija ovih kategorija.

¹ Prvi pokušaj da se stvori potpuniji sistem zdravstvenog osiguranja za građane u radnom odnosu učinjen je Zakonom o socijalnom osiguranju radnika 1922 g. Međutim, do sprovođenja načela Zakona nije došlo, niti je ostvaren jedinstveni sistem zdravstvenog osiguranja. Postojalo je nekoliko samostalnih blagajni: za osiguranje državnog saobraćajnog osoblja, bolesnički fond brodarškog sindikata, četiri bratinske blagajne rudara, kao i privatne (društvena blagajna »Merkur« i više manjih fondova). Prema podacima Središnjeg ureda za osiguranje radnika, u periodu između 1922 i 1934 g. broj osiguranih se kretao od 400.709 (1922) do 631.181 (1930).

² »Službeni list FNRJ«, br. 65 od 13. VIII. 1946 g.

³ »Službeni list FNRJ«, br. 10 od 21. I. 1950 g.

⁴ »Službeni list FNRJ«, br. 51 od 8. XII. 1954 g.

Članovi porodica aktivnih osiguranih i uživalaca penzija i invalidnina, koji imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, jesu: braćni drug, deca, roditelji, očuh i maćeha, ded i baba, braća, sestre i unučad. Zakonom je propisano pod kojim uslovima i u kom obimu članovi porodice imaju pravo na zdravstveno osiguranje zavisno od radnog staža osiguranih, godina života članova porodice, da li je član porodice u zajedničkom domaćinstvu sa osiguranikom ili nije, materijalnog stanja članova porodice i sl.

Prema podacima Saveznog zavoda za socijalno osiguranje u 1956 g. zdravstvenim osiguranjem bilo je zaštićeno oko 6,965.000 lica, i to:

- aktivnih osiguranih — 2,625.000;
- uživalaca penzija i invalidnina — 463.000;
- lica privremeno van radnog odnosa — 73.000;
- članova porodica svih ovih kategorija — 3,778.000.

Obaveznim zdravstvenim osiguranjem, koje se obezbeđuje preko službe i fondova socijalnog osiguranja, obuhvaćeno je danas oko 39% stanovništva u Jugoslaviji⁵ (prema 18% u 1939).

Prava iz zdravstvenog osiguranja

U slučaju bolesti, povrede, trudnoće i porođaja, osiguranim licima se obezbeđuje zdravstvena zaštita koja obuhvata sledeća osnovna prava: lekarski pregled i lečenje u zdravstvenim ustanovama i u stanu bolesnika; davanje lekova i drugih lekovitih sredstava i sanitetskog materijala potrebnog za lečenje; lekarska i druga stručna nega i pomoć pre, za vreme i posle porođaja u zdravstvenim ustanovama i u stanu porodilje; zubna nega (vađenje zuba i lečenje bolesti zuba i sl.); lečenje (sa potpunom opskrbom) u onim objektima prirodnih lečilišta, koji su organizovani kao zdravstvene ustanove, kada je takvo lečenje neophodno.

Ako osiguranik ima određen radni staž, obezbeđuju mu se i sledeće vrste zdravstvene zaštite: zubotehnička pomoć i zubna protetička sredstva; proteze i druge ortopedske pomoćne i sanitarne sprave i lečenje u prirodnim lečilištima bez opskrbe, kad je takvo lečenje korisno ali nije neophodno.

Pravo na zdravstvenu zaštitu stiče se od prvog dana zasnivanja radnog odnosa, odnosno sticanja drugog svojstva koje daje pravo na zdravstveno osiguranje. Neko lice je u radnom odnosu ako radi najmanje polovinu radnog vremena koje je propisano za poslove na kojima radi, a izuzetno i za skraćeno radno vreme (naprimer, ako je po oceni nadležnog lekara oslobođeno da radi puno radno vreme, kao majke-dojilje i sl.).

Trajanje lečenja Zakonom nije ograničeno i traje za sve vreme dok neko lice ima svojstvo osiguranika. Međutim, ukoliko je priroda bolesti trajnijeg karaktera, takva lica mogu, pod uslovima propisa o invalidskom osiguranju, biti proglašena trajno nesposobnim i prevedena u invalidsku penziju.

Zdravstvena zaštita propisana Zakonom za osigurana lica je besplatna.

Novčane naknade

Zdravstveno osigurana lica imaju pravo na različite vidove novčanih naknada u vezi sa lečenjem i to:

1. Naknadu umesto plate za vreme sprečenosti za rad usled bolesti, povrede, trudnoće i porođaja i nege obolelog člana porodice.

Pravo na naknadu umesto plate stiču osiguranici od prvog dana zaposlenja, i pripada im od dana sprečenosti za rad.

Visina naknade uslovljena je radnim stažom korisnika ovog prava. Osiguranici sa neprekidnim radnim stažom manjim od šest meseci imaju manju naknadu od osiguranih

⁵ Za ocenu obuhvaćenog stanovništva zdravstvenom zaštitom treba uzeti u obzir da je organizovana redovna i besplatna zdravstvena zaštita, van službe i fondova socijalnog osiguranja, a na teret budžetskih sredstava narodnih odbora i drugih organa i za druge kategorije građana koji se ne nalaze u radnom odnosu. Tako je celokupna besplatna zdravstvena zaštita obezbeđena: svoj deci do tri godine; za lečenje svih građana od određenih bolesti (malarije, luesa i sl.); za vakcinaciju od određenih bolesti; građanima koji uživaju socijalnu pomoć; svim porodiljama za vreme porođaja. Osim toga, zdravstvenu zaštitu uživaju vojna lica i ratni vojni invalidi i članovi njihovih porodica, kao i lica u radnom odnosu. Prema tome, zdravstvenom zaštitom obuhvaćeno je danas u Jugoslaviji preko 45% svih građana.

čiji je radni odnos trajao duže. Osnov za naknadu čini prosečna plata sa stalnim dodacima za rad u redovnom radnom vremenu, isplaćena za poslednja tri meseca pre onog meseca u kome je nastupio slučaj koji daje pravo na naknadu.

Osiguranci čija je nesposobnost za rad prouzrokovana nesrećom na poslu, profesionalnim oboljenjem, ili tuberkulozom, kao i osiguranci koji su određeni za pratioca bolesnika i učenici u privredi, imaju pravo na punu naknadu (u visini plate), bez obzira na dužinu radnog staža. Za ostale slučajeve naknada umesto plate iznosi: 80% od osnova za prvih 7 dana izostanka sa posla (i to na teret sredstava preduzeća), a 90% zbog izostanka sa posla duže od 7 dana (na teret fondova socijalnog osiguranja).

Za vreme lečenja u zdravstvenim ustanovama sa potpunom opskrbom osiguranicima pripada smanjena naknada i to zavisno od broja članova porodice koju izdržavaju (za osiguranike bez porodice 50%, sa jednim članom 75%, sa dva člana 90% i sa tri ili više članova porodice 100% od osnova za naknadu).

2. Naknadu putnih troškova u vezi sa lečenjem ili ostvarivanjem drugih prava iz zdravstvenog osiguranja (prevoz, ishrana i smeštaj za vreme putovanja i boravka u drugom mestu).

3. Naknadu umesto plate za vreme odsustva zbog trudnoće i porođaja, koja iznosi 100% od osnova za naknadu za osiguranike-žene sa neprekidnim radnim stažom od najmanje 6 meseci odnosno 80% sa manjim stažom.

Pored ovih vidova naknada, Zakonom o zdravstvenom osiguranju osiguranici imaju i pravo na:

- pomoć za opremu novorođenog deteta, koja se daje u jednokratnom iznosu u novcu ili u opremi;
- naknadu i pomoć u slučaju smrti osiguranika ili člana njegove porodice.

Način ostvarivanja zdravstvene zaštite

Pravo na zdravstvenu zaštitu osigurana lica ostvaruju u zdravstvenim ustanovama. Kao dokaz da je građanin osigurano lice služi zdravstvena legitimacija, koju izdaje zavod za socijalno osiguranje.

Po svom slobodnom izboru osigurano lice može da se opredeli za lekara koji je na radu u zdravstvenoj ustanovi.

Zdravstvene ustanove posluju na principu samostalnog finansiranja. Za pružanje zdravstvenih usluga osiguranicima one sklapaju ugovore sa zavodima za socijalno osiguranje (kao nosiocima fondova zdravstvenog osiguranja). U ugovorima se predviđaju uslovi pružanja usluga i njihova cena koštanja. Prema ovim ugovorima zdravstvene ustanove su obavezne da prilikom lečenja ili medicinskog ispitivanja primenjuju sve savremene naučno-tehničke metode i medikamente u cilju što bržeg i potpunijeg ozdravljenja osiguranih lica. Zavodi za socijalno osiguranje imaju pravo da proveravaju kvalitet zdravstvenih usluga, što čine preko svojih lekara-savetnika ili lekarskih komisija.

Zakonom o zdravstvenom osiguranju utvrđene su nadležnosti lekara-pojedinaца i lekarskih komisija, koje se formiraju pri zavodima za socijalno osiguranje, kao njihovi organi. Njihove odluke u pogledu načina i dužine lečenja osiguranika obavezne su za zavod za socijalno osiguranje. Zakon obezbeđuje osiguranicima pravo žalbe na rad i odluke lekara-pojedinaца i lekarskih komisija. Tako, osigurano lice ima pravo žalbe lekarskoj komisiji protiv nalaza, mišljenja i ocene lekara-pojedinaца, a protiv rešenja lekarske komisije osiguranik se može žaliti višoj lekarskoj komisiji.

Rashodi zdravstvenog osiguranja

Rashodi zdravstvenog osiguranja su u stalnom porastu i imaju znatan udeo u ukupnim rashodima fondova socijalnog osiguranja. Opšti nivo ovih rashoda uslovljen je, pre svega, visokim nivoom prava osiguranika i povoljnim uslovima za njihovo sticanje. Povećanje rashoda zdravstvenog osiguranja uslovljeno je, takođe, stalnim povećanjem broja osiguranih lica, a istovremeno proširenjem kapaciteta i mreže zdravstvenih ustanova. Rastu i troškovi usluga u zdravstvenim ustanovama zbog njihove bolje opremljenosti dijagnostičkom i drugom modernom tehnikom, povećanja broja zdravstvenih radnika, troškova režije.

UKUPNI TROŠKOVI ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA

(U milionima dinara)

Godina	1953	1954	1955	1956
Ukupni troškovi	26.309	33.307	40.888	49.395
Indeks	100	127	155	188
U % u odnosu na fond socijalnog osiguranja	27,3	32,4	34,1	36,4

Broj izvršenih zdravstvenih usluga je takođe u stalnom porastu.

IZVRŠENE ZDRAVSTVENE USLUGE

(U hiljadama)

Godina	1955	1956
Bolnički dani	14.454	15.532
Ambulantni pregledi	39.759	50.814
Propisani recepti	25.209	31.396
Slučajevi lečenja u prirodnim lečilištima	77	66
Putovanja zbog specijalističkih pregleda i dr.	1.321	1.700

Pored ovakve zdravstvene zaštite sve veći značaj dobija preventivna zaštita.

Značajnu aktivnost na ovom području pokazali su radni kolektivi i posebno organi radničkog samoupravljanja, koji ulažu sve više sredstava za sprovođenje higijensko-tehničkih mera i poboljšanje zdravstvene zaštite radnika i službenika. Preventivnoj zaštiti posvećuju sve veću pažnju i ustanove javne zdravstvene službe, kao i narodni odbori.

U sprovođenju preventivne zaštite učestvuju i zavodi za socijalno osiguranje, koji sarađuju sa nadležnim organima na organizovanju i sprovođenju opštih mera za zaštitu zdravlja osiguranika i članova njihovih porodica, a naročito u sprovođenju mera za otklanjanje uzroka nesrećnih slučajeva, profesionalnih oboljenja i drugih štetnih pojava koje su u vezi sa radom i radnim odnosima.

U ove mere i akcije spadaju: prethodni pregledi lica koja prvi put stupaju na posao; redovni sistematski pregledi učenika i mladih radnika; vanredni pregledi povodom ispitivanja nesrećnih slučajeva, pojava profesionalnih oboljenja, pregledi radnih uslova i radne okoline; fluorografski pregledi (pregled pluća); sistematski pregledi zuba kod dece i omladine; organizovanje zajedničkog oporavka za osiguranike i članove njihovih porodica itd.

Na osnovu Uredbe o finansiranju socijalnog osiguranja, 3% sredstava zdravstvenog osiguranja izdvaja se u fond za preventivu. Mada pojedini zavodi za socijalno osiguranje još uvek nisu u svojoj praktičnoj delatnosti sagledali do kraja značaj ove aktivnosti, oni se ipak sve više orijentišu na ovo područje i sve racionalnije koriste raspoloživa materijalna sredstva (Vidi »Socijalno osiguranje«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 151, — podaci o troškovima iz fondova za preventivnu zaštitu.)

Uložena sredstva za zdravstvenu zaštitu pozitivno su delovala na opšte zdravstveno stanje radnika i službenika i pojačala se efikasnost organizacije zdravstvene zaštite.

Broj izostanaka sa posla zbog bolesti i povreda, po jednom osiguraniku, poslednjih godina stalno opada.

KRETANJE IZOSTANAKA SA POSLA

Godina	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Procentat prosečnih dnevnih izostanaka	4,6	4,6	4,7	4,5	4,0	4,0

Prosečan broj dana jednog izostanka smanjen je od 16,6 u 1953 na 15,0 u 1956 g.

Produženo je i vreme provedeno u radnom odnosu kod invalidskih penzionera, što se vidi iz sledećih indeksa:

1953 — 100 1954 — 104,2 1955 — 107,9

Podaci o smrtnosti osiguranih lica, prema opštoj smrtnosti u Jugoslaviji, pokazuju takođe poboljšanje: u 1956 g. na 1.000 osiguranih lica bilo je 7,5, a na 1.000 stanovnika 11,1 smrtnih slučajeva.

G. L.

MEDICINSKO OSOBLJE SA SREDNJOŠKOLSKIM OBRAZOVANJEM

Brzi i stalni razvoj medicinske nauke i sve veća primena raznih (tehničkih i dr.) dostignuća u medicini zahtevaju sve veću podelu posla i sve užu specijalizaciju medicinskog osoblja. Pored klasičnih medicinskih radnika, lekara i bolničarki, osposobljavaju se i drugi stručnjaci koji u medicinskoj praksi imaju veoma važnu ulogu. Tako se i u Jugoslaviji školuju potrebni kadrovi sa srednjemedicinskim obrazovanjem: lekarski pomoćnici (medicinske sestre), sanitarni tehničari, medicinski laboranti, medicinski tehničari, zubari, zubni tehničari, rendgen-tehničari, farmaceutske pomoćnici, fizioterapeuti, radni terapeuti i dr.

U 1939 g. u Jugoslaviji je bilo preko 2.400 medicinskih radnika sa srednjoškolskom spremom. Krajem 1955 g. bilo ih je 10.013. Od ovog broja 44,5% su lekarski pomoćnici (medicinske sestre), 7,6% sanitarni tehničari, 7,0% medicinski laboranti, 3,8% medicinski tehničari, 13,2% zubari, 12,3% zubni tehničari, 1,5% rendgen-tehničari i 9,8% farmaceutske pomoćnici. Fizioterapeuti i radni terapeuti ima vrlo malo.

Oko 7.600 ili preko tri četvrtine (75,5%) ovih kadrova završilo je školu posle oslobođenja.

Ukupan broj medicinskih radnika sa srednjoškolskim obrazovanjem, prema popisu od 1 oktobra 1955 g.¹, prikazuje tabela 1.

Tabela 1

	FN RJ	Srbija	Hrvat- ska	Slo- venija	Make- donija	B i H	Crna Gora
Broj med. osoblja sa srednjom školom	10.013	3.586	2.680	1.662	1.013	771	301
Broj stanovnika na 1 srednjemed. radnika	1.750	2.010	1.490	900	2.960	1.790	1.480

Srazmerno najviše medicinskog osoblja sa srednjoškolskim obrazovanjem imaju Slovenija, zatim Crna Gora i Hrvatska, a srazmerno najmanje Bosna i Hercegovina i Srbija.

Skoro dve trećine ovog osoblja (64%) su žene.

Lekarski pomoćnici (medicinske sestre)

1 oktobra 1955 g. u Jugoslaviji su bila 4.453 lekarska pomoćnika. U toku 1955/56 školske godine diplomiralo je još 350, tako da su krajem 1956 g. bila 4.803 lekarska pomoćnika, od kojih su skoro četiri petine (79%) završile školovanje posle oslobođenja i mlađe su od 30 godina.

Povećanje broja lekarskih pomoćnika od oslobođenja do kraja školske 1955/56 g. prikazuje tabela 2.

Tabela 2*

1946	—	46	1952	—	283
1947	—	58	1953	—	730
1948	—	76	1954	—	838
1949	—	281	1955	—	298
1950	—	833	1956	—	350

* Pošto je u međuvremenu školovanje produženo od 3 na 4 godine, novih lekarskih pomoćnika nije bilo u 1951 godini.

Broj lekarskih pomoćnika prikazuje tabela 3.

Tabela 3

	FN RJ	Srbija	Hrvat- ska	Slo- venija	B i H	Make- donija	Crna Gora
Lekarski pomoćnici	4.453	1.793	1.092	638	382	363	185
Broj stan. na 1 lek. pomoćnika	3.942	4.028	3.664	2.351	7.863	3.807	2.410

¹ Svi su podaci na bazi popisa medicinskog osoblja, koji je izvršio Savezni zavod za narodno zdravlje na dan 1 oktobra 1955 godine.

Srazmerno najviše lekarskih pomoćnika ima u Sloveniji i Crnoj Gori, a najmanje u Bosni i Hercegovini.

Više od šest sedmina lekarskih pomoćnika su žene (86%). Procenat lekarskih pomoćnika-žena različit je po narodnim republikama (u Sloveniji iznosi 98%, u Hrvatskoj 94%, u Beogradu 76%, na Kosmetu 74%, u Bosni i Hercegovini 78%, u Crnoj Gori 74% itd.).

Najviše lekarskih pomoćnika zaposleno je u ambulantno-polikliničkim ustanovama (39,69%) i bolnicama (35,39%). Ostali rade u dispanzerima (9,47%), u higijenskim ustanovama (2,9%), na fakultetskim institutima (1,49%) i drugim zdravstvenim ustanovama (8,67%).

Najmanje lekarskih pomoćnika imaju duševne bolnice (0,85% od ukupnog broja), što se negativno odražava na kvalitet rada u ovim zdravstvenim ustanovama.

Lekarski pomoćnici u zdravstvenim ustanovama nisu ravnomerno raspoređeni. Mada je zbog neujednačene nomenklature zdravstvenih ustanova teško odrediti u kojoj je narodnoj republici ta raspodela najracionalnija, ipak se može reći da je u Makedoniji visoka koncentracija lekarskih pomoćnika u bolnicama, konkretno na klinikama u Skopju, dok je u dispanzerima broj ovih medicinskih radnika veoma mali.

U duševnim bolnicama u Bosni i Hercegovini nema nijednog stalno zaposlenog lekarskog pomoćnika.

Lekarski pomoćnici stiču osnovno medicinsko obrazovanje u srednjim školama za lekarske pomoćnike, u koje se primaju učenici sa osmogodišnjom školom (nižom gimnazijom) ili sa 6 razreda gimnazije. Međutim, postoje škole za medicinske sestre u koje se primaju učenice samo sa završenih osam razreda gimnazije i maturom (u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji).

Sanitarni tehničari

Pre rata sanitarnih tehničara u Jugoslaviji nije bilo. Školovanje ovih srednjemedicinskih radnika počelo je tek posle oslobođenja. Do kraja 1955/56 školske godine diplomirala su 1.223 sanitarna tehničara. Na dan popisa (1 oktobra 1955 g.) u svojoj struci radilo je 767.

Broj sanitarnih tehničara prikazuje tabela 4.

Tabela 4

	FN RJ	Srbija	Hrvat- ska	Slo- venija	Make- donija	B i H	Crna Gora
Sanitarni tehničari	767	193	189	108	197	54	26
Broj stan. na 1 san. tehničara	22.890	37.420	21.170	13.890	15.250	25.590	17.150

Srazmerno najviše sanitarnih tehničara imaju Slovenija i Bosna i Hercegovina, zatim Crna Gora i Hrvatska, a najmanje Srbija i Makedonija.

Za razliku od lekarskih pomoćnika, sanitarnih tehničara muškaraca (zbog težine i prirode posla) ima znatno više (74%) nego žena, naročito u Crnoj Gori, Srbiji i Bosni i Hercegovini.

Najveći broj sanitarnih tehničara zaposlen je u higijensko-epidemiološkim ustanovama (43,93%) za koje se oni, uglavnom, i spremaju, zatim u ambulantno-polikliničkim (19,55%) i ostalim zdravstvenim ustanovama (24,64%). Na fakultetskim institutima i klinikama zaposleno je 4,56% od ukupnog broja sanitarnih tehničara. Znatno broj sanitarnih tehničara angažovan je za rad u sanitarnoj inspekciji. U higijensko-epidemiološkoj službi u Sloveniji (70%) i Bosni i Hercegovini (67%) znatno je više zaposlenih sanitarnih tehničara nego u higijensko-epidemiološkoj službi u Hrvatskoj i Srbiji (po 25%). U Crnoj Gori je nesrazmerno veliki broj sanitarnih tehničara (62%) u ambulantno-polikliničkim ustanovama.

Sanitarni tehničari stiču osnovno medicinsko obrazovanje u srednjim školama za sanitarne tehničare, u koje se primaju učenici sa osmogodišnjom školom (nižom gimnazijom) ili sa 6 razreda gimnazije. Međutim, postoje škole i za sanitarne tehničare u koje se upisuju samo učenici sa punom gimnazijom i maturom.

Medicinski laboranti

Broj medicinskih laboranata prikazuje tabela 5.

Tabela 5

	FNRJ	Srbija	Hrvat-ska	Slo-venija	Make-donija	Bi H	Crna Gora
Med. laboranti	707	353	212	58	43	23	18

Broj stan. na 1 med. lab. 24.830 20.460 18.870 25.860 69.860 60.080 84.770

Medicinskih laboranata nema dovoljno, i to naročito u Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Crnoj Gori.

Medicinski laboranti su zaposleni na fakultetskim institutima i klinikama (25%), u bolnicama (21%) i ambulantno-polikliničkim (25%) i higijensko-epidemiološkim ustanovama (20%). Naročito je visok procenat medicinskih laboranata zaposlenih na fakultetskim institutima i klinikama u Srbiji i Makedoniji (po jedna trećina od ukupnog broja), a znatno manji u takvim ustanovama u Hrvatskoj (16%).

Medicinski laboranti stiču osnovno medicinsko obrazovanje u jednoj od srednjih medicinskih škola u koje se primaju učenici sa osmogodišnjom školom (nižom gimnazijom) ili 6 razreda gimnazije.

Medicinski tehničari

Do 1950 g. medicinskih tehničara u Jugoslaviji nije bilo. Od 1950 g. do 1. oktobra 1955 g. diplomiralo je 428 medicinskih tehničara. Na dan popisa (1. oktobra 1955 g.) u svojoj struci je radilo 385 medicinskih tehničara.

Medicinski tehničari su neravnomerno raspoređeni po narodnim republikama, što se vidi iz tabele 6.

Tabela 6

	FNRJ	Srbija	Hrvat-ska	Slo-venija	Make-donija	Bi H	Crna Gora
Med. tehničari	385	51	107	183	12	32	—

Broj stan. na 1 med. tehn. 45.600 141.620 37.400 8.190 250.330 43.180 —

Medicinski tehničari rade na fakultetskim institutima i klinikama (31,23%), u bolnicama (23,9%) i ambulantno-polikliničkim ustanovama (30,38%). Neznatan broj medicinskih tehničara radi u higijensko-epidemiološkim (6,76%) i ostalim zdravstvenim ustanovama (5,19%).

Medicinski tehničari imaju, po pravilu, završenu srednju školu za medicinske tehničare, u koju mogu stupiti sa osmogodišnjom školom (nižom gimnazijom) ili 6 razreda gimnazije.

Zubari

Broj zubara prikazuje tabela 7.

Tabela 7

	FNRJ	Srbija	Hrvat-ska	Slo-venija	Bi H	Make-donija	Crna Gora
Zubari	1.323	424	410	206	163	90	30

Broj stan. na 1 zubara 13.270 17.040 9.760 7.280 18.430 15.360 14.870

Srazmerno najviše zubara imaju Slovenija i Hrvatska, a najmanje Bosna i Hercegovina i Srbija.

Jedno vreme po oslobođenju bile su zatvorene sve zubarske škole. Godine 1956 otvorene su zubarske škole u Bosni i Hercegovini i u Makedoniji. U prvim godinama posle oslobođenja izvestan broj zubnih tehničara prekvalifikovao se za zubare.

Najveći broj zubara radi u ambulantno-polikliničkim ustanovama (86%). Isključivo privatnom praksom bavi se 8% zubara.

Zubni tehničari

Broj zubnih tehničara prikazuje tabela 8.

Tabela 8

	FNRJ	Srbija	Hrvat-ska	Slo-venija	Bi H	Make-donija	Crna Gora
Zubni tehn.	1.237	490	309	215	135	69	19

Broj stan. na 1 zub. tehn. 14.190 14.747 12.950 6.980 22.250 20.030 23.470

Srazmerno najviše zubnih tehničara ima Slovenija. Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Makedonija imaju, prema broju stanovnika, tripud manje zubnih tehničara nego Slovenija.

Pre rata nisu postojale škole za zubne tehničare. Oni su se spremali kroz praksu, ali je i za to učenje kao pretprema bila potrebna niža gimnazija. Sada se zubni tehničari spremaju samo u školama za zubne tehničare.

Najveći broj zubnih tehničara (97%) zaposlen je u ambulantno-polikliničkim ustanovama. Isključivo privatnom praksom bave se 2,4% zubna tehničara.

Rendgen-tehničari

Broj rendgen-tehničara prikazuje tabela 9.

Tabela 9

	FNRJ	Srbija	Hrvat-ska	Slo-venija	Bi H	Make-donija	Crna Gora
Rendgen-tehničari	154	21	59	56	8	8	2

Broj stan. na 1 rendgen-tehničara 114.000 343.950 67.830 26.780 375.500 172.750 223.000

Mada rendgen-tehničara ima nešto više nego lekara rendgenologa i radiologa, njihov broj je ipak nedovoljan, naročito u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji.

Najveći broj rendgen-tehničara zaposlen je u bolnicama (44,16%), zatim u ambulantno-polikliničkim ustanovama (24,68%) i fakultetskim institutima i klinikama (22,72%).

Rendgen-tehničari dobijaju stručno obrazovanje u školi za rendgen-tehničare. Za upis u školu za rendgen-tehničare potrebna je završena osmogodišnja škola (niža gimnazija) ili 6 razreda gimnazije.

Farmaceutski pomoćnici

Farmaceutski pomoćnici su u većini (73%) završili školu posle oslobođenja i mladi su od 30 godina. No, ima farmaceutskih pomoćnika koji su te kvalifikacije stekli kroz dugogodišnji rad u apotekama. Većina farmaceutskih pomoćnika (76%) su žene.

Broj farmaceutskih pomoćnika prikazuje tabela 10.

Tabela 10

	FNRJ	Srbija	Hrvat-ska	Slo-venija	Bi H	Make-donija	Crna Gora
Farmaceut. pomoćnici	987	261	302	198	73	132	21

Broj stan. na 1 farmaceut. pomoćnika 17.790 27.670 13.250 7.560 41.150 10.470 21.240

Najviše farmaceutskih pomoćnika zaposleno je u javnim (78%) i bolničkim apotekama (14%). Izvestan broj farmaceutskih pomoćnika radi u dijagnostičkim laboratorijama u svojstvu laboranta (8%).

Fizioterapeuti i radni terapeuti, čiji je broj zasada relativno mali, stiču svoje osnovno medicinsko obrazovanje u odgovarajućim stručnim školama, kao i ostalo medicinsko osoblje ove vrste, ali ih ima i sa punom gimnazijom i maturom. Većina ovih lica radi u ustanovama za rehabilitaciju.

*

Broj medicinskog osoblja sa srednješkolskom spremom je još uvek nedovoljan. Naročito nema lekarskih pomoćnika (medicinskih sestara) i sanitarnih tehničara, mada se broj srednjemedicinskih radnika u periodu od 1945 g. do 1955 g. povećao za četiri puta. Potrebe bi se zadovoljile kad bi se broj učenika u školama za srednjemedicinsko obrazovanje udvostručio.

B. P.

(Podaci Saveznog zavoda za narodno zdravlje).

POSETA PARTISKO-VLADINE DELEGACIJE NR POLJSKE

Na poziv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije i Vlade FNRJ boravila je u Jugoslaviji, od 10 do 16 septembra, delegacija Centralnog komiteta Poljske ujedinjene radničke partije i Vlade Narodne Republike Poljske. Delegaciju su predvodili prvi sekretar CK PURP Vladislav Gomulka i član Politbiroa CK PURP i predsednik Ministarskog saveta NR Poljske Juzef Cirankijewič.

Po dolasku na zemunski aerodrom, Vladislav Gomulka je uputio pozdrav narodima Jugoslavije. Govoreći o poljsko-jugoslovenskim odnosima, prvi sekretar CK PURP je rekao:

»Sastajemo se danas posle dugo vremena kao stari prijatelji koje je razdelila pometnja sudbine, ali koji tim više cene vrednost uspostavljenog prijateljstva i tim više su odlučni da ga očuvaju. Isto tako i naši narodi, posle uklanjanja veštačkih pregrada koje su ih delile, posle tako dugog, štetnog prekida uzajamnih odnosa, još jače žele da njihova saradnja bude što prisnija, žele da bratsko prijateljstvo među njima postane još plodnije za dobro ideje socijalizma i mira.«

Istog dana na svečanom ručku u Saveznom izvršnom veću Vladislav Gomulka je ponovo govorio o odnosima između dveju zemalja, kao i o pretstojećim razgovorima. On je, između ostalog, rekao:

»Danas poznajemo i vrlo cenimo tekovine socijalističke izgradnje u Jugoslaviji. Cenimo ih tim više što znamo koliko je trebalo čvrstine i vere da se ne skrene sa puta socijalizma i da se postigne to što ste postigli u teškoj i bolnoj situaciji izolacije u kojoj se niz godina nalazila vaša zemlja... Mi smo uvereni da će naš sadašnji prijateljski sastanak služiti učvršćivanju jedinstva međunarodnog radničkog pokreta, zbližavanju i saradnji svih socijalističkih zemalja u skladu s lenjinskim principima ravnopravnosti i internacionalizma, u interesu razvika svake od naših zemalja, u interesu mira.«

Odgovarajući na zdravicu Vladislava Gomulke, Josip Broz Tito je, između ostalog, rekao:

»Mogu vas uvjeriti da su naši ljudi i državno i partisko rukovodstvo s velikim simpatijama pozdravili odluke koje su usvojene na Osmom plenumu CK vaše Radničke partije oktobra prošle godine. Te simpatije su tim veće što je vaša odlučna politika došla do izražaja u periodu vrlo kritične situacije na međunarodnom planu... Htio bih ovom prilikom da kažem da smatramo da su za naše zemlje, za međunarodni radnički pokret i socijalizam uopšte od izuzetne važnosti odnosi između socijalističkih zemalja i socijalističkih pokreta. Pozitivan proces koji se u tom smislu razvija dao je dosad vidne rezultate i učvršćuje nas u uvjerenju da dalja saradnja na bazi ravnopravnosti i neposredna izmjena mišljenja mogu samo doprinijeti bržem i potpunijem razumijevanju, međusobnom zbližavanju i jedinstvu međunarodnog radničkog pokreta.«

U toku sedmodnevne posete poljska partisko-vladina delegacija je boravila u Beogradu, Ljubljani, na Brionima i u Zagrebu. Ona je u Beogradu prisustvovala svečanoj sednici Narodnog odbora, svečanoj preštavi u Narodnom pozorištu i posetila fabriku »Ivo Lola Ribar« u Železniku; u Ljubljani je posetila Zavode »Litostroj«, gde je Vladislav Gomulka održao govor radnicima i građanima; a u Zagrebu je obišla Velesajam. Delegacija je, takođe, posetila poljoprivredno dobro »Heroj Janko Cmelik« i poljoprivrednu zadruhu u Staroj Pazovi.

Govoreći radnicima »Litostroja« i građanima Ljubljane dvanaestog septembra, Vladislav Gomulka se, pored ostalog, osvrnuo na međunarodnu situaciju i na neke probleme i zadatke radničkog pokreta:

»U međunarodnom radničkom pokretu započeo je proces obnove, koji je naročito snažno došao do izražaja na istoriskom Dvadesetom kongresu Komunističke partije Sovjetskog Saveza. On je stvorio perspektive za nove pobjede u razviku socijalizma, uz uzimanje u obzir, tokom njegove izgradnje, a na zajedničkoj osnovi marksizma-lenjinizma, uslova koji su specifični za svaki narod i zemlju... Uvereni smo da će sve tešnja saradnja između naših partija i zemalja predstavljati važan faktor u pogledu jačanja socijalističkih snaga u celom svetu, kao i nov doprinos stvari očuvanja mira.«

Razgovori između partisko-vladinih delegacija vođeni su u Beogradu i na Brionima. U razgovorima su s poljske strane učestvovali prvi sekretar CK PURP Vladislav Gomulka, član Politbiroa CK PURP i predsednik Ministarskog saveta Juzef Cirankijewič, član Politbiroa CK PURP i ministar inostranih poslova Adam Rapacki, član Politbiroa CK PURP i ministar poljoprivrede Edvard Ohab, ambasador Narodne Republike Poljske u FNRJ Henrik Grolhulski, generalni direktor Ministarstva inostranih poslova ambasador Marija Vierna, sekretar Komisije za međunarodne veze CK PURP Juzef Česak i pomoćnik direktora odeljenja u Ministarstvu inostranih poslova Kazimierz Korolčik, a s jugoslovenske strane: generalni sekretar Saveza komunista Jugoslavije, predsednik Federativne Narodne Republike Jugoslavije Josip Broz Tito, član Izvršnog komiteta CK SKJ i potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj, član Izvršnog komiteta CK SKJ i potpredsednik Saveznog izvršnog veća Aleksandar Ranković, član CK SKJ i državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović, član CK SKJ i član Saveznog izvršnog veća Mijalko Todorović, član CK SKJ

i predsednik Odbora za spoljne poslove Savezne narodne skupštine Veljko Vlahović, član CK SKJ Rato Dugonjić, član Centralne revizije komisije SKJ i državni potsekretar za inostrane poslove Dobrivoje Vidić i ambasador FNRJ u Narodnoj Republici Poljskoj Milorad Milatović.

U govoru na svečanom ručku u dvoru na Dedinju petnaestog septembra, Vladislav Gomulka je dao ocenu razgovora između dveju delegacija i rezultata posete.

»Ovi razgovori su nam dali veoma mnogo. Videli smo zemlju, razgovarali smo s predstavnicima Partije i Vlade, sa radnicima i naučnicima — sa ljudima koji su tokom niza godina morali da izgrađuju socijalizam u uslovima koji su bili teži od naših. Koliko li vam je opasnosti pretilo i koliko je trebalo imati prave komunističke prekaljenosti da bi se tim opasnostima stalo na put!«

Govoreći na istom svečanom ručku, Josip Broz Tito je, između ostalog, rekao:

»Mi smo ovih dana imali priliku da mnogo razgovaramo o raznim problemima. Ti razgovori su zaista bili srdačni, i nama je naročito drago što su oni protekli u dubokom razumijevanju, i vašem za naša stanovišta i našem za vaša stanovišta. Mi smo mogli vidjeti da se, uglavnom, slažemo u svim pitanjima, kako u pitanju naših odnosa i razvika u našim zemljama, tako i u pitanjima koja se tiču međunarodnog zbivanja... Htio bih danas ovdje, drugovi, da kažem nekoliko riječi i o odnosima kakvi treba da postoje između socijalističkih zemalja. Vi ste upoznati sa tekstom Beogradske deklaracije i sa deklaracijom koja je poslije donesena u Moskvi. Dodao bih još i to da je Beogradska deklaracija imala i u našim razgovorima u Bukureštu dominantno mjesto. To je bio dokument na osnovu koga smo tamo vodili razgovore, a u kojima je još jedanput utvrđeno ono što smo u Beogradskoj deklaraciji bili napisali, o čemu se dogovorili... Kada smo ovih dana razgovarali ovdje, mi smo vrlo lako došli do sporazuma o svemu. Ja vjerujem da ćemo mi isto tako, mada možda ne tako brzo, doći do lakog sporazumijevanja sa svim socijalističkim zemljama i komunističkim partijama u nekim stvarima u kojima se danas još ne slažemo... Kad govorimo o rukovodećoj ulozi Sovjetskog Saveza — a ja bih i o tome htio danas ovdje nešto da kažem — mi mislimo na rukovodeću ulogu u tom smislu da je on najviše odgovoran, kao prva zemlja socijalizma, za očuvanje mira, za pravilne odnose među zemljama koje grade socijalizam i za to da je, kao zemlja u kojoj je sprovedena Oktobarska revolucija, obavezan pred međunarodnim proletarijatom i progresivnim snagama uopšte. U tome je njegova rukovodeća uloga... Mi ne osporavamo veliku ulogu prve zemlje socijalizma. Ali mi tražimo da na današnjoj etapi razvika budu između velikih i malih socijalističkih zemalja takvi odnosi koji će biti snažan stimulan za stvaranje povjerenja i prema Sovjetskom Savezu i čitavom svijetu... Kad se, pak, govori o socijalističkom lageru, drugovi, mi smatramo da tu treba drukčije postaviti stvari. Stvar se može postaviti tako da postoji socijalistički svijet. Jer mi smatramo da je socijalizam prodro mnogo dalje nego što su granice socijalističkih zemalja koje veće grade socijalizam. Njegovi elementi postoje u svim zemljama, ima ljudi u svim zemljama koji misle i teže tome cilju. Druga je stvar kada će to oni moći da ostvare. Zato je, po našem mišljenju, nepravilno izolirati se od tih velikih mogućnosti jačanja socijalističkih snaga u cijelom svijetu... Ja smatram uopšte da između nas, između socijalističkih zemalja, nema takvih elemenata koji bi bili kamen spoticanja u ostvarivanju tjesne konstruktivne saradnje, kako na dobro socijalističkih zemalja tako i radi očuvanja mira u svijetu.«

Rezultati razgovora između dveju zemalja sadržani su u zajedničkoj Deklaraciji koju su potpisali Josip Broz Tito i Vladislav Gomulka 16 septembra. U uvodu ovog dokumenta se kaže da je poljska delegacija, u toku svog boravka u Jugoslaviji, imala prilike da se bliže upozna sa postignućima Jugoslavije u izgradnji socijalizma i da dode u neposredan dodir sa radnim ljudima i predstavnicima jugoslovenskih političkih i društvenih organizacija.

U uvodu Deklaracije se takođe ističe da su razgovori vođeni o pitanjima vezanim za dalji razvoj jugoslovensko-poljskih odnosa, o najvažnijim problemima međunarodne situacije i o aktuelnim pitanjima međunarodnog radničkog pokreta. »Razgovori su protekli u srdačnoj i drugarskoj atmosferi prijateljstva i uzajamnog razumijevanja. Tokom iskrene razmene mišljenja ispoljena je istovetnost stavova obeju delegacija u pogledu ocene problema koji su u razgovorima razmatranici.«

Prvi deo zajedničke Deklaracije posvećen je oceni međunarodne situacije: »Dve vlade konstatuju da je posle zaoštrenja međunarodne situacije u toku prošle godine postignuto u poslednje vreme izvesno poboljšanje u međunarodnim odnosima kao rezultat borbe svih miroljubivih snaga.« U nastavku Deklaracije se ukazuje na potrebu preduzimanja napora u cilju otklanjanja opasnosti za mir koje proističu iz daljih postojećih žarišta sukoba, naročito na Bliskom Istoku, što se može ostvariti samo upornim nastojanjima da se u odnosima između država primenjuju principi aktivne koegzistencije. »Zato dve vlade, kaže se u Deklaraciji, žele da istaknu svoju priznatenost politički konstruktivne saradnje među narodima, zasnovane na poštovanju principa suvereniteta, nezavisnosti, teritorijalnog integriteta, ravnopravnosti i nemežanja u unutrašnjoj stvari drugih zemalja.« One se, kaže se dalje u Deklaraciji, naročito zalažu za razvoj najšire saradnje između svih naroda i ističu veliku ulogu socijalističkih država i socijalističkih snaga u krčenju puteva koegzistencije i borbe za učvršćenje mira. Dve vlade su, ukazujući na značaj sporazuma o razoružanju, izrazile uvjerenje da je potrebno postići makar početne i delimične sporazume, a naročito sporazum o zabrani proizvodnje

atomskog i termonuklearnog oružja. Prvi korak ka tom sporazumu trebalo bi da bude saglasnost o obustavljanju eksperimenata ovim oružjem. U Deklaraciji se dalje ističe da dve vlade smatraju da su pitanje kolektivne bezbednosti u Evropi i pitanje Nemačke isto tako tesno povezani sa problemom smanjenja zategnutosti; da bi ujedinjenje Nemačke u miroljubivu i demokratsku državu predstavljalo veliki doprinos stabilizovanju mira u svetu, da svako rešavanje tog problema mora polaziti od činjenice da postoje dve nemačke države, da je potrebno uspostaviti kontakte i povesti pregovore između tih država u cilju pronalazjenja zadovoljavajućih rešenja; da bi jedan sistem kolektivne bezbednosti do kojeg bi se moglo doći zajedničkim naporima zainteresovanih država predstavljao neophodnu garanciju za mir u Evropi. »Vodeći računa o pravima poljskog naroda, kaže se u Deklaraciji, Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije smatra postojeću granicu na Odri i Lužičkoj Nisi, koja je određena Potsdamskim odlukama i priznata od strane Demokratske Republike Nemačke, kao definitivnu poljsko-nemačku granicu.« U nastavku se dodaje da bi priznavanje zapadnih granica Poljske od strane država koje to već nisu učinile doprinelo stabilizaciji odnosa u Evropi i učvršćenju mira u tom delu sveta.

U prvom delu Deklaracije se, dalje, ukazuje na porast opasnosti za mir na Bliskom Istoku, na stanovište dveju vlada da se nerešeni problemi u nekim zemljama Azije i Afrike ne mogu rešavati kolonijalnim metodama i sredstvima vojnog i ekonomskog pritiska, kao i na saglasnost u njihovim gledištima o tome da velike razlike između razvijenih i ekonomski zaostalih zemalja prestavljaju jedan od najtežih problema današnjice koji se mora rešavati pružanjem pomoći nedovoljno razvijenim zemljama, bez političkih uslova. Pomoć bi se mogla znatno povećati iz sredstava koja bi se ostvarila smanjenjem naoružanja.

U Deklaraciji se zatim kaže: »Dve vlade se slažu da je jedan od važnih zadataka spolne politike njihovih zemalja jačanje autoriteta Organizacije Ujedinjenih nacija, koja je stvorena radi službe stvari mira i mirnog rešavanja međunarodnih sporova, OUN može i mora da odigra veliku ulogu u rešavanju problema koji su sada izvor sukoba i koji predstavljaju smetnju miru u raznim delovima sveta. Rukovodeći se željom da se podigne autoritet i efikasnost delovanja OUN, dve strane smatraju da je neophodno da Narodna Republika Kina zauzme mesto koje joj u toj organizaciji pripada.«

U drugom delu zajedničke Deklaracije se podvlači potreba jačanja veza i saradnje komunističkih i radničkih partija i socijalističkih zemalja, izgradnje jedinstva radničkog pokreta, razvijanja saradnje sa svim naprednim snagama u svetu. Konstatujući da je Dvadeseti kongres Komunističke partije Sovjetskog Saveza važan datum u istoriji međunarodnog radničkog pokreta i da njegove odluke predstavljaju značajan doprinos za mir i socijalizam, Deklaracija ističe: »Uspešan razvoj socijalističkih zemalja ima veliki značaj za stvar socijalizma i mira u svetu. Stvaralačka primena osnovnih principa marksizma-lenjinizma na konkretne, specifične uslove u pojedinim zemljama, koji su nastali tokom istorijskog ekonomskog i društvenog razvika, ima bitan značaj za takav razvitak socijalističke izgradnje u njima. Iz toga proističe raznolikost puteva kojima

razne zemlje idu ka socijalizmu. Obe partije smatraju da raznolikost formi i metoda izgradnje socijalizma obogaćuje iskustva i teoretski doprinos međunarodnog i radničkog pokreta. Iz toga proizilazi potreba izučavanja postignutih rezultata u drugim socijalističkim zemljama i uzajamne stvaralačke razmene iskustava. Saradnja i veza između komunističkih i radničkih partija, kao i između socijalističkih zemalja, treba da se zasnivaju na principima proleterskog internacionalizma: na solidarnosti, uzajamnoj pomoći, suverenitetu, jednakosti, prijateljstvu i nemešanju u unutrašnje stvari.«

Izjavljujući se u korist daljeg proširivanja kontakata i međupartiske saradnje, dve delegacije smatraju da u sadašnje vreme treba naročito razvijati bilateralne veze, a da i širi kontakti o pitanjima koja interesuju više partija mogu biti takođe vrlo korisni. Obe strane smatraju da danas postoje svi uslovi za dalji razvoj uzajamnih odnosa, razmenu iskustava i svestranu saradnju između Saveza komunista Jugoslavije i Poljske ujedinjene radničke partije.

Treći deo zajedničke Deklaracije sadrži smernice za dalji razvitak poljsko-jugoslovenskih odnosa. Obe vlade izražavaju zadovoljstvo što su ti odnosi u poslednje vreme postali sdaćni i prijateljski, što je saradnja između dveju zemalja zasnovana na principima ravnopravnosti i međusobnog poštovanja. Ukažući na međusobne posete predstavnika dveju zemalja, na zaključene ugovore i sporazume, dve delegacije konstatuju da je dosadašnja saradnja bila korisna za obe zemlje i da životni interesi dva naroda zahtevaju dalje jačanje prijateljstva dveju zemalja. Dve vlade — kaže se u Deklaraciji — obavezuju se da će uložiti sve napore radi produbljivanja saradnje i odlučuju »da će se konsultovati kad to bude potrebno, a naročito kad to budu zahtevali interesi mira i bezbednosti dva naroda; da će u cilju produbljivanja međusobnih ekonomskih odnosa formirati jugoslovensko-poljsku komisiju za privrednu saradnju; da će nastojati da prošire kulturnu i naučnu saradnju i da će u tom cilju postaviti zadatak odgovarajućim ustanovama i organima u svojim zemljama da utvrde najpogodnije oblike te saradnje i, između ostalog, da otvore kulturno-informativne centre u Beogradu i Varšavi.«

Komentarišući tek potpisane zajedničku Deklaraciju, Vladislav Gomułka je rekao u svojoj izjavi za jugoslovensku javnost: »Razvijaćemo do maksimuma međusobne odnose, kako državne tako i partisk.. Biće to od velike koristi, kako za narode naših zemalja tako i za opšte pozicije socijalizma i međunarodnog radničkog pokreta.«

Josip Broz Tito je, u svojoj izjavi, rekao: »Deklaracija odražava težnje naših naroda i rukovodstava naših zemalja. Moram da kažem da ona pokazuje i to da su bila potpuno pogrešna očekivanja sa raznih strana da će dolazak poljske delegacije značiti stvaranje frakcije u socijalističkom svijetu. Naprotiv, mi smatramo da smo dužni učiniti sve da saradnja između socijalističkih zemalja bude što konstruktivnija. Isto-vremeno stojimo na stanovištu da aktivna koegzistencija između država i naroda sa različitim društvenim sistemima koristi daljem razvoju socijalizma i doprinosi miru u svijetu.«

G. A.

POSETA MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA VELIKE BRITANIJE

Ministar inostranih poslova Velike Britanije Selvin Lojd boravio je u zvaničnoj poseti u Jugoslaviji od 4 do 8 septembra 1957 g. kao gost državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića.

Ministar inostranih poslova Velike Britanije bio je primljen 6 septembra kod predsednika Republike Josipa Broza Tita i kod potpredsednika Saveznog izvršnog veća Edvarda Kardelja.

Između jugoslovenskih i britanskih predstavnika vođeni su politički razgovori o jugoslovensko-britanskim odnosima i aktuelnim međunarodnim problemima.

Sa britanske strane u razgovorima su učestvovali, pored ministra Selvina Loida, zamenik državnog potsekretara u Ministarstvu inostranih poslova ser Vilijam Hejter konzervativni narodni poslanik i parlamentarni sekretar ministra inostranih poslova Robert Grovenor, pomoćnik potsekretara u Ministarstvu inostranih poslova A. D. M. Ros, načelnik odeljenja za štampu i informacije Ministarstva inostranih poslova Piter Houp, šef kabineta ministra inostranih poslova Denis Laski, kao i ambasador Velike Britanije u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji ser Džon Nikols i savetnik britanske ambasade u Beogradu Piter Hejman.

Sa jugoslovenske strane u razgovorima su učestvovali, pored državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića, državni potsekretari za inostrane poslove Srđa Prica i dr Mladen Iveković, jugoslovenski ambasador u Londonu Ivo Vejvoda, načelnici odeljenja u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove

Jože Zemljak i Branko Drašković i savetnici u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove Branko Karapandža i Momčilo Peleš.

Posle završenih britansko-jugoslovenskih razgovora u Beogradu je 9 septembra objavljeno zajedničko saopštenje u kome se, između ostalog, kaže:

»Poseta gospodina Loida predstavlja nastavak ranijih ličnih kontakata između jugoslovenskih i britanskih državnika. U toku razgovora, koji su bili otvoreni i sdaćni, izvršena je razmena mišljenja o razviku jugoslovensko-britanskih odnosa i o međunarodnim problemima od zajedničkog interesa.«

U kominikeu se zatim sa zadovoljstvom konstatuje »da su se odnosi između Jugoslavije i Velike Britanije razvijali vrlo povoljno i da između dve zemlje ne postoje značajnija nerešena pitanja. Dva ministra inostranih poslova takođe su sa zadovoljstvom konstatovali stalni napredak u razvijanju međusobnih odnosa na ekonomskom, kulturnom i naučnom polju.«

Obe strane su se složile o nizu pitanja u oblasti međunarodnih odnosa. Među problemima o kojima se diskutovalo nalazila su se pitanja razoružanja, evropske bezbednosti, odnosa Istok—Zapad i Srednjeg Istoka.

U saopštenju je istaknuto da je »ispoljena velika mera saglasnosti o prirodi tekućih međunarodnih problema«, kao i činjenica da Jugoslavija i Velika Britanija, s vremena na vreme, imaju različita gledišta na pojedine probleme, što ne utiče na prijateljske odnose koji postoje među njima, niti na njihovu odlučnost da rade na pronalazanju zadovoljavajućih rešenja.

Na kraju saopštenja dva ministra inostranih poslova su »naglasili želju svojih vlada da rade na smanjivanju međunarodne zategnutosti, kao i unapređenju poverenja, uzajamnog poštovanja i miroljubive saradnje među državama, bez obzira na njihove društvene sisteme.«

Obe strane izrazile su »rešenost da putem međusobne saradnje produže dalje jačanje i proširivanje prijateljskih odnosa između FNRJ i Velike Britanije.«

R.—T. P.

SADRŽAJ IZDATIH BROJEVA

STANOVNIŠTVO

Porast stanovništva i gustina naseljenosti	1—6
Struktura stanovništva po polu i starosti	167—172
Stanovništvo prema aktivnosti i zanimanju	409—412

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Savezna narodna skupština	7—12
Zasedanje Savezne narodne skupštine	13—14; 71—72; 121; 181—185; 270; 320
Razvoj radničkog samoupravljanja; Stav i aktivnost organa radničkog samoupravljanja	15—22; 221—224
Lokalna samouprava	61—68
Sistem narodne odbrane	69—71
Savezno izvršno veće	111—116
Parlamentarna delegacija u Velikoj Britaniji; u Rumuniji	116—224
Organizacija sudova	117—120
Sednice Saveznog izvršnog veća	121—122
Državna uprava	186; 225—226; 270; 319
Pretsednik Republike	173—180
Službenici u ustanovama i nadležnostima	215—216
Javno tužništvo	217—220
Stalna konferencija gradova Jugoslavije	265—266
Kongres radničkih saveta Jugoslavije	267—269
Državno upravljanje javnim službama	271—276
Javno pravobranništvo	313—318
Republički saveti	361—362
Sednica Saveznog izvršnog veća	362—364
Advokatura	364
Udruživanje u privredi	365—366
Organizacija Jugoslovenske narodne armije	413—418

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Treći plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	23—24
Narodna omladina Jugoslavije	73—75
Sedmi plenum CK SKJ	75
Međunarodni kontakti SKJ i SSRNJ u 1956 godini	76—80
Četvrti plenum Centralnog odbora Saveza komunista Srbije	123
Četvrti kongres Saveza novinara Jugoslavije	123
Zajednička deklaracija delegacija CK KPF i CK SKJ	123—124
Razgovori između predstavnika SSRNJ i Socijalističke partije Belgije	124
Peti plenum Saveznog odbora SSRNJ	187—190
Treći plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske	190
Razgovori delegacija SKJ i SSRNJ i delegacije Socijalističke partije Italije	190
Društvene organizacije u FNRJ	227—230
Plenum Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije	230
Savez studenata Jugoslavije	321—323
Savez inženjera i tehničara Jugoslavije	323—324
Savez sindikata Jugoslavije	367—376
Šesti plenum Saveznog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije	421
Osmi plenum CK SKJ	422
Šesti kongres Narodne omladine Slovenije	422
Drugi kongres geologa Jugoslavije	422

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1957 godinu	25—29
Crna metalurgija	30—32
Boksit	33—34
Hidroistom Dunav-Tisa-Dunav	35
Lična potrošnja	36—38
Ekonomsko-finansijski odnosi sa inostranstvom	39—40
Trgovačka mornarica i luke	81—84
Gradnja stanova i stanovanje	85—89
Proizvodnja i prerada uglja	90—92
Elektroprivreda	125—130
Drumski saobraćaj	131—134
Aluminijumska industrija	135—138
Metalna industrija	191—194
Deset godina spoljne trgovine	195—198
Privreda u I tromesečju 1957	199—201
Izmenе u načinu raspodele ukupnog prihoda privrednih organizacija	202
Proizvodnja, fondovi i proizvođači u poljoprivredi	231—242
Industrija	277—288
Gradvinarstvo	289—296
Tekstilna industrija	325—328
Trgovina	329—334
Turizam	335—338
Privreda u I polugodu 1957	339—342
Industrija namštaja	343—346
Civilni vazdušni saobraćaj	377—380
Unutrašnja plovidba	381—385
Ugostiteljstvo	386—388
Investicije u privrednom razvoju Jugoslavije	423—434
Industrija kože	435—438
Industrija papira	439—440

KULTURA

Ekonomski instituti	41—42
Školski prostor	93
Radnički univerziteti	94—95
Političko-informativni listovi	96—98
Ustanove u oblasti nuklearne energije	99—101
Filmovi proizvedeni u 1956 godini	102
Visoka nastava	139—143
Zaštita spomenika kulture	144—145
Treći kongres Saveza filmskih radnika	145
Književna dela u 1956 godini	146—148
Geološko istraživačke organizacije	203—204
Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu	205—206
Književne nagrade u 1956	206
Akademije nauka i umetnosti	243—248
Stručne škole	249—254
Druge jugoslovenske pozorišne igre	254
»Sterijino pozorište«	297—300
Obavezno školovanje	301—304
Radiofizika	305—306
Bioskopi	306
Svetska konferencija za energiju	347—348
Radna konferencija Međunarodnog instituta za administrativne nauke	349—350
Gimnazije	389—390
Muzeji	391—395
Preškolske ustanove	396
Izdavačka delatnost	441—443
Festival jugoslovenskog filma u Puli	444—446
Škole za obrazovanje nastavnog kadra	447
Stipendije	448
Akademski savet FNRJ	
Dubrovačke letnje igre	

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Dodatak na decu	103—104
Finansiranje zdravstvenih ustanova	104—105
Sanitarna inspekcija	106
Socijalno osiguranje	149—152
Zaštita ratnih vojnih invalida	207—208

Lekari	209—210
Vakcinacija protiv zaraznih bolesti	255—256
Trinaesto zasedanje Saveta međunarodnog udruženja za socijalnu sigurnost u Dubrovniku	256
Zaštita materinstva	307—308
Korisnici socijalne zaštite	351—352
Higijensko-tehnička zaštita rada	397—399
Mreža i kapaciteti stacionarnih zdravstvenih ustanova	400—402
Zdravstveno osiguranje radnika i služenika	449—450
Medicinsko osoblje sa srednjoškolskim obrazovanjem	451—452

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Partizan Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje	43—44
Sportisti na XVI Olimpijadi u Melburnu	44
Deset godina Narodne tehnike — Savez za tehničko vaspitanje	45—46
Savez sportova Jugoslavije	153—156
Štafa mladosti	257
Deset godina fudbalskog kupa Jugoslavije	258
Škole za obrazovanje nastavnika fizičke kulture	353
Streljački savez Jugoslavije	344—355
Studentski sport	355—356
Druga gimnastrada	356

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslovenski stav o događajima u Madarskoj	47—52
Jugoslovenski stav o sueckoj krizi	53—54
Međunarodni ugovori zaključeni u 1956 godini	55—60
Diplomatsko-konzularna predstavništva	107—110
Državne posete u 1956 godini	157—164
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Belgiji	164
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića Norveškoj	312
Opšta spoljnopoliitička aktivnost Jugoslavije	165
Ratifikovani međunarodni sporazumi	166
Stav i inicijative Jugoslavije u pitanju razoružanja (1955—1957)	211—214
Poseta potpredsednika SIV-a Svetozara Vukmanovića Egiptu, Siriji, Libanu i Grčkoj	214
Stavovi jugoslovenskih predstavnika po važnijim pitanjima na XI Zasedanju Generalne skupštine UN	259—264
Stav Jugoslavije u vezi sa problemom eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja	304—312
Diplomatsko-konzularna predstavništva u FNRJ	357—359
Ratifikovani međunarodni sporazumi	360
Jugoslavija i Norveška	403—404
Jugoslavija i Švedska	404—405
Šaopštenje o susretu delegacije CK Saveza komunista Jugoslavije i Vlade FNRJ i delegacije CK Komunističke partije Sovjetskog Saveza i Vlade SSSR-a	405
Poseta predstavnika DR Vijetnama Ho Si Mina	406
Poseta delegacije Vlade Mongolske Narodne Republike	406—407
Jugoslavija na XXIV Zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta Ujedinjenih nacija	407—408
Poseta partisko-vladine delegacije NR Poljske	453—454
Poseta ministra inostranih poslova Velike Britanije	454

Publikacija izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretpata 3.000 dinara / Tekući račun kod Narodne banke br. 1032—T—65. / Redakcija: Ulica Moše Pijade 12, tel. 28-392. / Administracija: Ulica Kosmajka 7, tel. 22-778, pošt. fah 62 / Beograd.

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd

REDAKCIJA »JUGOSLOVENSKOG PREGLEDA«
MOŠE PIJADE 12
BEOGRAD

ANKETA

POŠTARINA
PLAĆENA

ANKETA

»Jugoslovenski pregled« ima za cilj, kao što pokazuju dosad izašli brojevi, da donosi celovite, sažete faktografske informacije, sistematizovane dokumentarne preglede o svim sektorima naše stvarnosti. Koliko se u tome uspelo to treba da kažu čitaoci publikacije.

Pošto smo uvereni da će tešnji kontakt sa čitaocima doprineti boljem uređivanju publikacije, to Vas molimo da nam odgovorite na sledeća pitanja:

Da li vam »Jugoslovenski pregled« služi u radu, u kojoj meri i šta biste još očekivali od ovakve publikacije?

Da li ste zadovoljni izborom tema, kakve imate primedbe i predloge u tom pogledu?

Da li ste zadovoljni obradom informacija (obuhvatnošću, strukturom, odnosom tekst — statistika), kakve imate primedbe i predloge u tom pogledu?

Ovde presavijte

Da li je okvir »Jugoslovenskog pregleda« dovoljno širok s obzirom na rubrike koje ima ili treba uneti još neku rubriku; da li treba izvršiti drugačiju podelu na rubrike?

Da li ste zadovoljni tehničkim rešenjem sa patentnim godišnjim koricama. Da li ćete listove zadržavati u mesečnim sveskama ili ćete ih odlagati po rubrikama?

Imate li još neki predlog koji bi doprineo boljem uređivanju publikacije?

Ime i prezime zanimanje

adresa

MOLIMO VAS DA OVAJ LIST POPUNJEN VRATITE REDAKCIJI (Poštansku marku nije potrebno stavljati.)